

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS KATEDRA**

**VILMA TALAČKAITĖ
MAGISTRANTŪROS NUOLATINIŲ STUDIJŲ EUROPOS SĄJUNGOS
TEISĖS PROGRAMA**

Tarptautinė asmenų apsauga nelaimių metu

Magistro baigiamasis darbas

**Darbo vadovė -
Doc. Dr. Regina Valutytė
Recenzentas -
Prof. Dr. Lyra Jakulevičienė**

VILNIUS, 2012

SUTRUMPINIMŲ ŽODYNAS

Briugės rezoliucija	2003 metais, Tarptautinės Teisės Instituto Briugėje priimta humanitarinės pagalbos rezoliucija
ES	Europos Sąjunga
EŽTK	Europos Žmogaus Teisių Konvencija
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas
Fukušimos nelaimė	2011 metais kovo 11 dieną Šiaurinėje Japonijoje sudreb įvykęs žemės drebėjimas ir cunamis
Haičio nelaimė	2010 metų vasario 12 dieną įvykęs žemės drebėjimas ir cunamis Haiityje
Hyogo deklaracija	2005 metų Hyogo deklaracija: tarptautinė nelaimių mažinimo strategija
Yokohamos strategija	1994 metų Yokohamos strategija saugesniam pasauliui: gairės skirtos išvengti nelaimių, klimato kaitai mažinti ir jos veiksmų planui
JTO	Jungtinių Tautų Organizacija
JTO TT Komisija	Jungtinių Tautų Organizacijos Tarptautinės Teisės Komisija
NVO	Nevyriausybinių Organizacijų
Oslo gairės	1994 metų Tarptautinio bendradarbiavimo gairės dėl humanitarinės pagalbos stichinių nelaimių atveju: nuo paramos prie vystymosi
Tamperės konvencija	1988 m Tamperės konvencija dėl telekomunikacijų išteklių teikimo dėl stichinių nelaimių, jų pasekmių likvidavimo ir pagalbos operacijų
TRKRP	Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio Judėjimas
TTT	Tarptautinis Teisingumo Teismas

TURINYS

ĮVADAS.....	5
1. „NELAIMĖS“ SAŲOKOS VYSTYMASIS ASMENŲ APSAUGOS NELAIMIŲ METU TEISINIO REGULIAVIMO ŠALTINIUOSE	11
2. ASMENŲ APSAUGOS PRINCIPAI TAIKOMI NELAIMIŲ METU.....	17
2.1. Bendradarbiavimo principas.....	17
2.2. Suvereniteto ir nesikišimo principų užtikrinimas.....	18
2.3. Humanitariniai principai, reaguojant į nelaimes.....	22
3. NUKENTĖJUSIOS VALSTYBĖS IR TARPTAUTINĖS BENDRUOMENĖS TEISĖS IR PAREIGOS SIEKIANČIOS SUTEIKTI ASMENŲ APSAUGĄ NELAIMIŲ METU.....	27
3.1. Nukentėjusios valstybės teisių ir įsipareigojimų apimtis siekiant suteikti asmenims apsaugą nelaimių metu	27
3.1.1. Nukentėjusios valstybės pirminės atsakomybės principas.....	27
3.1.2. Pareiga susitarti dėl paramos schemų.....	29
3.1.3. Pareiga ieškoti ir kreiptis pagalbos.....	29
3.1.4. Įsipareigojimas trukdantis valstybei atsisakyti pagalbos.....	33
3.2. Tarptautinės bendruomenės teisės ir pareigos siekiant suteikti asmenims apsaugą nelaimių metu.....	39
3.2.1. Tarptautinės bendruomenės atsakomybės apimtis.....	39
3.2.2. Tarptautinės bendruomenės pareiga bendradarbiauti	41
3.2.3. Tarptautinės bendruomenės teisė siūlyti pagalbą.....	44
3.2.4. Tarptautinės bendruomenės pareiga teikti pagalbą.....	46
4. ASMENŲ APSAUGA NELAIMIŲ METU, REMIANTIS TARPTAUTINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISĖS MECHANIZMAIS.....	47
4.1. Subjektai pripažįstami nelaimės aukomis.....	47
4.2. Žmogaus teisių užtikrinimo problemos nelaimių metu.....	52
4.3. Pabėgėlių teisės mechanizmų, suteikiančių asmenims apsaugą nelaimių metu, apžvalga.....	56
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	61
Literatūros sąrašas.....	64
SUMMARY	
SANTRAUKA	
1 PRIEDAS	

2 PRIEDAS

3 PRIEDAS

4 PRIEDAS

IVADAS

„Kiekvienas Žemėje gyvenantis vyras, moteris ir vaikas susiduria su rizika, nukentėti nuo nelaimės“
Ban Ki-moon, United Nations Secretary-General in the
Foreword of GAR 2009

Tyrimo problema ir aktualumas.

JTO ir kitų organizacijų atlikti tyrimai parodė, kad pažeidžiamumas nelaimėms didėja ir iš dalies jį lemia intensyvėjantis žemės naudojimas, pramonės vystymasis, miestų plėtra ir infrastruktūrų statyba.¹ Duomenys rodo, kad didelių gamtinių nelaimių įvyksta vidutiniškai kartą per savaitę. Kas tris savaites, įvyksta katastrofa, kuri viršija labiausiai nukentėjusios šalies reagavimo pajėgumus. Stichinių nelaimių padaryta žala siekia iki milijono žuvusių asmenų, o dar daugiau jų lieka benamiais.²

Per pastaruosius keletą metų įvykusios nelaimės sukrėtusios visą pasaulį parodė, kad pažeidžiamumas nelaimėms didėja, o nelaimės smogia vis stipriau ir skaudžiau, nusinešdamos vis daugiau gyvybių, dar daugiau asmenų sužalojami ir paliekami be pastogės. Vien 2010 metų vasario 12 dieną įvykęs žemės drebėjimas ir cunamis Haiityje, kuris ir iki nelaimės buvo pripažintas viena skurdžiausių pasaulio šalių, padarė iki tol dar neregėtą žalą. Paskelbta daugiau nei 200 000 žuvusiųjų, daugiau nei 300 000 buvo sužeisti, daugiau nei 400 000 namų sugriauta ir daugiau nei 120 000 jų sugadinta, o apie 1 000 000 asmenų liko be pastogės. Buvo sunaikinti prezidento rūmai, teisingumo ministerijos pastatas ir teisėkūros rūmai, taip pat, sugadinti policijos komisariatai ir kalėjimai, ko pasekoje, pabėgo tūkstančiai suimtųjų ir kalinių. Žemės drebėjimas, cunamis ir klimato sutrikdymas sutelkė tarptautinės bendruomenės dėmesį į stichines, ekologines ir antropogenines nelaimes bei į pasaulio bendruomenės gebėjimą tinkamai ir nedelsiant į jas reaguoti.³ 2011 metų kovo 11 dieną Šiaurinę Japoniją sudrebino didžiausias istorijoje 9 balų žemės drebėjimas, po kurio sekė 15 metrų aukščio cunamis. Nelaimės metu žuvo beveik 29 000 žmonių, perkelti šimtai tūkstančių, o įvykęs sprogimas Fukušimos Daicii branduolinėje jėgainėje⁴ paskleidė radiaciją (ši nelaimė žiniasklaidoje buvo vadinama daugiausiai nuostolių per visą istoriją padariusia nelaime, kuri nusinešė dešimtis tūkstančių gyvybių, dešimtys tūkstančių paskelbti dingę be žinios, šimtai tūkstančių buvo evakuoti, o poveikis ekonomikai skaičiuojamas dešimtimis milijonų jenių).⁵ Pati branduolinė avarija, sunaikino

¹ES Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Ekonomikos ir Socialinių reikalų ir regionų komitetui: Bendrijos stichinių ir žmogaus sukeltų nelaimių prevencija Briuselis, 2009.

² Caron, D. *David Addressing Catastrophes: Conflicting Images of Solidarity and Separateness*. Hague: Thr Hague Academy International Law, 2001, p.3.

³ Malone, L., A. *Responsibility to Protect Haiti*. USA: The American Society of International Law, volume 14(7), 2010, p.1-2.

⁴ Davies, L., L. *Beyond Fukushima: Disasters, Nuclear Energy, and Energy Law*. USA: Birgham Young University Law review ,2011, p.1942.

⁵ Kass, L., S. *International Law Lessons From the Fukushima Nuclear Disaster*. New York: New York Law Journal, 2011 [Interaktyvus] [Žiūrėta: 2012-03-23].

didelę dalį elektros energijos pajėgumų ir bent laikinai dalis jos teritorijos tapo netinkama gyventi dėl paskleistos radiacijos, kuri siekė net Tokijų, esantį 160 mylių atstumu nuo nelaimės vietos. Eksploatacijos nutraukimo procesas gali trukti daugiau kaip tris dešimtmečius, o nelaimės aprašymai įkūnija “nepaprastą”⁶ “košmaro scenarijų”⁷, kuriame netrūko net “chaoso, sproгимų ir gaisrų”⁸. Ši nelaimė parodė, kad ir turtingos tautos, tokios kaip Japonija, gali prašyti pagalbos, reaguodamos į nelaimę.

Tyrimo naujumas, reikšmė.

Šiai dienai nėra nei nukentėjusioms valstybėms, nei kitiems tarptautiniams subjektams (trečiosioms valstybėms, vyriausybinėms organizacijoms, nevyriausybinėms organizacijoms) privalomo susitarimo, kuris šiems subjektams numatytų privalomas teises pareigas apsaugoti asmenį bei suteikti jiems pagalbą nelaimės metu. Apsaugos suteikimas daugiau priklauso nuo nukentėjusios valstybės geros valios, o kiti subjektai pagalbą teikia remdamiesi žmogiškumo, bendradarbiavimo bei solidarumo principais, todėl išlieka tikimybė, kad asmuo, kurį ištiko nelaimė liks ne tik be tarptautinės apsaugos, bet ir be savo pačios valstybės suteikiamos pagalbos. Iki šiol visos pastangos sukurti visuotinai privalomą tokio pobūdžio mechanizmą buvo bevaisės ir tik 2006 metais JTO TT Komisija savo ilgalaikėje darbotvarkėje identifikavo skyrių “Asmenų apsauga nelaimių metu”, kuris įsigaliojęs turėtų užpildyti šią spragą. Atsižvelgiant į tai, kad iki šiol joks panašus visuotinai privalomas susitarimas neegzistavo, magistro baigiamasis darbas gali būti naudingas, siekiant suvokti būsimajame mechanizme numatomų įsipareigojimų turinį bei taikymą.

Atsižvelgiant į tai, kad ES suteikia didelę dalį tarptautinės humanitarinės pagalbos ir vaidina svarbų vaidmenį, teikiant neatidėliotiną pagalbą žmogaus sukeltų ir stichinių nelaimių aukoms, baigiamasis darbas galėtų būti naudingas ES humanitarinės pagalbos ir civilinės saugos srityje dirbantiems asmenims, siekiant tobulinti ES lygmeniu jau egzistuojančias pagalbos teikimo priemones. Šis darbas galėtų būti naudingas ir Lietuvai, jei bus siekiama pasirašyti JTO TT Komisijoje kuriamą „Asmenų apsaugos nelaimių metu“ susitarimą, suvokiant numatytų įsipareigojimų turinį ir siekiant juos tinkamai įgyvendinti. Taip pat, šis darbas galėtų tapti praktinėmis gairėmis asmenims siekiantiems tarptautinės apsaugos nelaimių metu.

Autorė ne tik analizuoja teorines tarptautinės asmenų apsaugos nuo nelaimių metu įgyvendinimo problemas, bet jas iliustruoja remdamasi iki šiol dar negausiai teisinėje literatūroje, asmenų apsaugos nuo nelaimių aspektu, analizuotomis Haičio ir Fukušimos nelaimių situacijomis, bei kitomis nelaimėmis.

Tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai.

⁶ O.,M. *Piecing Together Fukushima*. Economist (May 5, 2011, 8:53 AM)[Interaktyvus] [Žiūrėta: 2011-10-23].

⁷ Shuster, S. *Fire at Fourth Reactor: Is Worse Yet to Come in the Fukushima Nuclear Disaster?*. Time, Mar. 15, 2011, [Interaktyvus] [Žiūrėta: 2011-06-28]

⁸ Grunwald, M. *The Real Cost of U.S. Nuclear Power*, TIME, Mar. 25, 2011 [Interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-26]

Tyrimo objektas – asmenų apsaugos nelaimių metu institutas tarptautinėje teisėje.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti nelaimių sąvoką bei rūšis pagal tarptautinę teisę, bei ištirti šiai dienai egzistuojančius ir, tikėtina, būsimus instrumentus, reglamentuojančius nukentėjusių valstybių ir tarptautinės bendruomenės teises ir pareigas, siekiant suteikti asmenims apsaugą nelaimių metu, o taip pat išanalizuoti mechanizmų taikymo problematiką, remiantis tarptautiniais susitarimais.

Tyrimo uždaviniai:

1. Identifikuoti skirtingas nelaimės sampratas, esančias tarptautiniuose susitarimuose jų privalumus, trūkumus, tarpusavio panašumus bei skirtumus;
2. Išanalizuoti asmenų apsaugos nelaimių metu mechanizmo įgyvendinimui taikomus principus ir jų tarpusavio sąveiką.
3. Aptarti tarptautinių subjektų, nukentėjusios valstybės ir kitų valstybių bei tarptautinių organizacijų teises ir pareigas, siekiant suteikti asmenims apsaugą nelaimių metu.
4. Išanalizuoti asmenų teises nelaimių metu ir tokių teisių užtikrinimo galimybes, nustatyti asmenų, kuriems taikomi mechanizmai ratą ir jų poreikio būti apsaugotais mastą.
5. Ištirti pabėgėlių teisės ir valstybės viduje perkeltų asmenų instituto teikiamas asmenų apsaugos galimybes nelaimių metu.

Darbo struktūra.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro: įvadas, keturi skyriai susidedantys iš poskyrių, kurie papildomai išskaidomi į dalis, išvados ir pasiūlymai tolimesnei temos analizei, santrauka anglų kalba bei naudotos literatūros sąrašas.

Pirmajame skyriuje analizuojama asmenų apsaugos nelaimių metu teisinio reguliavimo evoliucija bei nelaimės sampratos vystymasis ir jos poreikis tarptautinėje teisėje, šią teisę reglamentuojančios tarptautinės sutartys ir teisės doktrina.

Antrasis skyrius skirtas tarptautinės asmenų apsaugos nuo nelaimių principų analizei, siekiant išsiaiškinti taikomus principus, jų apimtį, tarpusavio sąveiką ir praktines taikymo problemas.

Trečiajame skyriuje aptariamos tarptautinių vyriausybinių subjektų teisės ir pareigos nelaimių metu, siekiant užtikrinti asmenų apsaugą. Analizė pradedama nukentėjusios valstybės pareigų bei teisių analize. Antrasis skyriaus poskyris skirtas tarptautinės bendruomenės subjektų teisių ir pareigų analizei.

Ketvirtajame skyriuje analizuojamas universalus žmogaus teisių, apsaugos mechanizmas, kuris taikomas ir nelaimių metu. Apibrėžiama žmogaus teisių teisės vieta tarptautinės asmenų apsaugos nelaimių metu mechanizme, subjektai, kuriems tokia pagalba yra skiriama bei sunkumai, su kuriais susiduriama taikant šias teisės normas nelaimių metu. Taip pat pateikiama tarptautinės pabėgėlių teisės siūlomų asmenų apsaugos nelaimių metu institutų apžvalga. Lyginamos asmenų,

nukentėjusių nuo nelaimės, pripažinimo pabėgėliais, laikinosios apsaugos gavimo bei šalyje perkeltų asmenų instituto siūlomų apsaugos galimybės.

Tyrimo šaltiniai ir jų apžvalga.

Magistro baigiamajame darbe naudojamosi dviem šaltinių grupėmis.

Pirmąją grupę naudojamų šaltinių sudaro tarptautiniai susitarimai turintys privalomąją galią, tokie kaip Tamperės konvencija⁹ bei Civilinės gynybos pagrindų konvencija¹⁰. Remiantis šiais šaltiniais tyrime apibrėžiamos pagrindinės sąvokos, asmenų apsaugos nelaimių metu teisinio reguliavimo evoliucija bei egzistuojančios asmenų apsaugos nuo nelaimių galimybės. Darbe taip pat nagrinėjamas platus spektras teisiškai neprivalomų susitarimų¹¹, tarp kurių paminėtini TRKRP dokumentai ir susitarimai¹². Šie teisiškai neprivalomi susitarimai, pateikia darbui naudingas rekomendacijas bei gaires, analizuojant nelaimės sampratą, asmenų apsaugos nelaimių metu reguliavimo tikslus, taikomų principų įtvirtinimo būtinybę, tarptautinių subjektų teises ir pareigas.

Ypatingą vietą darbe užima tokių tarptautinės teisės dokumentų kaip JTO TT Komisijos pranešimai „Asmenų apsaugos nelaimių metu“ tema¹³, JTO TT Komisijos Specialaus pranešėjo E. V. Ospina nuomonės¹⁴, JTO Redakcijos Komiteto nuomonės¹⁵ bei valstybių¹⁶ ir tarptautinių organizacijų pasisakymų¹⁷, „Asmenų apsaugos nelaimių metu“ tema, analizė. Remiantis šiais

⁹ Tamperės konvencija dėl telekomunikacijų išteklių teikimo didelių nelaimių padariniams švelninti ir pagalbos operacijoms. [pasirašyta 1998 m. birželio 18 d. [sigaliojo 2005.01.08] „V.Ž.“- 2004 m. Nr. 163.

¹⁰ Framework Convention on Civil Defence Assistance, [adopted and run into force: 22 May 2000].

¹¹ United Nations General Assembly resolution 2625 (XXV) [adopted: 24 October 1970]; United Nations General Assembly resolution 43/131 [adopted: 1988]; United Nations General Assembly resolution 45/100 [adopted: 1990]; United Nations General Assembly resolution 46/182 [adopted: 1991]; ir kt.

¹² The XXIst International Conference of the Red Cross Declaration of principles for international humanitarian relief to the civilian population in disaster situations, of 1969; Code of Conduct for International Red Cross and Red Crescent Movement and NGOs in Disaster Relief (V – 1994); International Committee of Red Cross, The Fundamental Principles of the Red Cross and Red Crescent, Geneva: International Committee of Red Cross, adopted 1996 ir kt.

¹³ United Nations General Assembly International Law Commission Sixtieth session Protection of persons in the event of disasters Memorandum by Secretariat, Geneva, (adopted: 2007-12-11), A/CN.4/590; United Nations General Assembly International Law Commission Report on the work of its 60th session Chapter IX Protection Of Persons In The Event Of Disasters, (adopted 2008) Official Records 63 Session, Supplement No.10 (A/63/10); United Nations International Law Commission Report on the work of its 61st session (adopted: 7 August 2009) Official Records 64th Session, Supplement No.10 (A/64/10); ir kt.

¹⁴ United Nations General Assembly International Law Commission Sixtieth session Preliminary report on the protection of persons in the event of disasters by Mr. Eduardo Valencia –Ospina, Special Rapporteur, (adopted 5th May 2008) Supplement A/CN.4/598; United Nations General Assembly International Law Commission Sixty-first session Second report on the protection of persons in the event of disasters by Eduardo Valencia-Ospina, Special Rapporteur, (adopted 7 May 2009) Supplement A/CN.4/615 ; United Nations General Assembly International Law Commission Sixty-second session Second report on the protection of persons in the event of disasters by Eduardo Valencia-Ospina, Special Rapporteur, (adopted 31 March 2010) Supplement A/CN.4/629.

¹⁵ Statement of the Chairman of the Drafting Committee Mr. Marcelo Vazquez-Bermudez *Protection of persons in the event of disasters* (adopted 31 July 2009); Statement of the Chairman of the Drafting Committee *Protection of Persons in the Event of Disasters* (20 July 2010); Statement of the Chairman of the Drafting Committee *Protection of Persons in the Event of Disasters* (2 August 2011).

¹⁶ Statement by H.E. Ambassador LIU Zhenmin, Representative of China to the United Nations, "Report of the International Law Commission on the Work of its 61st Session" - Part Three: „Protection of persons in the event of disasters“; United Nations General Assembly Expulsion of Aliens, Protection of disaster victims among Central Issues in Statements of Law Commission Officials to Legal Committee GA/L/3425, New York, 2011.

¹⁷ EU Statement: Expulsion of Aliens and on Protection of Persons in the Event of Disasters Summary. 27 October 2011, New York.

šaltiniais tyrime apibrėžiamos pagrindinės sąvokos, apibūdinamas kuriamas asmenų apsaugos nuo nelaimių mechanizmas ir galimos jo veikimo problemos, ypatumai ir principai. Analizuojamos įvairios žmogaus teisių¹⁸ bei pabėgėlių teisės konvencijos¹⁹, siekiant apibrėžti kokia apimtimi gali būti taikomi žmogaus teisių teisės instrumentai, kai įvyko nelaimė, siekiant apsaugoti asmenį.

Analizėje remiamasi ir tarptautinių teismų sprendimais. Nurodant į TTT bylas analizuojami bendrieji tarptautinės teisės klausimai, susiję su identifikuojamomis asmenų apsaugos nelaimių metu mechanizmo taikymo problemomis, pavyzdžiui, suvereniteto ir įsipareigojimų pagal žmogaus teisių teisę atskirties klausimas. Tarptautinė jurisprudencija, susijusi su asmenų apsauga nelaimių metu nėra gausi. Autorė remiasi keliomis EŽTT bylomis, siekdama iliustruoti egzistuojantį žmogaus teisių gynimo mechanizmą ir jo teikiamą apsaugą nelaimių metu.

Antrąją šaltinių grupę sudaro teisės doktrina. Tyrime analizuojami bei lyginami įvairių tarptautinės teisės mokslininkų darbai bei jų išsakytos pozicijos. Nors tarptautinės teisės doktrina šia tema nėra gausi, tačiau jos analizė sudaro pagrindinę magistro baigiamojo darbo tyrimo dalį. Remiantis teisės doktrina atskleidžiamas įvairių požiūrių spektras. Šią temą nagrinėja tokie tarptautinės teisės specialistai kaip D. D. Caron²⁰, A. Lopez²¹, E. S. Davies²², L. Malone²³, M. Rishmawi²⁴ bei N. Y. Puspita²⁵. Itin vertingas analizei buvo J. Benetton Heath darbas²⁶, kuriame analizuojamas JTO TT Komisijos kuriamas mechanizmas ir galimi jo privalumai bei trūkumai. Mokslininkės išdėstyta požiūrį daugeliu aspektų 2011 metais perėmė Redakcijos komiteto pirmininkas savo nuomonėje²⁷.

Lietuvių mokslininkų indėlis nagrinėjant asmenų apsaugos nelaimių metu mechanizmo problemas nedidelis: mokslinių darbų šia tema autorė nerado. Asmenų apsaugos nelaimių metu

¹⁸ Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių laisvių apsaugos konvencija iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir 14, (priimta 1950 – 11 - 04, įsigaliojus nuo 1953 – 09 – 03); Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija [priimta ir paskelbta:1948-12-10] V. Žin 2006-06-17, Nr. 68-2497; United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, [adopted on 13 December 2006; entry into force 3 May 2008], New York, ir kt

¹⁹ Konvencija dėl pabėgėlių statuso, [Priimta 1951 m. liepos 28 d.; Įsigaliojo:1954 balandžio 22 d.], V.Ž., 1997-02-07; Cartagena Declaration on Refugees, [adopted: 22 November 1984], at Cartagena de Indias, in Annual Report of the Inter American Commission on Human Rights OAS Doc. OEA/Ser.L/V/II.66/doc.10, rev.1; Organization of African Unity Convention Governing the Specific Aspect of Refugee Problems in Africa (adopted: 10 September 1969; entered into force: 20 June 1974) 1001 UNTS 45.

²⁰ Caron, D., David *supra*note 2.

²¹ Lopez, A. *The protection of environmentally-displaced persons in international law*. Oregon USA: Environmental Law,2007.

²² Davies, E., S. *Is there an International Duty to Protect Persons in the Event of an Epidemic?* Global Health Governance, Volume III(2), 2010.

²³ Malone L. A. *Supra*note 3.

²⁴ Rishmawi M. *The Responsibility to Protect and Protection of Civilians: the Human Rights Story*. New York: International Coalition for the Responsibility to Protect, 201.

²⁵ Yeti Puspita, N. *Legal analysis of human rights protection in times of natural disaster and its implementation in Indonesia*. Singapore: Asian Law Institute, Asli Working papers, No 013, 2010, p.2.

²⁶ Benetton Heath, J. *Note: Disasters, Relief, and Neglect: the Duty to Accept Humanitarian Assistance and the Work of the International Law Commission* New York: New York University Journal of International Law and Politics, 2011.

²⁷ Statement of the Chairman of the Drafting Committee (2 August 2011) *supra*note 15.

klausimus, kiek jie susiję su pabėgėlių teise ir šalies viduje perkeltų asmenų apsaugos institutu, nagrinėja mokslininkė prof. dr. L. Jakulevičienė²⁸.

Tyrimo metodika

Rašant magistrinį baigiamąjį darbą taikomi tyrimo metodai: lyginamasis, analizės, lingvistinis, istorinis, sisteminis bei apibendrinimo.

Lingvistinis metodas taikomas siekiant išsiaiškinti teisės normų bei analizuojamų sąvokų, tokių kaip nelaimė, reikšmę tarptautinių dokumentų bei sutarčių tekstuose.

Istorinis metodas naudojamas siekiant atskleisti asmenų apsaugos nelaimių metu teisinio reguliavimo evoliuciją tarptautinėje teisėje.

Lyginamasis metodas naudojamas siekiant įvertinti asmens apsaugos nelaimių metu sampratą bei tarptautinį teisinį reguliavimą skirtinguose tarptautiniuose dokumentuose. Lyginamasis metodas taip pat naudojamas analizuojant asmenų apsaugos nelaimių metu panašumus ir skirtumus bei jų tarpusavio sąveiką su kitais asmenų apsaugos mechanizmais, tokiais kaip, pavyzdžiui, humanitarinė teisė ar pabėgėlių teisė. Taip pat, jis naudojamas analizuojant atskirų mokslininkų požiūrį į tuos pačius dalykus.

Analizės metodas padeda siekiant išsiaiškinti tyrimo objekto teisinio reguliavimo ypatumus. Atsižvelgiant į mokslinio tyrimo objektą, tyrimo tikslus ir uždavinius, šis metodas svarbiausias siekiant surinkti ir susisteminti medžiagą. Analizės metodas taikomas analizuojant asmenų apsaugą reglamentuojančius tarptautinius dokumentus (JTO TT Komisijos pranešimus, žmogaus teisių teisės konvencijas, pabėgėlių teisės konvencijas), kuriuose nustatyti asmenų apsaugos reikalavimai, kurie gali būti taikomi nelaimės metu bei nagrinėjami jų tarpusavio ryšiai. Mokslinės literatūros analizė atskleis, kokios tyrimo problemos sritys jau yra aptartos. Taip pat, remiantis šiuo metodu, sujungiamos teorinė ir praktinė tyrimo dalys: tarptautinių dokumentų nuostatos iliustruojamos praktine valstybių patirtimi.

Apibendrinimo metodas naudojamas apibendrinimams bei išvadoms suformuluoti.

²⁸ Jakulevičienė, L. *Pabėgėlių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005.

1. „NELAIMĖS“ SĄVOKOS VYSTYMASIS ASMENŲ APSAUGOS NELAIMIŲ METU TEISINIO REGULIAVIMO ŠALTINIUOSE

Iniciatyvą reguliuoti nelaimės tarptautinė bendruomenė rodė jau nuo Tautų Sąjungos laikų²⁹, tačiau šiandien vis dar nėra visuotinio, privalomo asmenų apsaugą nelaimių metu reglamentuojančio susitarimo. Iki 2000 metų nebuvo jokio tarptautinio dokumento, kuris būtų privalomas ir numatytų tarptautinės bendruomenės, pradedant nuo nelaimės nukentėjusia valstybe, baigiant kitomis valstybėmis ir tarptautinėmis vyriausybinėmis organizacijomis, teises ir pareigas nelaimių metu. Iki Civilinės Gynybos Pagrindų konvencijos³⁰ įsigaliojimo, visi tarptautiniai dokumentai buvo rekomendacinio pobūdžio, paliekant valstybėms diskreciją rinktis teikti ir (ar) priimti pagalbą ar ne. Būtina pabrėžti tai, kad neegzistavo joks mechanizmas, kuris suteiktų teisę apriboti, nenorinčios priimti pagalbos, valstybės suverenitetą, siekiant, kad tokia pagalba pasiektų asmenis. Vis dėl to, akivaizdu, kad Civilinės Gynybos Pagrindų konvencija nepakeitė egzistuojančios padėties: ją pripažino ir ratifikavo itin mažas valstybių skaičius³¹.

Sąvoka „nelaimė“ nėra teisinės prigimties sąvoka, tačiau ją apibrėžti yra būtina, norint nustatyti, kokiems visuomenės funkcionavimo sutrikimams ištaisyti ir palengvinti taikomas mechanizmas ir siekiant atskirti nuo kitų visuomenės funkcionavimo sutrikimų, kurie jau yra sureguliuoti arba, kuriems tarptautinis reguliavimas nėra reikalingas, nes jie pakankamai reglamentuojami regioniniu ar nacionaliniu mastu. Įdomu tai, kad net ir tarp teisės mokslininkų nėra vieningos nuomonės nei atsakant į klausimą, koks turėtų būti nelaimės apibrėžimas, nei atsakant į klausimą, kokia turėtų būti nelaimės apimtis, kad būtų reikalinga tarptautinė pagalba.

Šiuo metu tarptautiniai dokumentai vieningos „nelaimės“ sampratos nepateikia, o iki TRKRP ir NVO Elgesio nelaimių metu kodekso³² net nebuvo rimtų bandymų šią sąvoką apibrėžti. Pažymėtina tik tai, kad iki šio dokumento būdavo koncentruojamasi į gamtos sukeltas nelaimes³³, o kai kurie dokumentai išskirdavo ir „kitokias ekstremalias aplinkybes“³⁴, tokių aplinkybių

²⁹ MacAlister-Smith, P. *International Humanitarian Assistance: Disaster Relief Operations in International Law and Organization*. USA: Kluwer Academic Publishers, 1985, p.20–21.

³⁰ Framework Convention on Civil Defense Assistance, *supra*note 10.

³¹ International Civil Defence Organisation Framework Convention on Civil Defence Assistance of 22 May 2000, Signatures –Ratifications –Accessions [of July 2009]

³² Code of Conduct for the International Red Cross and Red Crescent Movement and NGO in Disaster Relief. *Supra*note 12, preamble.

³³ The Yokohama Conference and the UN Department of Humanitarian Affairs. Yokohama Strategy for a Safer World: Guidelines for “Natural Disaster Prevention, Preparedness and Mitigation Containing the Principles, the Strategy and the Plan of Action. The Yokohama Conference and the UN Department of Humanitarian Affairs. 1994.

³⁴ Excerpt from a report of Secretary General Document Legal status of disaster relief units made available through United Nations. E/4994, Annex III. / Extract from: United Nations Juridical Yearbook 1971 Part 2 Chapter VI; General Assembly of the United Nations resolution 43/131, *supra*note 11, (preamble); General Assembly of the United Nations resolution 45/100 *supra*note 11, (preamble); General Assembly of the United Nations resolution 46/182, *supra*note 11, (preamble).

nedetalizuodami. Pagal TRKRP ir NVO Elgesio nelaimių metu kodeksą, nelaimė yra išskirtinis įvykis, turintis netikėtumo elementą ir kuris yra masinės žmonių žūties arba sužalojimų priežastis.³⁵ Analizuojant tokį apibrėžimą, pastebėtina, kad jo trūkumas tas, jog nelaimėmis pripažįstami tik netikėtumo elementą turintys įvykiai, taip iš taikymo srities eliminuojant ilgalaikio proceso nelaimės, pavyzdžiui, dykumėjimą.

Šiai dienai, egzistuoja tik du tarptautiniai susitarimai turintys privalomąją galią ir reglamentuojantys pagalbos nelaimių metu teikimą. Pirmoji, Tamperės konvencija³⁶, kuri yra skirta telekomunikacijos išteklių tiekimui nelaimių metu reglamentuoti, išlaiko savo svarbą asmenų apsaugai nelaimių metu. Ši konvencija yra bene pirmoji universali ir teisinę galią turinti sutartis, kuri įvardino nelaimės sąvoką, ją apibrėždama kaip „plataus masto, didelę grėsmę žmonių gyvybei, sveikatai, turtui ar aplinkai keliantį rimtą, visuomenės funkcionavimo sutrikimą, kylantį staiga ar kaip sudėtingo ilgalaikio proceso padarinį, atsirandantį dėl gamtos jėgų ar žmonių veiklos“³⁷. Sutinkant su tokiu apibrėžimu, nelaime būtų pripažinti reiškiniai, kai kyla grėsmė gyvybei, aplinkai bei turtui, todėl, anot apibrėžimo, nebūtina, kad nelaimė kiltų faktiškai, užtenka vien grėsmės kilimo, kad situacija būtų pripažinta nelaime. Įdomu tai, kad konvencija atskirai išskiria ir detalizuoja gamtos keliamas grėsmes, kaip „didelę nelaimę sukelti galintį įvykį ar procesą, kaip antai: žemės drebėjimas, gaisras, potvynis, vėjas, žemės nuošliauža, kalnų sniego griūtis, ciklonas, cunamis, apsikrėtimas zooparazitais, sausra ar ugnikalnio išsiveržimas“³⁸, tačiau visiškai nedetalizuoja žmogaus veiklos keliamų grėsmių. Vis dėl to, reikėtų pabrėžti, kad tai bene pirmas kartas, kai į nelaimių taikymo sritį buvo įtraukta galimybė žmogaus veiklos pasekmes pripažinti nelaime.

Antroji, Civilinės pagalbos gynybos pagrindų, konvencija įtvirtina esminius asmenų apsaugos nelaimių metu principus³⁹ bei pagrindines nukentėjusių valstybių pareigas⁴⁰. Civilinės pagalbos gynybos pagrindų konvencijoje nelaimė įvardinta kaip „išskirtinė situacija, kai gali grėsti pavojus gyvybei, turtui ar aplinkai“. Akivaizdu, kad į tokį apibrėžimą, kurio pagrindiniai kriterijai išskirtinumas ir grėsmės galimybė, papultų bet kokia nelaimė. Konvencija nedetalizuoja kokia situacija būtų laikoma „išskirtinė“, o pats įvykis nebūtinai turi įtakoti žmonių, turto bei aplinkos netektį, o tik yra tikėtina, kad įvykis sukeltų tokią grėsmę.

³⁵Code of Conduct for the International Red Cross and Red Crescent Movement and NGOs in Disaster Relief, *supranote* 12.

³⁶ Tamperės konvencija dėl telekomunikacijų išteklių teikimo didelių nelaimių padariniams švelninti ir pagalbos operacijoms, *supranote* 9.

³⁷ Ibid., article 1 para.6

³⁸ Ibid., article 1 para.9

³⁹ Ibid., Framework Convention on Civil Defence Assistance, *supranote* 10, article 3

⁴⁰ Ibid., Article 4

Tarptautinės Teisės Institutas, kurį sudaro pirmaujantys tarptautinės viešosios teisės teisininkai, 2003 metais priėmė Briugės rezoliuciją⁴¹. Ši rezoliucija įtvirtino nelaimės apibrėžimą, kuris apibūdintas kaip „tragiški įvykiai, keliantys pavojų gyvybei, sveikatai, fiziniam neliečiamumui arba žiaurus, nežmoniškas ir žeminantis elgesys ir kiti pagrindiniai žmogaus teisių pažeidimai keliantys apsaugos poreikį, siekiant užtikrinti esminius gyventojų poreikius“⁴². Tokius tragiškus įvykius rezoliucija išskiria į sukeltus gamtos „tokius kaip žemės drebėjimai, ugnikalnių išsiveržimai, audros, liūtys, potvyniai, nuošliaužos, sausras, gaisrai, badas, epidemijos“⁴³, žmogaus sukeltos arba technologinės nelaimės „tokios kaip cheminės nelaimės ar branduoliniai sprogimai“⁴⁴ ir įtakotas karinių konfliktų bei smurto „tokios kaip tarptautiniai ir vidiniai ginkluoti konfliktai, vidaus neramumai, smurtas ir terorizmas“⁴⁵.

Kyla klausimas ar apibrėžimas apimantis teroro išpuolius ir ginkluotus konfliktus į nelaimių sritį nėra pernelyg platus. Teisės doktrinoje yra autorių, kurie, taip pat, kaip ir Briugės rezoliucija, terorizmą ir ginkluotus konfliktus įvardija kaip nelaimės. Pavyzdžiui, D. Caron kompleksinių nelaimių pavyzdžiais įvardina klimato kaitą, politinį nestabilumą ir terorizmą.⁴⁶ Panašų požiūrį įtvirtina ir L. V. Wassenhove, kuris pateikdamas nelaimių pavyzdžius prie žmogaus sukeltų nelaimių priskiria terorizmą.⁴⁷ Vis dėl to, JTO TT Komisija užima priešingą poziciją, 60-joje sesijoje pabrėždama, kad nelaimės neturėtų apimti teroro išpuolių ir ginkluotų konfliktų. Komisija, teigia, kad egzistuoja būtinybė pašalinti karinius konfliktus bei teroro išpuolius iš asmenų apsaugos nelaimių metu taikymo srities. Tokia atskirtis yra numatyta JTO TT Komisijos kuriamo „Asmenų apsaugos nelaimių metu“ mechanizmo 4 straipsnio projekte, kuris teigia, kad „straipsnių projektai nėra taikomi situacijoms, kurioms yra taikytinos tarptautinės humanitarinės teisės taisyklės“⁴⁸ ir būtų pagrįsta tuo, kad ginkluotų konfliktų režimas, taip pat kaip ir terorizmas, jau yra pakankamai reglamentuojamas tarptautiniu mastu.⁴⁹

2005 metais Japonijoje buvo sušaukta konferencija, reaguojant į 2004 metais įvykusį žemės drebėjimą Indijos vandenyne bei 2005 m įvykusį žemės drebėjimą ir cunamį Džakartoje, kurios metu buvo pateiktas dar vienas nelaimės apibrėžimo variantas. Hyogo darbotvarkėje įtvirtinta nelaimės sąvoka, kuri apibūdinta kaip „potencialiai žalingas fizikinis reiškinys, fenomenas ar

⁴¹ Institute of International Law (Institut de Droit Internationale). Sixteenth Commission resolution on humanitarian Assistance -, „Bruges resolution“, Belgium [adopted 2003-09-02].

⁴² Bruges resolution, *supranote* 41, Principle I, para.2.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Caron, D., *supranote* 2, p. 6

⁴⁷ Van Wassenhove L. *Humanitarian aid logistics: supply chain management in high gear* United Kingdom: Journal of the Operational Research Society, Vol. 57, 2006, p.476

⁴⁸ United Nations General Assembly International Law Commission 61st session Protection of persons in the event of disasters. Texts of draft articles 1,2,3,4 and 5 as provisionally adopted by Drafting Committee. A/CN.4/L.758 (adopted 24 July 2009)

⁴⁹ United Nations General Assembly. Report of the International Law Commission. Sixtieth, 2008, *supranote* 13, p. 319

žmogaus veiklos padarinys, kuris sukelia žūtį ar sužalojimus, turtinę žalą, socialinius ir ekonominius sutrikimus arba aplinkos būklės pablogėjimą⁵⁰ ir apima „latentines sąlygas, kurios įtakoja ateities grėsmes ir gali turėti skirtingas ištakas: gali būti stichinės arba įtakotos žmogaus veiklos“⁵¹. Vertinant šį apibrėžimą, reikia pastebėti, kad jis yra itin painus. Jo praktinį taikymą galėtų apsunkinti kriterijus susijęs su latentinėmis sąlygomis, įtakojančiomis ateities grėsmes, nes po tokiu apibrėžimu nebūtinai papultų didelės nelaimės, kadangi yra tikimybė, kad nelaimė padariusi didelę žalą asmenims nepateks po šiuo apibrėžimu, nes neatitiks ateities grėsmių kriterijaus. Kuriant tarptautinį asmenų apsaugos nelaimės metu mechanizmą, reikėtų rinktis tikslesnį ir paprastesnį apibrėžimą, nes ne į kiekvieną nelaimę, kuri galėtų patekti į šio apibrėžimo taikymo sritį, kyla būtinybė reaguoti tarptautiniu mastu ir atvirkščiai, gali kilti būtinybė reaguoti į nelaimę, kuri nepatenka po šiuo apibrėžimu.

2006 metais JTO TT Komisijoje buvo pradėtas darbas „Asmenų apsaugos nelaimės metu“ tema.⁵² Komisija pateikia, „nelaimės“ sąvoką, kuri, tikėtina, taps universali ir kurią analizuodama JTO „sėmėsi įkvėpimo“ iš Tamperės konvencijos. Būtina pabrėžti, kad identifikavus temą, ji buvo skirta tik stichinėms nelaimėms, nes politiškai, stichinės nelaimės atrodo mažiau jautrios nei žmogaus sukeltos, ir daugeliu atvejų žmogaus sukeltos nelaimės (branduolinės ir industrinės katastrofos ar naftos išsiliejimas) jau yra tarptautinio reguliavimo objektas.⁵³ Nepaisant to, jau 60-tojoje JTO sesijoje buvo pastebėta, kad asmenų apsaugos nelaimių metu taikymo sritis negali būti apribota vien stichinėmis nelaimėmis: žmonių kančios kyla nepaisant nelaimės šaltinio, todėl ir tikslas apsaugoti turi būti taikomas nepriklausomai nuo priežasties. Galų gale, kompleksinių nelaimių atveju nėra paprasta išsiaiškinti, kokia yra nelaimės priežastis - gamtos stichija ar žmogaus veikla. Taigi buvo pažymėta, kad pagrindinis dėmesys turi būti sutelktas į stichines nelaimes, o žmogaus sukeltos nelaimės turėtų pakliūti į taikymo sritį jei pasiekė tam tikrą ribą, pavyzdžiui, jei

⁵⁰ World Conference on Disaster Reduction. Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters. A/CONF.206/6, Japan, [adopted 2005]

⁵¹Ibid.

⁵² Tarptautinės teisės mokslininkai bando atsakyti į klausimą ar JTO sugebės sukurti tokio pobūdžio mechanizmą, tuo labiau, kad ir pati JTO TT Komisija susiduria su labiau tradicinės tarptautinės teisėkūros tematika, kurios subjektai yra tik valstybės. Nepaisant kelių pavyzdžių (pavyzdžiui, Tarptautinio Baudžiamojo Teismo statutas [Report of the International Law Commission *Draft Statute for an International Criminal Court* on the Work of Its Forty-sixth Session, U.N. Doc. A/49/10, 1994.]) ji nėra įgaliota spręsti klausimų, kuriais visų pirma siekiama apsaugoti ir įgalinti pavienius asmenis. Vis dėl to, JTO TT Komisijos darbas susijęs su diplomatine apsauga ir Tarptautinio Kriminalinio Teismo statuto kūrimas, įrodė, kad ji turi galimybių susidoroti su tokiais iššūkiais, o „asmenų apsaugos“ projektas bus naudingas testas. JTO TT Komisija yra tinkama vystyti taisykles, reglamentuojančias valstybių pareigą priimti pagalbą, siekiant asmenų apsaugos nelaimių metu, dėl kelių priežasčių. Pirma, JTO TT Komisija dirba ilgo periodo darbotvarkėse leidžiančiose priimti atskirtą požiūrį, išanalizuojant visus su tema susijusius klausimus. Antra, JTO TT Komisijos darbo pobūdis, leidžiant valstybėms narėms įsitraukti į mechanizmų rengimo procesą per metines peržiūras JTO Generalinėje Asamblėjoje, į kurias JTO TT Komisijos nariai visada rimtai atsižvelgia, leidžia „nugludinti“ kietuosius valstybių diplomatijos kraštus. Sudėtingiausia JTO TT Komisijai yra tai, kad dauguma atsako į nelaimės aspektų yra techninio pobūdžio, reikalaujantys specializuotų žinių, kurių JTO TT Komisijos nariai neturi [Beneton Heath J., *supranote* 27, p.448-449].

⁵³ United Nations General Assembly. Report of the International Law Commission. Sixtieth, 2008, *supranote* 13, p. 315

įtakoją stichinę nelaimę. Visgi, kyla klausimas, kokia riba būtų laikytina pakankama tam, kad įvykis papultų į „nelaimės“ apibrėžimo sritį⁵⁴.

Atsakant į šį klausimą, galima būtų remtis kriterijais, kuriais remiantis asmenys patenka į JTO Tarptautinės nelaimių mažinimo strategijos duomenų bazę: mažiausiai 10 žmonių žuvo; bent 100 asmenų sužeisti; atitinkamos vyriausybės deklaracija, dėl nepaprastosios padėties; nacionalinės vyriausybės prašymas suteikti tarptautinę pagalbą – šios sąlygos nėra kumuliatyvios, todėl užtenka, kad katastrofa tenkintų bent vieną sąlygą.⁵⁵ Vis dėl to, tokie kriterijai yra diskutuoti, nes, jei jais būtų remiamasi, į tokių kriterijų sąrašą patektų itin daug nelaimių ir abejotina, kad pačios valstybės daugeliu atvejų nesugebėtų patenkinti apsaugos poreikio esant kriterijus atitinkančioms aplinkybėms. Į tokių kriterijų sąrašą kaip būtini kriterijai turėtų papulti valstybės ekonominė padėtis ir faktiniai veiksmai, kuriais valstybė siekia suteikti apsaugą asmenims.

„Asmenų apsaugos nelaimių metu“ mechanizmo kūrimo eigoje nelaimės apibrėžimas kito ir galiausiai jis buvo įtvirtintas 3 straipsnyje⁵⁶, nurodant, kad tai „katastrofiškas įvykis ar tokių įvykių grandinė, kuri įtakoja plačią žmonių gyvybių netektį, dideles žmonių kančias ir stresą, materialinius ir aplinkosauginius nuostolius, ko pasekmė rimti sutrikimai visuomenės funkcionavimui“⁵⁷. Analizuojant tokį apibrėžimą reikėtų paminėti, kad remiantis išvardintais kriterijais į jį patektų visos nelaimės, kurioms būtų reikalingas tarptautinis reguliavimas. Remiantis katastrofiško įvykio ar tokių įvykių grandinės kriterijumi, apibrėžimas apimtų tiek staigias (tokias kaip žemės drebėjimas, cunamis ir kt.), tiek užsitęsusias nelaimes (tokias kaip dykumėjimas, badas ir pan.). Apibrėžimo sąlygos, nustatančios, kad nelaimė turi įtakoti plačią žmonių gyvybių netektį, dideles jų kančias ir stresą, materialinius nuostolius ir aplinkos sutrikdymą, yra kumuliatyvios, todėl nelaimės sąvoką atitiks tik toks įvykis, kuris tenkins jas visas.

Kalbant apie „nelaimės“ sampratą, derėtų paminėti, kad dėl šios sąvokos apibūdinimo vyksta diskusija ir tarptautinės teisės mokslininkų lygmenyje. Nors nėra vieningo „nelaimės“ apibrėžimo, yra keletas daugumai apibrėžimų būdingų savybių: nelaimė turi būti, pirma, staigi, netikėta arba nenuspėjama⁵⁸, antra, turi įtakoti žmogiškuosius, materialiuosius, ekonominius arba aplinkos nuostolius,⁵⁹ trečia, viršyti nukentėjusios bendruomenės gebėjimą susidoroti su tokiais nuostoliais.⁶⁰

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Bielza M., Conte C., Dittman Ch., Gallego J., Stroblmair J. *Agricultural Insurance Schemes*. European Commission JRC Ispra. Institute for the Protection and Security of Citizens, 2008, p.23.

⁵⁶ United Nations General Assembly International Law Commission 61st session Protection of persons in the event of disasters. Texts of draft articles 1,2,3,4 and 5 as provisionally adopted by Drafting Committee, *supranote* 48.

⁵⁷ United Nations General Assembly Report of the International Law Commission. *Protection of persons in the event of disaster* Sixtieth session 2010 New York/ Supplement No. 10 (A/63/10) p. 325

⁵⁸ Bielza, M., *supranote* 55, p.24; Caron, D., D., *supranote* 2, p.11;

⁵⁹ Smith, M., *supranote* 29, p.24; Bielza, M., *op.cit.*, p.24; Van Wassenhove L. *supranote* 47, p.476; Zack, N.; Murray, D. *Ethics for disaster* USA: Rowman&Littlefield Publishers, Inc., 2009, p.2 (141)

⁶⁰ Bielza M., *op.cit.*, p.24; Mackalister-Smith P., *op.cit.*, p.24.

Apibendrinant, nelaimė nėra teisinė sąvoka. Nėra vieningos nelaimės koncepcijos: skirtinguose dokumentuose ji apibrėžiama skirtingai bei juose išskiriami skirtingi nelaimės kriterijai (Priedas 1). Analizuojant visas tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintas nelaimės sąvokas dažniausiai išskiriami šie kriterijai:

- 1) Nelaimė turėtų būti išskirtinis, katastrofiškas, plataus masto įvykis. JTO TT Komisija išskiria ir tai, kad nelaimę gali sudaryti tokių įvykių grandinė.
- 2) Nelaimė turėtų kilti staiga arba kaip sudėtingo ilgalaikio proceso padarinys. Nors, pavyzdžiui, TRKRP ir NVO Elgesio nelaimių metu kodeksas išskiria išimtinai netikėtumo elementą turinčias nelaimes.
- 3) Nelaimė turėtų sukelti didelius nuostolius, tačiau visi dokumentai tokius nuostolius traktuoja skirtingai: vieni įvardina, kad užtenka vien didelės grėsmės žmonių gyvybei, sveikatai, turtui ir aplinkai, tuo tarpu kituose įvardinama, ne tik, kad tokia žūtis turėtų kilti, tačiau ir, kad tokia netektis turėtų būti plati.

2. ASMENŲ APSAUGOS PRINCIPAI TAIKOMI NELAIMIŲ METU

2.1. Bendradarbiavimo principas

Bendradarbiavimo principas yra esminė tarptautinės teisės egzistavimo prielaida, pakartotinai pripažintas JTO Chartijoje ir įtrauktas į septynių pagrindinių tarptautinės teisės principų sąrašą Tarptautinės Teisės Principų Deklaracijoje⁶¹, susijusioje su draugiškais santykiais ir bendradarbiavimu tarp valstybių narių. Į bendradarbiavimo principą buvo nurodyta eilėje papildomų Generalinės Asamblėjos rezoliucijų, principas buvo pripažintas teisės doktrinos mokslininkų kaip fundamentalus, sprendžiant daugelį svarbių tarptautinės teisės klausimų (pavyzdžiui, susijusių su aplinkos apsauga, kova su terorizmu, taikos palaikymu). Bendradarbiavimo principas, tai principas sukuriantis valstybėms pareigą “bendradarbiauti vienai su kita, gerbti politinius, ekonominius ir socialinius sistemų skirtumus, įvairiose tarptautinių santykių sferose, siekiant taikos ir saugumo, bei skatinant ekonominį stabilumą bei augimą, pagrindinė tautų ir tarptautinės bendruomenės gerovė turi būti laisva nuo skirtumais paremtos diskriminacijos”⁶². Valstybės šį principą apibūdina kaip “vieną fundamentalių Jungtinių Tautų principų”⁶³, kuris yra “klasikinis, siekiant taikos Tautų koegzistavimo”⁶⁴, todėl “labai reikšmingas tarptautinei teisei ir sveikiems tarptautiniams santykiams”⁶⁵.

Atsižvelgiant į specifinį pagalbos bei apsaugos teikimo nelaimės atveju kontekstą, bendradarbiavimo principas yra sąlyga *sine qua non*, siekiant sėkmingų pagalbos veiksmų: tai “fundamentali dinaminė jėga tarptautinės pagalbos skatinimui”⁶⁶. Bendradarbiavimo principas atsispindi daugelyje instrumentų, susijusių su pagalbos nelaimių atvejais teikimu. Pavyzdžiui, Generalinės Asamblėjos rezoliucija 46/182 numato, kad “tarptautinis bendradarbiavimas skubios pagalbos teikimo operacijose ir siekiant sustiprinti paveiktos valstybės pajėgumus reaguoti į nelaimę, turi itin didelę svarbą”⁶⁷. ASEAN Deklaracija dėl abipusės pagalbos nelaimės atveju jau 1-ajame straipsnyje numato netgi specifines sritis, kurios reikalauja bendradarbiavimo įvykus nelaimėi. Į šį sąrašą įeina bendravimo kanalų tobulinimas siekiant pranešti apie nelaimę, keitimasis ekspertais, pasikeitimas informacija ir dokumentais, medicininių reikmenų, paslaugų bei pagalbos sklaida.⁶⁸ Civilinės gynybos paramos konvencijoje numatytas sąrašas yra dar labiau detalizuotas, pavyzdžiui, jame numatyta, kad keistis reikia tik būtina informacija, siekiant sumažinti muitinės formalumus,

⁶¹ United Nations General Assembly resolution *supranote* 11.

⁶² *Ibid.*, para 1.

⁶³ United Nations General Assembly International Law Commission sixtieth session Memorandum, *supra* note 13, p.17 (concerning Argentina).

⁶⁴ *Ibid.*, (concerning Poland).

⁶⁵ *Ibid.*, (concerning Ghuana).

⁶⁶ Toman J. Report: *Convention for expediting emergency relief* (UNDRO, 1983), (Concerning United Nations General Assembly International Law Commission sixtieth session Memorandum *supranote* 14, p. 93)

⁶⁷ General Assembly resolution 46/182, *supranote* 11, para.5

⁶⁸ ASEAN Declaration for Mutual Assistance on Natural Disasters, Manila, 26 June 1976, art. 1.

suteikti, imunitetus ir privilegijas pagalbos personalui, jų turtui ir panašiai⁶⁹. Bendradarbiavimo principas atsispindi ir kituose dokumentuose, reguliuojančiuose nelaimės ir pagalbos tiekimą joms įvykus.⁷⁰

Apibendrinant, bendradarbiavimo principo taikymas yra būtina sąlyga, siekiant įgyvendinti asmenų apsaugos nelaimių metu mechanizmą. Jei nebūtų pasiektas bendradarbiavimo principo taikymas, valstybės atsisakytų priimti teises ir pareigas, kurios nelaimės metu jas padarytų atsakingas prieš kitas valstybes. Nepasiekus bendradarbiavimo principo taikymo, tarptautinė bendruomenė nesirūpintų ir pagalbos veiksmais nukreiptais į nukentėjusiąją valstybę. Vis dėl to, praktinės situacijos įrodo, kad tarptautinė bendruomenė jau ir dabar adekvačiai reaguoja į nukentėjusių valstybių paramos ir pagalbos prašymus, todėl mažai tikėtina, kad šio principo taikymas galėtų kelti problemų ateityje.

2.2. Suvereniteto ir nesikišimo principų užtikrinimas

Teritorinio suvereniteto principas yra kertinis tarptautinės teisės akmuo ir centrinis JTO Chartijos principas. Tarptautinis teisingumo teismas 1949 metais nusprendė, kad „vykstant bendravimui tarp nepriklausomų valstybių, pagarba teritoriniam suverenitetui yra būtina sąlyga“⁷¹. Šis principas taip pat buvo pabrėžtas daugelyje instrumentų susijusių su pagalbos teikimu nelaimės atveju⁷². Suvereniteto principas - fundamentalus suverenios lygybės koncepcijos pagrindas, reiškiantis, kad kiekviena valstybė yra laisva ir nepriklausoma nuo kitų, kai vykdo uždavinius savo teritorijoje.⁷³ Šis principas, nepaisant iššūkių, vis dar yra svarbiausias tarptautinės teisės principas, kuriuo grindžiama pasaulio tvarka. Remdamosi suvereniteto principu nacionalinės vyriausybės surenka mokesčius, išlaiko sienas, administruoja teismines sistemas ir panašiai. Tarptautiniuose

⁶⁹ Framework Convention on Civil defence assistance, *supranote* 10, art.4.

⁷⁰ Statutes and Rules of Procedure of the International Red Cross and Red Crescent Movement, *supranote* 12, preamble („deklaruoja, kad, humanitarinis darbas ir idealų sklaida <...> priklauso nuo dinaminio bendradarbiavimo tarp valstybių ir žmonių“); UN General Assembly resolution 43/131, *supranote* 11, preamble (“primindama, kad vienas iš JTO tikslų yra bendradarbiavimas sprendžiant tarptautines problemas “); UN General Assembly resolution 45/100, *supranote* 11, preamble (“vienas iš JTO tikslų yra pasiekti tarptautinį bendradarbiavimą, sprendžiant tarptautines problemas”); Yokohama strategy and Plan of Action, *supranote* 33, preamble, para. 4 (“Visos valstybės, siekdamos pastatyti saugesnį pasaulį, turi veikti remdamosi naujo bendradarbiavimo dvasia”); Tampere Convention, *supranote* 9, preamble (pažymėdamas, tarptautinio bendradarbiavimo ir koordinavimo istoriją, siekiant nelaimių padarinių sušvelninimo“); ir kt.

⁷¹ Corfu Channel, Judgement (9 April 1949) , I.C.J. Reports 1949, p.4, at p.35.

⁷² UN General Assembly resolution 43/131, *supranote* 11, preamble and UN General Assembly resolution 45/100, *supranote* 11, preamble (“patvirtinant valstybių suvereniteto, teritorinio vientisumo ir nacionalinės vienybės principus”); UN General Assembly resolution 46/182, *supranote* 11, Annex I. Guiding principles, para.3 (“Valstybių suvereniteto, teritorinio vientisumo ir nacionalinės vienybės principai turi būti gerbiami sutinkamai su JTO Chartija”); Yokohama Strategy and related Plan of Action, *supranote* 33, para 7 (A) (“pažymi, kad kiekviena valstybė turi suverenias teises ir pareigas, gindama savo piliečius nuo stichinių nelaimių“); Framework Convention on Civil defence Assistance, *supranote* 10, article 3 (“visi pagalbos siūlymai turi būti teikiami su pagarba suverenitetui, nepriklausomybei ir teritoriniam vientisumui”); Guidelines on The Use of Military and Civil Defense Assets In Disaster Relief [adopted in May 1994 updated 2006], Oslo, Norway, Principle and Concepts p. 7 („JTO siekia teikti humanitarinę pagalbą su derama pagarba valstybių suverenitetui“) ir kt.

⁷³ United Nations General Assembly. Report of the International Law Commission. Sixtieth, 2008, *supranote* 13,p. 315.

reikaluose, valstybė laikoma „suverenia“, jei esant įprastoms aplinkybėms jos sprendimai nėra teisiškai ar kaip nors kitaip nagrinėjami kitos valstybės. Kitaip tariant suverenitetas yra valstybės galia, neleidžianti kitiems kištis į valstybės vidaus reikalus.⁷⁴ Itin vaizdžiai suvereniteto principą aiškina E. de Vattel teigdamas, kad „nykštukas yra toks pats žmogus kaip ir milžinas; maža respublika yra ne mažiau suvereni valstybė nei pati galingiausia karalystė“⁷⁵. Tik susitarimas, dėl suvereniteto su absoliučiomis ir nematomomis galiomis, gali apsaugoti subjektus nuo vienas kito ir nuo pažeidimų. Galiausiai subjekto įsipareigojimas paklusti veikia ne labiau, negu suvereniteto gebėjimas apsaugoti.⁷⁶

Pažymėtina, kad valstybėms diskutuojant dėl Generalinės Asamblėjos rezoliucijos 46/182 išryškėjo, vienareikšmiški valstybių argumentai, teritorinio suvereniteto klausimu: pavyzdžiui, Kinija pabrėžė, kad „pagalba turi būti teikiama visiškai gerbiant ją priimančios valstybės suverenitetą“⁷⁷; Japonija suvereniteto principą apibrėžė kaip nustatantį, kad „humanitarinės pagalbos iniciatyva ir teikimas valstybės teritorijoje pirmiausia priklauso paveiktos valstybės vyriausybei, ir ji turi prisiimti pareigą palengvinti ir paremti humanitarines operacijas, pagalbos reikalingoms populiacijoms“⁷⁸. Kitų valstybių pasisakymai iš esmės buvo panašūs ir akivaizdu, kad vienareikšmiškai visos valstybės pasisakė už teritorinio suvereniteto principo taikymą ir reikalingumą humanitarinių krizių akivaizdoje.

Teritorinio suvereniteto principo rezultatas - pripažinimas, kad pagalbą priimanči valstybė turi pirminę atsakomybę apsaugoti savo teritorijoje esančius asmenis.⁷⁹ Jis yra papildytas nesikišimo į kitų valstybių vidaus reikalus principu, kuris garantuoja suverenios lygybės tarp valstybių priežiūrą.⁸⁰ Nesikišimo principas yra reguliariai vertinamas valstybių, suvokiant, kad pagalbos teikimui skirtos Generalinės Asamblėjos rezoliucijos negali būti interpretuojamos, kaip suteikiančios teisę ar pareigą trukdyti kitos valstybės vidaus reikalams. Toks požiūris išryškėjo diskusijų dėl Generalinės Asamblėjos rezoliucijos 43/131 metu, kai Brazilija pabrėžė, kad „pagalba negali būti teikiama be priimančios valstybės sutikimo. Paveiktoji valstybė gali pati nuspręsti, kokią paramą ir iš ko ji priims“⁸¹, Sudanas deklaravo, kad „pagalba neturi būti naudojama kaip priemonė kištis į valstybės vidaus reikalus“⁸², kitų valstybių išsakytos pozicijos buvo panašios. Akivaizdu, kad nesikišimo į kitų

⁷⁴ Knuth, R., *Sovereignty, Globalism and Information Flow in Complex Emergencies*. The Information Society: An International Journal Volume 15(1), 1999, p.12.

⁷⁵ E. de Vattel, *The Law of Nations* France bk II, § 2, 1758 p.31.

⁷⁶ Berkowitz, P. *Leviathan Then and Now*, USA: Policy Review, no.151. 2008. P-18; S.E Davies *Is there an International Duty to Protect Persons in the Event of an Epidemic?* Global Health Governance, Volume III, No.2. 2010, p.4.

⁷⁷ Discussion of General Assembly resolution 43/131 8th of December 1988 (A/46/PV.39), p.27.

⁷⁸ *Ibid.*, p.58-59.

⁷⁹ United Nations General Assembly International Law Commission sixtieth session Memorandum by the Secretariat, *supra* note 14, p.23.

⁸⁰ United Nations General Assembly. Report of the International Law Commission. Sixtieth, 2008, *supra*note 14, p. 315

⁸¹ Discussion of General Assembly resolution 43/ 131, *supra*note 86, para 79.

⁸² *Ibid.*, para. 85.

valstybių vidaus reikalus principas yra ginčytinas tarptautinės viešosios teisės principas, nes jis suteikia apsaugą režimams, kurie neapsaugoja savo piliečių.⁸³

Suvereniteto ir nesikišimo principų pasekmė – paveiktos valstybės sutikimo reikalavimas, aiškiai, nors ir netiesiogiai, pripažįstamas daugelio tarptautinių dokumentų, turi būti taikomas per visą tarptautinės bendruomenės teikiamų pagalbos veiksmų periodą.⁸⁴ Visgi, taikant šiuos principus, kyla konfliktas ir klausimas, ar kuriant teisės aktus, susijusius su asmenų apsauga, turi būti siekiama apsaugoti asmenis ar apginti valstybių interesus.⁸⁵ Kitaip tariant, kaip apsaugoti nukentėjusius nuo nelaimės asmenis, kai nelaimės paveikta valstybė, remdamasi savo suverenitetu, atsisako arba nenori ginti jų interesų ir juos apsaugoti.

„Nelaimės neegzistuoja niekam, išskyrus jos aukas ir tuos, kurie kenčia jų padarinius, išskyrus tuos atvejus, kai apie šias katastrofas kalbama žiniasklaidoje“⁸⁶ – kritinį požiūrį į tokią situaciją išreiškia J. Benthall, tačiau net ir žiniasklaidos priemonės gali būti nutildytos ir paneigiamos, valstybei naudojantis savo suvereniomis galiomis. Taip pat, naudojantis tokiomis galiomis, gali būti neįsileidžiami žmogaus teisių stebėtojai, pagalbos darbuotojai ir nepriklausomi tyrėjai, šitaip veiksmingai nuslepiant nelaimės įrodymus.⁸⁷ Kiek kitoks požiūris atsiskleidžia analizuojant kitų mokslininkų nuomones. Pavyzdžiui, R. Knuth teigia, kad yra galimybė „pateisinti intervenciją į sritis, kurios tradiciškai suvokiamos kaip vidaus arba suvereniteto klausimai, remiantis humanitariniais tikslais - ypač sudėtingų kritinių situacijų metu“⁸⁸ remiantis po II Pasaulinio Karo, išaugusiu pasaulietišku, kai atkreipiamas dėmesys į „pasaulinę etiką, bendradarbiavimą, bendrumą ir broliją“⁸⁹.

Nors suverenitetas suteikia teisę tvarkyti savo vidaus reikalus be išorės įsikišimo ir neleidžia galingoms valstybėms įsikišti į silpnesnių valstybių reikalus, o jo išsaugojimas buvo pripažintas vienu esminių tarptautinių santykių sistemos elementų, tačiau suvereniteto principas gali būti pagrindinė visuotinai pripažintų žmogaus teisių apsaugos kliūtis. Valstybės, kurios turi įsipareigojimų, pagal tarptautinę teisę ar žmogaus teisių srityje, pažeidusios tokius įsipareigojimus gali bandyti apsaugoti save remdamasi suverenitetu.⁹⁰ 1925 metų sprendime TTT pasisakė, kad „narė, kuri prisiėmė galiojančius tarptautinius įsipareigojimus, privalo padaryti tokius pakeitimus

⁸³ Benjamin D. O. *Rethinking Nonintervention. The Challenge of the UN Charter and Protecting the Dispossessed* Florida: Public Integrity vol.12, no.3. 2010. P.215.

⁸⁴ United Nations General Assembly International Law Commission Report 2008, *supra* note 11, p. 317.

⁸⁵ *Ibid.* p.319.

⁸⁶ Benthall, J.. *Disasters, relief & the media*. London: I. B. Tauris., 1993, p.27.

⁸⁷ Knuth, R., *supra*note 74, p. 16.

⁸⁸ *Ibid.* p.12.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ Aguilar M. *Who Should Determine the Just Cause of Humanitarian intervention?* Social Alternatives Vol. 24 No.3.; Australia 2005 p.18.

savo teisės aktuose, kurie užtikrintų įsipareigojimų vykdymą⁹¹, o „nacionalinės teisės nuostatos negali turėti viršenybės prieš sutartį“⁹². Atsižvelgiant į tai, valstybės privalo laikytis savo tarptautinių įsipareigojimų, tame tarpe ir kylančių iš prisiimtų tarptautinės žmogaus teisių teisės mechanizmų, o jų laikymosi negali išvengti „prisdengdama“ suverenitetu. Atvirkščiai nacionalinė valstybė prisiėmusi tarptautinius įsipareigojimus turi imtis aktyvių veiksmų siekdama pašalinti kliūtis jiems įgyvendinti.

Suvereniteto svarbiausias matas – materialinė gyventojų gerovė. Suverenitetas, pagal JTO Chartiją tampa vis lankstesnis, o valstybės vis dažniau pripažįsta, kad jos turi pareigas savo pačios piliečiams, tarptautinei bendruomenei ir kitų valstybių populiacijoms.⁹³ Taigi, vis dažniau JTO Chartija aiškinama, akcentuojant suvereniteto ir žmogaus teisių balansą.⁹⁴ Buvęs JTO Generalinis Sekretorius K. Annan'as pasiūlė du suvereniteto apibrėžimus: pirmas, kuris apibrėžia valstybę kaip suverenų subjektą su institucijomis, besivadovaujančią savo ilgaamžiškumo ir politinėmis tradicijomis, antras, kuris apibrėžia suverenitetą kaip valstybės atsakomybę apsaugoti asmenis. Taip tarsi padalindamas suverenitetą į dvi dalis: išorinis suverenitetas – teisė būti apsaugotam nuo neteisėtos išorės intervencijos, ir vidinis suverenitetas – suvokiamas kaip valstybės atsakomybė prieš savo piliečius katastrofų ir didelės žalos atveju⁹⁵. Suvereniteto koncepcija, kaip valstybės teisė atsisakyti nepageidaujamos invazijos į jos teritoriją gali būti apribota, siekiant apsaugoti visuomenės ir individų laisvę ir orumą.⁹⁶ Todėl, jei valstybės nenori arba negali apsaugoti savo piliečių, tarptautinė bendruomenė turi moralinę teisę ir pareigą perimti šią atsakomybę, nes valstybė netenka suverenumo teisės. Iš to seka, kad valstybės vyriausybė gali, nors ir laikinai, netekti savo vidinio suvereniteto, jeigu ji nevykdo savo įsipareigojimų.⁹⁷

Santykio tarp suvereniteto ir asmenų apsaugos bei žmogaus teisių užtikrinimo klausimas buvo keliamas ir JTO TT Komisijos darbo metu ir tapo akivaizdu, kad absoliuti teisė atsisakyti tarptautinės pagalbos remiantis suverenitetu, gali paversti niekiniu visą asmenų apsaugos nelaimių metu mechanizmą. Galiausiai buvo prieita prie išvados, kad „atsakomybės“ koncepcija yra neatsiejama nuo „kompetencijos“ ir gali būti siejama su „pareiga“, kuri nukentėjusiai valstybei kyla iš tarptautinės teisės ir reiškia, kad valstybė turi teisę atsisakyti pagalbos, jei toks atsisakymas nepanaikina asmenų teisių.⁹⁸

⁹¹ Permanent Court of International Justice, Exchange of Greek and Turkish populations. Advisory opinion, 1925 P.C.I.J (ser. B) No.10 (Feb21).

⁹² Ibid.

⁹³ Goodwin-Gill, G.& UNDP/UNDRO Disaster Management Training Programme *International Law of Disasters and Armed Conflict* New York, N.Y: United Nations Development, 1996 p.9.

⁹⁴ M. Aguilar *op.cit.*,supranote 90, p.18

⁹⁵ Benjamin D. O., *supranote* 83, p.202.

⁹⁶ Beneton Heath J., *supranote* 26,p.427.

⁹⁷ Weiss, T. G., Hubert, G. *The Responsibility to Protect*. International Development Research Centre. Canada, 2001. P. 12.

⁹⁸ United Nations General Assembly International Law Commission Report 2008, supra note 13, p.319.

Apibendrinant, suverenitetas yra esminis tarptautinės teisės principas, apsaugantis valstybes nuo neteisėtos išorinės intervencijos ir įpareigojantis valstybę apsaugoti jos teritorijoje esančius asmenis. Suvereniteto principas yra papildytas nesikišimo į kitų valstybių vidaus reikalus principu, kuris garantuoja suverenios lygybės priežiūrą. Šių dviejų principų taikymo pasekmė – nuo nelaimės nukentėjusios valstybės sutikimo reikalavimas, siekiant teikti tarptautinę pagalbą jos teritorijoje esantiems asmenims. Akivaizdu, kad tokia padėtis gali užkirsti kelią asmenims gauti apsaugą nelaimių metu, jei pati nukentėjusi valstybė nenori arba negali tokios apsaugos užtikrinti, tačiau, nepaisant to, neduoda sutikimo tarptautinei bendruomenei užpildyti egzistuojantį apsaugos trūkumą. Tokia padėtis įtakoja tarptautinės žmogaus teisių teisės pažeidimą, ko pasekoje, vis dažniau pripažįstama, kad suverenitetas nėra absoliutus. Kuo toliau, tuo labiau suverenitetas tampa lankstesnis: suteikia valstybėms ne tik teises būti saugioms nuo išorės jėgų savo teritorijoje, tačiau ir pareigą apsaugoti jos teritorijoje esančių asmenų teises, laisves ir orumą. Todėl, galima daryti išvadą, kad valstybės atsisakymas suteikti asmenims apsaugą įtakoja tai, kad tarptautinė bendruomenė perima šią atsakomybę tiek, kiek reikalinga apribodama nukentėjusios valstybės suverenitetą.

2.3. Humanitariniai principai reaguojant į nelaimes

Tarp valstybių gali egzistuoti politiniai, ideologiniai, religiniai bei kultūriniai skirtumai. Siekiant išvengti situacijų, kai remiantis tokiais skirtumais atsisakoma teikti ar priimti pagalbą nelaimės metu, asmenų apsaugos nelaimių metu mechanizme ypatingą vaidmenį atlieka humanitariniai principai. Jais remiantis galima teigti, kad siekiant laiku ir efektyviai pristatyti pagalbą, reagavimas į nelaimes turi būti remiamas humaniškumo, neutralumo ir nešališkumo principų taikymu. Taip pat, reagavimas turi būti nediskriminuojantis, atsižvelgiant į ypač pažeidžiamų asmenų poreikius. Neutralumo, žmoniškumo ir nešališkumo principai yra „esminiai principai kurie atpažįstami kaip pamatiniai humanitarinės pagalbos principai“⁹⁹ daugelyje instrumentų. Jie buvo pagrįsti JTO diskusijose dėl pagrindinių humanitarinės pagalbos principų, taip pat, buvo reguliariai atkartojami Generalinės Asamblėjos rezoliucijose¹⁰⁰ ir eilėje kitų dokumentų, susijusių su

⁹⁹ United Nations General Assembly International Law Commission sixtieth session Memorandum, *supra* note 13, p.14.

¹⁰⁰ UN General Assembly resolution 43/131, *supra*note 11, preamble and UN General Assembly resolution 45/100, *supra*note 11, preamble (“nelaimių ir panašių ekstremalių situacijų metu turi būti skiriamas didžiausias dėmesys žmoniškumo, neutralumo ir nešališkumo principų užtikrinimui“); UN General Assembly resolution 46/182, *supra*note 11, Annex I. Guiding Principles, para.2 (“humanitarinė pagalba turi būti teikiama sutinkamai su žmogiškumo, neutralumo ir nešališkumo principais“) ir kt. Bruges resolution, *supra*note 41; Framework Convention on Civil Defence Assistance, *supra*note 10, Article 3, para. d (“pagalba turi būti teikiama remiantis žmoniškumo, solidarumo ir nešališkumo dvasia“); Oslo Guidelines, *supra*note 72, p.7 (humanitarinė pagalba turi būti teikiama sutinkamai su žmoniškumo, neutralumo ir nešališkumo principais“); ir kt.

humanitarine pagalba¹⁰¹, įskaitant TRKRP judėjimo dokumentus. JTO TT Komisijos kuriamame „Asmenų apsaugos nelaimių metu“ mechanizme šie principai yra įtvirtinti 6-tojo straipsnio projekte.

Humaniškumo (žmogiškumo) principas yra jau seniai egzistuojantis tarptautinės teisės principas. Šiuolaikinė jo reikšmė yra tarptautinės asmenų apsaugos pagrindas, nes jis užtikrina pagalbos procesą paveiktiems asmenims ir pripažįsta jų poreikių svarbą. Jis yra tarptautinės humanitarinės teisės ir tarptautinės žmogaus teisių teisės sankirtos taškas, suteikiantis būtiną įkvėpimą, kuriant asmenų apsaugos instrumentus. Humaniškumo principas - bendrų tarptautinės sistemos vertybių gairė tiek taikos, tiek karo metu.¹⁰² Analizuojant tarptautinius dokumentus, žmogiškumo principą galima apibrėžti kaip principą, reiškiantį „pagrindinę pareigą išsaugoti žmonių gyvybes ir palengvinti kančias ten, kur jos kyla“¹⁰³, nelaimių atvejais remiantis juo siekiama sukonzentruoti tarptautinės bendruomenės dėmesį į žmonių kančias, siekiant jiems suteikti apsaugą ir gerovę bei apsaugoti jų pagrindines teises¹⁰⁴. Remiantis žmogiškumo principu, „žmogaus kančios turi būti šalinamos, kai tik jos yra nustatomos, teikiant ypatingą dėmesį labiausiai pažeidžiamoms asmenų grupėms“¹⁰⁵, o pagalba bei apsauga turi būti teikiama „būdais, kurie gerbia žmonių gyvybę, sveikatą ir orumą“¹⁰⁶.

Neutralumo principas yra glaudžiai susijęs su politine aplinka. Iš esmės, remiantis šiuo principu, eliminuojami visi politiniai, religiniai, etniniai ar ideologiniai aspektai.¹⁰⁷ Jis suprantamas taip, kad tarptautinės organizacijos ir valstybės susilaiko nuo įpareigojančių aktų, kurie gali įtakoti kišimąsi į valstybės vidaus reikalus. Nelaimės akivaizdoje jis, taip pat, užtikrina nelaimės paveiktų asmenų, kurie turi būti pagrindinis apsaugos teikėjų rūpestis, interesus.¹⁰⁸ Analizuodama fundamentaliuosius tarptautinės humanitarinės teisės principus TRKRP Federacija pažymėjo, kad neutralumo principas apima tris elementus: pirma, neutralumo principo laikymosi tikslas – tarpusavio pasitikėjimas. Netiesiogiai, tai reiškia, kad neutralumo principas yra veiklos efektyvumo sąlyga, kuri yra privaloma egzistuojant įvairioms aplinkybėms. Antra, neutralumo principas reikalauja susilaikyti

¹⁰¹Framework Convention on Civil Defence Assistance, *supranote* 10, Article 3, para. d (“pagalba turi būti teikiama remiantis žmoniškumo, solidarumo ir nešališkumo dvasia”); Oslo Guidelines, *supranote* 31, p.7 (humanitarinė pagalba turi būti teikiama sutinkamai su žmoniškumo, neutralumo ir nešališkumo principais”);etc.

¹⁰² United Nations General Assembly International Law Commission Report 2008, *supranote* 13, p.315

¹⁰³ International Meeting on Good Humanitarian donorship *Principles and good practice of humanitarian donorship* Stockholm,[adopted 2003], para 2.

¹⁰⁴ The XXIst International Conference of the Red Cross Declaration of principles for international humanitarian relief to the civilian population in disaster situations, *supranote* 12, para.1.

¹⁰⁵Oslo Guidelines, *supranote* 72, Para 20; Ebersole J. M. *The Mohonk Criteria for Humanitarian Assistance in Complex Emergencies*, Human Rights Quarterly, vol 17 No. 1, Baltimore, 1995 p. 196.

¹⁰⁶ Consolidated framework of World Food Programme policies, document WFP/EB.2/2005/4-D/Rev.1 [adopted: 14th November 2005], para.42.

¹⁰⁷ United Nations General Assembly International Law Commission sixtieth session Memorandum, *supra* note 13, p.16.

¹⁰⁸ United Nations General Assembly International Law Commission Report 2008, *supra* note 13, p.314.

nuo dalyvavimo karo veiksmuose. Galiausiai, trečia, jis draudžia įsitraukti į politinio, rasinio, religinio arba ideologinio pobūdžio ginčus.¹⁰⁹

Taikant neutralumo principą praktikoje, gali iškilti problemų, nes kaip ir minėta anksčiau, valstybės suverenitetas gali būti apribojamas, jeigu ji atsisako vykdyti prisiimtus įsipareigojimus apsaugoti asmenis nelaimių metu, kylančius iš tarptautinės žmogaus teisės dokumentų. Neutralumo politika veikia kartu su suverenių teisių pripažinimu. Apskritai, humanitarinės pagalbos teikimo politika egzistuoja tarp „neutralumo“ ir „bandymo įsitraukti“.¹¹⁰ Nagrinėjama tema, galima būtų daryti išvadą, kad, jei egzistuotų privalomas asmenų apsaugos nelaimių metu mechanizmas, valstybių negalėjimas arba nenoras suteikti asmenims apsaugą, leistų tarptautinei bendruomenei įsikišti į tos valstybės reikalus, be jos sutikimo, siekiant spręsti nelaimės problemą.¹¹¹ Taigi, galima teigti, kad neutralumo principas, suponuoją humanitarinę intervenciją į suverenios valstybės teritoriją be jos sutikimo, esant tam tikroms sąlygoms.¹¹²

Iš to, kas paminėta, seka klausimas, kokie turi būti tokios intervencijos kriterijai, kad ji būtų teisėta ir kaip užkirsti kelią piktnaudžiavimams ja. Atsakant į šį klausimą, galima remtis M. Aguilar nuomone, kuri pabrėžia, kad pirmiausia, intervencijos kriterijai yra labai formalūs: turi būti aiškūs ir objektyvūs įrodymai, pati nelaimė ar jos keliamą grėsmę turi būti didelio masto, turi egzistuoti platūs esminių žmogaus teisių pažeidimai ir valstybės noro ar gebėjimų stoka imtis padėti atstatančių veiksmų.¹¹³ Be to, intervencija turėtų būti remiama tų subjektų, kuriems apsaugoti ji yra skirta.¹¹⁴ Humanitarinė sistema visada bandė prisitaikyti prie kintančių politinių papročių ir prioritetų, tačiau yra tendencija nuslėpti faktą, kad egzistuoja daug priemonių ir resursų, kurie naudojami ne žmonių kančioms mažinti, o tik prisidengiant tokiais tikslais.¹¹⁵ Pasakymas, kad pažeidimai yra „rimti“ arba, kad įvyko „nelaimė“ yra labai subjektyvūs, todėl tokiais kriterijais grindžiama intervencija gali užmaskuoti politinius, karinius, ekonominius intervencijos motyvus, o humanitarinio pobūdžio rūpestis būtų tik vienas iš jų. Taigi, intervencijos kriterijai gali būti suformuluoti teisingai tam, kad pateisintų intervenciją, tačiau mažai tikėtina, kad jie bus vienintelis intervencijos pagrindas.

¹⁰⁹ Makintosh K. *Humanitarian Policy Group Report. Principles of humanitarian action* Overseas Development Institute: United Kingdom, 2000 p.8.

¹¹⁰ Knuth R., *supranote* 74, p.18.

¹¹¹ Aguilar, M. *Supranote* 90, p.18.

¹¹² „Humanitarinė intervencija t.y. ginkluotos jėgos panaudojimas užsienyje žmonių gyvybėms išgelbėti“ [V. Vadapalas *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 477]. Humanitarinė intervencija dar apibūdinama kaip ginkluotas įsikišimas į kitą valstybę, be tos valstybės sutikimo, siekiant spręsti humanitarines nelaimės, visų pirma tas, kurios sukelia rimtus ir plačius pagrindinių žmogaus teisių pažeidimus. Pagrindiniai apibrėžimo aspektai yra susiję su suvereniteto principo taikymu ir žmogaus teisių užtikrinimu. (Aguilar, M. *Who Should Determine the Just Cause of Humanitarian intervention?* Australia: Social Alternatives Vol. 24 No.3, 2005, P. 17) Taigi, nelaimių metu siekiant apsaugoti asmenis gali būti vykdoma humanitarinė intervencija, jei valstybėje dėl nelaimės kyla rimti ir platūs žmogaus teisių pažeidimai.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid., p.19.

¹¹⁵ Hendrickson, D. *Humanitarian Action in Protracted Crisis: An Overview of the Debates and Dilemmas* United Kingdom: Disasters, Vol. 22(4), 1998, p. 284.

Tokia intervencija iššauktų vienašališką piktnaudžiavimą įgaliojimais,¹¹⁶ kurio bijodamos valstybės atsuktų nugarą tarptautinei intervencijai, nepaisydamos fakto, kad veiksminga intervencija, kurios pagrindinis tikslas žmonių prevencija, gali išgelbėti daug gyvybių ir apsaugoti tūkstančius žmonių nuo kančių.¹¹⁷

Nešališkumo principas yra susijęs su kokybiniais atsakomybės dėl nelaimės tikslais, tai yra, atitinka pagrindinius nelaimės paveiktų asmenų poreikius ir užtikrina visišką pagarbą jų teisėms. Nešališkumo principas būtinas tam, kad draustų skirstyti pagalbą nurodant skirtumus tarp individų remiantis kitais nei reikalaujama kriterijais¹¹⁸, nevardijant subjektyvių skirtumų tarp pažeistų asmenų¹¹⁹, o apsauga turi būti teikiama be jokio neigiamo skirtumo visiems asmenims, kuriems reikalinga skubi pagalba.¹²⁰

Nediskriminavimo principas buvo išrastas tarptautinės humanitarinės teisės kontekste, įgavo fundamentalų vaidmenį žmogaus teisių teisėje ir buvo pripažintas Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio 3 dalyje. Šis universalus principas dažniausiai sutinkamas tarptautinės žmogaus teisių teisės institute, tarptautinės pabėgėlių teisės institute ir kituose, su asmens ir jų teisių apsauga susijusiuose, mechanizmuose. Remiantis nediskriminavimo principu, pagalbos teikimas turi būti vykdomas be jokios diskriminacijos ypač paremtos rase, spalva, lytimi, kalba, religija, politine ar kitokia nuomone, tautine ar socialine prigimtimi, nuosavybe, amžiumi, negalia ar remiantis kitokiu statusu. Pavyzdžiui, TRKRP judėjimo statute numatyta, kad „negalima jokia diskriminacija dėl tautybės, rasės, religinių įsitikinimų, klasinės ir politinės nuomonės“¹²¹.

Nediskriminavimo principas gali būti painiojamas su nešališkumo principu, tačiau, būtina pabrėžti, kad tai yra skirtingos teisinės koncepcijos. Bene aiškiausiai šių koncepcijų skirtumus išaiškino TRKRP Organizacija: „nediskriminavimas reiškia neatsižvelgimą į objektyvius skirtumus tarp individų. Nešališkumas reiškia, kad ir subjektyvūs asmenų, kuriems siekiama suteikti apsaugą, požymiai turi būti pašalinti. Iliustruojant skirtumus tarp dviejų sąvokų: nacionalinė [RKRP] bendruomenė, kuri atsisako suteikti paslaugas specifinei grupei asmenų, dėl jų etninės kilmės, nesilaiko nediskriminavimo taisyklės; tuo tarpu nacionalinės [RKRP] bendruomenės personalo narys, kuris, vykdydamas savo pareigas, palankesnis draugui ir suteikia jam geresnes sąlygas nei kitiems, prieštarauja nešališkumo principui.“¹²²

Proporcingumo principas reiškia, kad atsakas į nelaimes turi būti proporcingas kilusių kančių ir staigumo laipsniui. Tai įtakoja įvertinimą galimybės, kad esami resursai gali būti

¹¹⁶ Aguilar M., *supranote* 90, p.19.

¹¹⁷ Hendrickson, D., *supranote* 115, p. 284.

¹¹⁸ United Nations General Assembly International Law Commission Report 2008, *supranote* 13, p.314.

¹¹⁹ *Ibid.* p.318.

¹²⁰ Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law *Draft international guidelines for humanitarian assistance operations* Heidelberg, Germany., [adopted 1991], para 6(a).

¹²¹ Statutes of the International Red Cross and Red Crescent Movement, *supranote* 12, preamble.

¹²² International Committee of Red Cross, *The Fundamental Principles of the Red Cross and Red* *supranote* 12.

nepasiekiami laiku, o lankstumo ir pirmenybės laipsnio nustatymas yra būtinas.¹²³ Kaip savo pranešime pabrėžė E. Valencia-Ospina “svarbu įvertinti kiekvieną atvejį atskirai, atsižvelgiant į realybę”¹²⁴. Toks teiginys reikštų, kad kiekviena nelaimė turi būti analizuojama atskirai, sprendžiant tarptautinės apsaugos poreikio lygį ir joks precedentas šiuo atveju egzistuoti negali.

Būtina pažymėti, kad aptariant nediskriminavimo ir proporcingumo principų įtvirtinimą, kilo diskusijos dėl jų statuso: tai tarptautinės teisės principai ar vis dėl to tarptautinės humanitarinės teisės principai? Siekiant teisinio aiškumo ir apibrėžiant jų taikymo kontekstą buvo nuspręsta, kad šie principai, tai humanitariniai principai, kurie sudaro pagrindą teikiant pagalbą nelaimės atveju.¹²⁵

Praktikoje gali kilti problemų taikant humanitarinius principus, siekiant suteikti pagalbą nelaimių metu, o jų laikymasis gali būti ginčijamas, ypač, kiek tai susiję su neutralumo principo taikymu. Nukentėjusioji nuo nelaimės valstybė, kovodama su stichinėmis nelaimėmis ir kitomis kritinėmis situacijomis, gali abejoti tarptautinės pagalbos siūlymais ir traktuoti juos kaip netinkamą kišimąsi į vidaus reikalus. Atsižvelgiant į aukščiau analizuotas suvereniteto principo taikymo problemas, gali susidaryti įspūdis, kad tokia padėtis sudaro tarsi uždarą ratą: kas užtikrintų asmenų apsaugą, kai nukentėjusi valstybė, nenori arba negali jos užtikrinti ir nesuteikia teisės tarptautinei bendruomenei ją užtikrinti, jei nukentėjusiai valstybei būtų suteiktas absoliutus suverenitetas. Iš to seka, kad valstybės suverenitetą turėtų būti įmanoma apriboti tiek, kiek ji nesilaiko iš paties suvereniteto išplaukiančių pareigų. Tačiau, jei nuo nelaimės nukentėjusios valstybės suverenitetas bus apribotas, kyla klausimas, kas užtikrins, kad intervencija tikrai yra paremta neutralumo principo laikymusi ir vedama griežtai humanitarinių paskatų, o ne prisidengiant jomis, kitaip tariant, kas garantuos ir kaip, valstybės saugumą nuo neteisėtos išorinės intervencijos.

Apibendrinant, humaniškumas, neutralumas ir nešališkumas – kertiniai tarptautinės humanitarinės teisės principai, kurie kartu su nediskriminavimo ir proporcingumo principais užtikrina, kad neegzistuantų jokie trukdžiai laiku ir efektyviai pristatyti pagalbą, siekiant pašalinti žmonių kančias, ten kur jos kilo, užtikrinant pagalbą ne tik visai nukentėjusiai bendruomenei, bet ir kiekvienam individui atskirai. Kitaip tariant, šie principai užtikrina kokybinius reagavimo į nelaimę aspektus, kad pagalba pasiektų visus asmenis ir atitiktų jų poreikius. Labai svarbu užtikrinti, kad humanitariniai veiksmai būtų atliekami vadovaujantis humanitariniais principais, nes jie garantuoja ne tik nukentėjusių gyventojų, bet ir humanitarinio aptarnaujančio personalo saugumą. Šie principai skirti palengvinti humanitarinę pagalbą teikiančio personalo priėjimą prie gyventojų, pagalbos veiksnių atlikimą arba paramos paskirstymo gyventojams priežiūrą ir taip užtikrina, kad būtų teikiama nešališko pobūdžio pagalba.

¹²³ United Nations General Assembly International Law Commission Report 2008 *supra* note 13, p.314.

¹²⁴ *Ibid*, p. 317.

¹²⁵ Statement of the Chairman of the Drafting Committee 2010, *supra* note 15, p-3.

3. NUKENTĖJUSIOS VALSTYBĖS IR TARPTAUTINĖS BENDRUOMENĖS TEISĖS IR PAREIGOS, SIEKIANT SUTEIKTI ASMENIMS APSAUGĄ NELAIMIŲ METU

3.1. Nukentėjusios valstybės teisių ir įsipareigojimų apimtis, siekiant suteikti asmenims apsaugą nelaimių metu

Kuo toliau, tuo stipriau ir skaudžiau smogia nelaimės, nusinešdamos vis daugiau asmenų gyvybių, vis daugiau asmenų nuo jų nukenčia ir vis labiau kenkia pasaulinei ekonomikai stabdydama jos augimą (2 priedas). Praktikoje vis dažniau pastebima, kad nukentėjusios valstybės sunkiai susidoroja su nelaimių keliamais iššūkiais, ypač kai ištinka tokio masto nelaimės kaip Haiityje ar Fukušimoje.¹²⁶

Reikėtų išskirti tris nukentėjusios valstybės pareigas, kurios turėtų būti vykdomos įvykus nelaimėms: pareiga tartis dėl paramos schemų, pareiga ieškoti ir prašyti pagalbos, įsipareigojimas varžantis valstybės galimybes atsisakyti siūlomos pagalbos, esant tam tikroms ekstremalioms situacijoms.

3.1.1. Nukentėjusios valstybės pirminės atsakomybės principas

Pažymėtina, kad pirminės valstybės atsakomybės nuostata buvo pripažinta eilėje Generalinės Asamblėjos rezoliucijų bei pasauliniuose ir regioniniuose instrumentuose, skirtuose nelaimių atvejams reguliuoti, ir siūlo humanitarinę pagalbą kaip atsaką į nelaimes, gerbiant nukentėjusios valstybės suverenitetą, nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą.¹²⁷ Analizuojant įvairius su humanitarinės pagalbos teikimu nelaimės atveju, susijusius dokumentus, dauguma jų

¹²⁶Fukušimos nelaimė parodė, kad nei vienai valstybei, net Japonijai, kuri turi bene veiksmingiausių reagavimo į nelaimes mechanizmą ir technologijas ir yra viena labiausiai išsivysčiusių valstybių, nebuvo pasiruošusi tinkamai reaguoti į didelio masto nelaimes [Morris-Suzuki, T.; Boilley, D.; McNeill, D., *et al. Lessons from Fukushima* Netherlands: Greenpeace International, 2012, p.12.]. Kyla klausimas, kokios pasekmės būtų tokio pobūdžio nelaimės jei ji būtų įvykusi mažiau išsivysčiusioje valstybėje, jei net pačios Japonijos vyriausybės reagavimas į Fukušimos nelaimę sulaukė aštrios kritikos [Kass, L., S., *supranote* 5.]. Ankstyvi kritikai laikė Japonijos vyriausybę savavališka, nemoksliska ir net beširdė kalbėdami apie tai kaip ji tvarkė nelaimę. Vėlesni kritikai vertino vyriausybės veiksmus kaip neveiksmingą apgaubtą paslapties ir labiau susirūpinusią, dėl to kaip išvengti atsakomybės ir kritikos, nei dėl žmonių saugumo. Vienas vietos pareigūnas nuėjo taip toli, kad pavadino nacionalinės valdžios rengiamus aktus, kuriais siekiama reaguoti į nelaimę, atitinkančius „nužudymą“ [L. L. Davies, *supranote* 4, p. 1943 -1945.]. Tokia kritika kilo todėl, kad evakuacijai nebuvo skirta visuomeninių lėšų, o rezidentai, kurie nebuvo finansiškai pajėgūs liko be jokios kitos išeities nei pasilikti radiacija užterštose vietovėse. Japonijos rezidentai gyvenantys užterštose vietovėse liko ne tik be galybės persikelti, bet ir be teisės į kompensaciją [Earthquake Relief Project of Human Rights Now „Opinion on the Measures to be Taken by Japan and Tokyo Electric Power Company to Address the Destruction of Health, Environment and Life Caused by the Fukushima Daiichi Nuclear Power Plant Disaster“ (adopted: 17th August, 2011) p.2 - 9.]. Vis dėl to, nepaisant kai kurių klaidų, reikia pripažinti, kad Japonija yra stipriausiai su nelaimėmis kovojanti valstybė, nes po 9 balų žemės drebėjimo ir cunamio, kita valstybė neabejotinai būtų netekusi gerokai daugiau gyvybių ir patyrusi daugiau sunkumų siekdama užtikrinti asmenų apsaugą ir jų poreikių patenkinimą. Tuo tarpu Japonijoje, praėjus mažiau nei metams. visi evakuotieji iš palapinių jau perkelti į laikinuosius būstus. [Morris-Suzuki, T.; Boilley, D.; McNeill, D., *et al., Lessons from Fukushima* Netherlands: Greenpeace International, 2012 ,p.14].

¹²⁷United Nations General Assembly International Law Commission Report 2008, *supranote*13, p. 319.

teigia, kad nukentėjusi valstybė „pirmiausia ir svarbiausia rūpinasi stichinių nelaimių ir panašių kritinių situacijų aukomis, savo teritorijoje“¹²⁸, suteikdami jai „pirminį vaidmenį pradedant, koordinuojant, organizuojant ir įgyvendinant humanitarinę pagalbą savo teritorijoje“¹²⁹. Briugės rezoliucijos trečioje dalyje, įtvirtinama nukentėjusios valstybės pareiga ir pagrindinė atsakomybė rūpintis ir apsaugoti asmenis nelaimių metu jos teritorijoje, bei pareigą užkirsti kelią „humanitarinės pagalbos pasisavinimui ir kitiems pažeidimams“¹³⁰, o jei valstybės neturi galimybės teikti pagalbos asmenims, ji pati „turi prašyti pagalbos iš kompetentingų tarptautinių organizacijų, institucijų ir trečiųjų šalių“¹³¹. Pirminės nukentėjusios valstybės atsakomybės principas buvo numatytas ir 65-ajame JTO TT Komisijos posėdyje 9 straipsnio projekto 1 dalyje, kuris numato, kad „nelaimės paveikta valstybė turi pirminę atsakomybę suteikti apsaugą ir humanitarinę pagalbą jos teritorijoje esantiems asmenims. Valstybė išlaiko teisę, remiantis savo nacionaline teise nukreipti, kontroliuoti, koordinuoti ir prižiūrėti jos teritorijoje teikiamą pagalbą“¹³².

Tokio principo taikymą pripažino ir valstybės savo pasisakymuose „Asmenų apsaugos nelaimių metu“ tema, pavyzdžiui, Japonijos atstovas, kalbėdamas apie šį mechanizmą paminėjo, kad „pirminė atsakomybė apsaugoti nelaimės aukas gula ant nukentėjusios valstybės pečių“¹³³. Pakistano atstovas pritarė, kad „pirminė atsakomybė išvedama iš valstybės pareigos savo piliečiams“¹³⁴ ir sutiko su tuo kad, „valstybė yra atsakinga už gelbėjimo operacijas savo teritorijoje“¹³⁵. Indija pastebėjo, kad „praktiškai, valstybė, kurios teritorijoje įvyko nelaimė, gali geriausiai įvertinti savo poreikius, reaguojant į nelaimes jos teritorijoje, lengvinant, koordinuojant, nukreipiant, kontroliuojant ir prižiūrint pagalbos operacijas“¹³⁶. Iš esmės su pirmine nukentėjusios valstybės atsakomybe sutiko ir kitos pasisakiusios šalys.¹³⁷ Būtina pabrėžti, kad ES analizuodama šį mechanizmą taip pat vienareikšmiškai remia JTO TT Komisijos požiūrį, kad nukentėjusi valstybė turi pareigą užtikrinti

¹²⁸ United Nations General assembly resolution A/RES/43/131 ir United Nations Res General Assembly resolution A/RES/45/100, preambulės, United Nations General Assembly Resolution 46/182 Annex I, para.4; United Nations General Assembly resolution 57/150 para.5; taip pat, Hyogo Declaration of 2005 World Conference on Disaster, para.4 (‘‘patvirtina kad valstybės turi pirminę atsakomybę ginti asmenis ir nuosavybę savo teritorijoje nuo pavojų’’); Institut of international law ‘‘Bruges Resolution’’, *supra* note 41, preamble; 30th International Conference of Red Cross and Red Crescent Resolution 4 ‘‘Adoption of the Guidelines for the Domestic Facilitation and Regulation of International Disaster Relief and Initial Recovery Assistance’’ 2007, Geneva (30IC/07/R4), preamble.

¹²⁹ United Nations General assembly resolution A/RES/43/131 *op.cit.*, para.2; United Nations General assembly resolution A/RES/45/100, *op.cit.*, para.2; United Nations General Assembly Resolution 46/182, *op.cit.*; Annex I, para.4 30th International Conference of Red Cross and Red Crescent Resolution 4, *op.cit.*, preamble.

¹³⁰ Bruges resolution *supra* note 41, principle III(1).

¹³¹ *Ibid.* principle III (3).

¹³² United Nations General Assembly International Law Commission sixtieth session Memorandum by the Secretariat, *supra* note 13, p. 151.

¹³³ United Nations General Assembly *Expulsion of Aliens, Protection of disaster victims among Central Issues in Statements of Law Commission Officials to Legal Committee*, *supra* note 16, (Japan).

¹³⁴ *Ibid.* (Pakistan).

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ United Nations General Assembly International Law Commission Fourth Report on the *protection of persons in the event of disasters* 2011, *supra* note 14, concerning India (A/C.6/65/SR.25, para. 36).

¹³⁷ *Ibid.* Concerning Russian Federation (A/C.6/65/SR.23, para. 58), Estonia (A/C.6/65/SR.23, para. 69), Romania (A/C.6/65/SR.24, para. 48) and Spain (A/C.6/65/SR.24, para. 87).

savo gyventojų susidūrusių su nelaimės apsaugą ir atkreipė dėmesį į tai, kad „panaši nuostata buvo aiškiai pripažinta Europos konsensuso dėl humanitarinės pagalbos“¹³⁸.

Taigi, pirminės valstybės atsakomybės principas reiškia, kad ji turi pirminę pareigą užtikrinti asmenų apsaugą nelaimių metu palengvinant, koordinuojant ir prižiūrint veiksmus savo teritorijoje, nes ji turi realiausias galimybes įvertinti skubios pagalbos situaciją ir priimti atsaką į ją politiką. Valstybė turi geriausias galimybes, kai siekiama suprasti jos teritorijoje esančių asmenų poreikius – ji žino infrastruktūrą, supranta savo visuomenės įpročius, specifinius poreikius ir žino, kokie pagalbos elementai gali būti netinkami, esant tokioms aplinkybėms.

3.1.2. Pareiga susitarti dėl paramos schemų

Pareiga susitarti dėl paramos schemų yra pozityvi, nes valstybės pareigos vykdymas turėtų būti atliekamas aktyviais veiksmais. Pavyzdžiui, teisinės sutartys, reglamentuojančios pagalbos operacijų teikimą karo metu, paprastai nustato pozityvias valstybių pareigas, susitarti dėl pagalbos teikimo schemų.¹³⁹ Griežčiausiai tokią pareigą įtvirtina Ketvirtoji Ženevos Konvencija, skirta civiliams esantiems okupuotoje teritorijoje apsaugoti, kurioje teigiama, kad „okupacinė valdžia privalo sutikti su pagalbos schemomis visuomenės vardu ir turi sudaryti palankias sąlygas saugančias nuo bet kokio tokių pagalbos schemų šalinimo“¹⁴⁰. Tokia griežtai suformuluota pareiga kyla karinės okupacijos kontekste. Karinės okupacijos situacijose okupacinė jėga privalo sutikti su pagalbos planais, jei „visa arba dalis okupuotoje teritorijoje esančių gyventojų yra netinkamai aprūpinti“¹⁴¹.

Tačiau kyla klausimas, ar tokia griežtai humanitarinėje teisėje įtvirtinta pareiga galėtų būti teisinė prievolė taikos metu? Kaip teigia J. B. Heath savo straipsnyje „nerealų tikėtis, kad valstybės sutiks su daugiašale konvencija, reikalaujančia suteikti trečiosioms šalims teisę taip pat patekti į jų teritoriją, įvykus nelaimėi“¹⁴². Todėl, tokia pareiga nebūtų tinkamas JTO TT Komisijos pasirinkimas, todėl reikia ieškoti pusiausvyros tarp aukų teisės į apsaugą bei humanitarinę pagalbą ir valstybių nacionalinio suvereniteto arba formuluoti tokią pareigą ne kaip teisinę prievolę, o daugiau kaip moralinį valstybės įsipareigojimą.

3.1.3. Pareiga ieškoti ir kreiptis pagalbos

Nukentėjusi valstybė privalo ieškoti pagalbos, kai nelaimės viršija nacionalinius reagavimo pajėgumus. Ši pareiga taip pat yra pozityvi ir gali būti viena svarbiausių nukentėjusios

¹³⁸ EU Statement - United Nations 6th Committee: Expulsion of Aliens and on Protection of Persons in the Event of Disasters Summary *supranote* 17.

¹³⁹ J. Beneton Heath, *supranote* 26, p.451.

¹⁴⁰ Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Fourth Geneva Convention) [adopted 1949; entry into force 1950], art. 59.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² J. Beneton Heath, *supranote* 26, p.454.

valstybės pareigų, kylančių remiantis žmogaus teisių teise ir tarptautine paprotine teise.¹⁴³ Šiuo metu tokią taisyklę bando įtvirtinti teisiškai neprivalomi instrumentai, pavyzdžiui, Briugės rezoliucija, kuri teigia, kad, kai valstybė pati negali *de facto* suteikti asmenims pakankamos apsaugos, ji, remdamasi tarptautine paprotine teise, „turi prašyti pagalbos iš kompetentingų tarptautinių organizacijų ir trečiųjų šalių“¹⁴⁴. Panaši nuostata įtvirtinta ir Oslo gairėse, kuriose teigiama, kad „jeigu tarptautinė pagalba yra reikalinga, nukentėjusi valstybė turėtų jos prašyti, kai tik įmanoma, kuo greičiau nuo nelaimės pradžios, tam, kad padidintų savo reagavimo efektyvumą“¹⁴⁵. Nukentėjusios valstybės vyriausybė yra pajėgiausia nustatyti nelaimių padėties sunkumą ir jos nacionalinio reagavimo pajėgumų ribas. Ši pozicija sutampa su EŽTT byloje A ir kiti prieš Jungtinę Karalystę įtvirtintu „diskrecijos“ principu, kuris teigia, kad „nacionalinės valdžios institucijos turi plačią diskreciją, vertindamos ar jos tautos gyvenimui gresia valstybinė nelaimė“¹⁴⁶.

Jei nukentėjusi valstybė negali vykdyti savo pareigos laiku teikti pagalbą nelaimės ištiktiems asmenims savo teritorijoje, ji turi pareigą ieškoti išorės pagalbos.¹⁴⁷ Tokia pareiga kyla iš nukentėjusios valstybės pagrindinės pareigos suteikti apsaugą savo teritorijoje pagal tarptautinės žmogaus teisės aktus ir paprotinę teisę.¹⁴⁸ Taip pat ji yra įtvirtinta ir JTO TT Komisijos ruošiamo mechanizmo „Asmenų apsauga nelaimių metu“ 10 straipsnio projekte, kuris teigia, kad „nukentėjusioji valstybė turi pareigą prašyti pagalbos atitinkamai iš trečiųjų valstybių, JTO, kitų tarpvyriausybinių organizacijų ir (ar) reikalingų nevyriausybinių organizacijų, jei nelaimė viršija nukentėjusiosios valstybės reagavimo pajėgumus“¹⁴⁹.

Diskusijose dėl „Asmenų apsaugos nelaimių metu“ mechanizmo išskirtina būtų Airijos nuomonė, pasisakanti už tai, kad atsakomybė turėtų būti sukoncentruota į pareigą kreiptis, o ne prašyti, pagalbos¹⁵⁰, nes pareiga prašyti būtų „politiškai ginčytinas“ klausimas.¹⁵¹ Tuo tarpu Japonija pareikalavo išsamesnės diskusijos, klausimu ar apskritai pateisinama tai, kad nukentėjusiai valstybei numatoma pareiga kreiptis pagalbos, „kai tuo tarpu pagalbos siūlymas, nustatytas kitoms valstybėms, įvardinamas kaip teisė“¹⁵².

¹⁴³ United Nations International Law Commission Report on the work of its 63th session (adopted 12 August 2011) Official Records 66th Session, Supplement No.10 (A/66/10 and Add.1), p. 250.

¹⁴⁴ Bruges resolution, *supra*note 41, III(3) principle.

¹⁴⁵ Oslo Guidelines, *supra*note 72, para. 58.

¹⁴⁶ *A and Others v. the United Kingdom*, No. 3455/05, 2009.

¹⁴⁷ United Nations General Assembly International Law Commission 2011, *supra*note 143, para. 243.

¹⁴⁸ United Nations General Assembly International Law Commission Fourth Report on the *protection of persons in the event of disasters* 2011, *supra*note 14, p22.

¹⁴⁹ United Nations General Assembly International Law Commission sixtieth session Memorandum by the Secretariat *supra* note 12, p.250.

¹⁵⁰ United Nations General Assembly *Expulsion of Aliens, Protection of disaster victims among Central Issues in Statements of Law Commission Officials to Legal Committee*, *supra*note 16, (Ireland).

¹⁵¹ Inter-sessional meeting of legal experts to discuss matters relating to international law commission to be held on 10th April 2012 at AALCO Secretariat, New Delhi „Protection of Persons in the Event of Disasters, p.5.

¹⁵² United Nations General Assembly *Expulsion of Aliens, Protection of disaster victims among Central Issues in Statements of Law Commission Officials to Legal Committee*, *op.cit.*, (Japan).

Taikant tokią nuostatą kyla problema, susijusi su pačiu pareigos pobūdžiu. Kitaip tariant, ar nukentėjusios valstybės pareiga prašyti pagalbos turi būti teisinė prievolė, su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis pažeidimo atveju, ar, vis dėl to, tokia nuostata turėtų būti rekomendacinio pobūdžio. Formuluoiant tokio pobūdžio nuostatą JTO TT Komisijoje kilo nuomonių konfliktas. Kaip pastebi JTO Redakcijos Komiteto pirmininkas savo 2010 metų pranešime, vykstant diskusijoms, nuomonių persvara buvo pusėje tų, kurie pasisakė už teisinę prievolę. Esminis argumentas už teisinę prievolę buvo tas, kad tai „buvo pagrįsta nuoroda, *inter alia*, į galiojančius įsipareigojimus pagal tarptautinę žmogaus teisių teisę“¹⁵³. Pavyzdžiui, Egiptas teigė, kad „valstybės pareiga prašyti pagalbos, kai ji nepajėgia susidoroti su nelaime, yra tokia pat svarbi kaip ir pagarba valstybių suverenitetui“, tačiau tuo pačiu pabrėžė, kad „būtina užtikrinti, kad visos taisyklės ir reglamentai nepažeidžia valstybių teisių“¹⁵⁴. Tokios pozicijos priešininkai kontraargumentavo tuo, kad daugeliu atvejų nelaimių paveiktos valstybės, nepaisant to, ar buvo viršyti reagavimo pajėgumai, ar ne, kreipiasi pagalbos į tarptautinę bendruomenę, remdamosi tarptautinio bendradarbiavimo ir solidarumo principais, o ne turėdamos pareigą tai daryti.

Egzistuoja du atskiri ir nesusiję metodai, kurie įpareigoja priimti humanitarinę pagalbą remiantis suvereniteto ir nesikišimo principais. Pirmasis, labai radikalus, suverenitetą interpretuojantis kaip principą, įtraukiantį pareigą prieš visuomenę, tačiau tokia koncepcija daugiau tinkama genocido situacijoms nei nelaimėms, nes ji itin glaudžiai siejama su humanitarine intervencija. Antrasis - tradicinis metodas, suvokiant, kad tarptautinė bendruomenė gina žmogaus teises ir suvaržo suverenitetą, o teisė reikalauja iš valstybės atidaryti sienas esant tam tikroms ekstremalioms situacijoms.¹⁵⁵ Tokios „tam tikros ekstremalios situacijos“ egzistuoja tada, kai valstybės, kurią ištiko katastrofa, nacionaliniai pajėgumai yra per silpni reaguoti.

Antra problema susijusi su tuo, kad nuostata taikoma tam tikrame kontekste, kai nukentėjusios valstybės nacionaliniai reagavimo pajėgumai yra viršijami. Pareiga kreiptis pagalbos, siekiant užtikrinti asmenų apsaugą nelaimių metu, turėtų kilti ir tokiose situacijose, kai akivaizdžiai buvo viršyti nacionaliniai reagavimo pajėgumai, tačiau nukentėjusi valstybė mano priešingai.¹⁵⁶ Kyla klausimas, kokiais kriterijais remiantis, turėtų būti nustatoma, kad buvo akivaizdžiai viršijami nacionaliniai reagavimo pajėgumai, kai valstybė prieštarauja esant tokiai padėčiai ir atsisako ieškoti pagalbos. J. Beneton Heath analizuodama šią situaciją pabrėžė, kad tokiu atveju „turi būti remiamasi objektyviais įrodymais, o vertinimas turi būti objektyvus. Subjektyvus elementas gali egzistuoti tada, kai galima diferencijuoti rezultatus, pavyzdžiui, kai į faktinę situaciją valstybė pajėgi reaguoti tik iš

¹⁵³Statement of the Chairman of the Drafting Committee 2010, *supranote* 15,p.10.

¹⁵⁴ United Nations General Assembly *Expulsion of Aliens, Protection of disaster victims among Central Issues in Statements of Law Commission Officials to Legal Committee*, *supranote* 16, (Egypt).

¹⁵⁵ Beneton Heath, J., *supra* note 26,p.427.

¹⁵⁶ *Ibid* p. 428; Statement of the Chairman of the Drafting Committee 2011, *supranote* 15, p.3.

dalies, pareiga ieškoti taikoma tik ta apimtimi, kuria ji yra nepajėgi”¹⁵⁷. Akivaizdu, kad, pavyzdžiui, jau minėto Haityje vykusio žemės drebėjimo atveju nacionaliniai reagavimo pajėgumai buvo stipriai viršyti: objektyvus to įrodymas galėtų būti tai, kad jau žemės drebėjimo metu ir prieš jį, JTO saugumo ir humanitarinės pagalbos srityje turėjo pakankamai stiprias pozicijas Haityje. Jis jau buvo JTO priskirtas prie vieno iš 50 mažiausiai išsivysčiusių šalių pasaulyje, susiduriančių su didesniais sunkumais kovoje su skurdu nei kitos valstybės, todėl jam dar iki žemės drebėjimo buvo reikalinga skirti daug dėmesio iš tarptautinės bendruomenės.¹⁵⁸ Tačiau žemės drebėjimo atveju Haičio vyriausybė pati kreipėsi tarptautinės paramos, nurodydama, kad sąlygos šalyje yra „neįsivaizduojamos“ ir išvardindama, kokios pagalbos jai reikės: paminėdama ne tik neatidėliotinus poreikius, bet ir tai, kad tikisi pagalbos ateityje trumpalaikio, viduriniojo ir ilgalaikio atkūrimo laikotarpiu.¹⁵⁹ Sudėtingesnė situacija egzistuoja Fukušimos nelaimės atveju, „Japonijos piliečiai prašo net ne finansinės tarptautinės pagalbos iš tarptautinės bendruomenės, o spaudimo skirto Japonijos vyriausybei, kad ši neverstų jų gyventi Fukušimos mieste. Vyriausybė uždaro prieglaudą ir liepia piliečiams grįžti gyventi į Fukušimą, kurioje vis dar egzistuoja labai aukštas radiacijos lygis“¹⁶⁰. Kaip pabrėžė R. Harms, Europos Parlamento narė, „Japonijos piliečiai vis dar prašo tarptautinės pagalbos ir paramos net praėjus vieneriems metams nuo Fukušimos katastrofos“¹⁶¹, „liūdna, kad Japonijos vyriausybė iki šiol neatvėrė šalies, tarptautinei pagalbai“¹⁶². Nesant privalomo mechanizmo, kuris reglamentuotų tarptautinės asmenų apsaugos nelaimių metu klausimus, tarptautinė bendruomenė negali imtis jokių veiksmų, kol nėra nukentėjusios valstybės pagalbos prašymo ir sutikimo su pagalbos veiksmais, o asmenų apsauga ir gerovė palikta tik nukentėjusios valstybės valiai.

Svarbu paminėti tai, kad sąvoka “ieškoti” reiškia sąveikos procesą su potencialiais paramos teikėjais, todėl paramos turi būti kreipiamasi į JTO, kuri vaidina pagrindinį vaidmenį koordinuojant humanitarinės pagalbos pripažinimą, galiausiai į kitus tarptautinius aktorius įskaitant ir nevyriausybinės organizacijas, kurios nukentėjusios valstybės nuomone esamoje situacijoje yra pajėgios padėti.¹⁶³

Apibendrinant, iki šiol tendencija nustatinėti valstybių pareigas ieškoti ir kreiptis pagalbos egzistavo teisinės galios neturinčiuose dokumentuose, todėl iki šiol tokia pareiga nebuvo nustatyta kaip teisinė prievolė. Dėl tokios padėties, šiuo metu įvykus nelaimėi tarptautinė

¹⁵⁷ Statement of the Chairman of the Drafting Committee 2011-08-02 *supra* note 15. p.3.

¹⁵⁸ Margesson, R.; Taft-Morales M. *Haiti Earthquake: Crisis and Response* Congressional Research Service. 2010 P.2.

¹⁵⁹ *Ibid.*, P.3.

¹⁶⁰ Rougeau, K. *S.O.S. From Fukushima: Silence is Deadly in Japan*. [Interaktyvus] The Watchers, 2011, [Žiūrėta: 2012-04-12].

¹⁶¹ Harms, R. President Greens EFA Group in the European Parliament *First anniversary of the Fukushima Catastrophe*. EGP News 7th March 2012 [Interaktyvus] [Žiūrėta: 2012-04-10].

¹⁶² Harms R. *First anniversary of the Fukushima Catastrophe*. *Op.cit.* [Interaktyvus] [Žiūrėta: 2012-04-10].

¹⁶³ Statement of the Chairman of the Drafting Committee 2010, *supra* note 15, p.10.

bendruomenė neturi jokios teisės teikti pagalbą nukentėjusiems asmenims, kol nėra nukentėjusios valstybės sutikimo su tokiais pagalbos veiksmy siūlymais. Tokia padėtis turėtų pasikeisti įsigaliojus JTO TT Komisijos kuriamam mechanizmui, kuris valstybių pareigą kreiptis pagalbos įtvirtina 10 straipsnio projekte. Tokia pareiga atsirastų tada, kai nelaimės mąstas viršijo nukentėjusios valstybės pajėgumus arba kai remiantis objektyviais įrodymais ir atlikus objektyvų vertinimą tampa akivaizdu, kad nelaimė viršijo šiuos pajėgumus, nepaisant fakto, kad pati valstybė su tokia išvada nesutinka.

3.1.4. Įsipareigojimas trukdantis valstybei atsisakyti pagalbos

Šiuo metu egzistuojančiuose tarptautiniuose dokumentuose, susijusiuose su humanitarinės pagalbos teikimu nelaimės atveju yra numatytas reikalavimas, gauti nukentėjusios valstybės sutikimą teikti tokią pagalbą. Tuo tarpu, JTO TT Komisijos kuriamo mechanizmo 11 straipsnio projekto 1 dalies nuostata nurodo, kad „išorinė apsauga turi būti teikiama tik su nukentėjusios valstybės sutikimu“¹⁶⁴ ir tarsi vaidina valstybės suvereniteto saugiklio vaidmenį reiškiantį, kad jokia užsienio valstybė, nei vyriausybės, nei nevyriausybės organizacijos negali patekti į valstybės teritoriją, siekdamos teikti pagalbą nukentėjusiai valstybei. Reikėtų pabrėžti, kad tokia nuostata sulaukė daugelio valstybių palaikymo. Pavyzdžiui, Pakistanas nurodė, kad „tik nukentėjusi valstybė galėtų įvertinti tarptautinės apsaugos poreikį <...>, o paramos operacijoms reikalingas valstybės sutikimas“¹⁶⁵. Indija, pabrėždama valstybės suvereniteto principą, paminėjo, kad „pagalba turi būti teikiama tik esant nukentėjusios valstybės sutikimui“¹⁶⁶. Sutikimas yra suverenios valstybės valios išraiškos aktas, reiškiantis, kad ji leidžia tokią pagalbos veiklą savo teritorijoje, kuri be sutikimo įtakotų nesikišimo principo pažeidimą. Sutikimas vaidina pagrindinę rolę priėmimui arba atsisakymui nuo humanitarinės pagalbos nelaimių atveju. Remdamasi tarptautine teise nukentėjusi valstybė gali atsisakyti pasiūlymo.¹⁶⁷

Nukentėjusios valstybės sutikimo reikalavimas kelia problemą, nes lieka neaišku, ką daryti, jeigu valstybė nenori arba neturi pakankamai pajėgumų suteikti asmenims pagalbą, tačiau sutikimo duoti taip pat negali arba nenori. Praktikoje gali susiklostyti situacija, kai valstybėje nėra veikiančios vyriausybės, kuri galėtų duoti sutikimą. Yra buvę keletas pavyzdžių, kai dėl sutikimo nedavimo arba sutikimo davimo po ilgo laiko, tinkama pagalba nebuvo gauta, o asmenų padėtis pablogėjo. Visi šie veiksniai, nepaisant jų priežasčių prisidėjo prie jau ir taip sunkios padėties

¹⁶⁴United Nations General Assembly International Law Commission Report 2008, *supranote*13, p. 314.

¹⁶⁵ United Nations General Assembly Expulsion of Aliens, Protection of disaster victims among Central Issues in Statements of Law Commission Officials to Legal Committee, *supranote* 16, (Pakistan).

¹⁶⁶ Ibid., (India).

¹⁶⁷ United Nations General Assembly International Law Commission 64th session Report of the International Law Commission on the work of its 63rd session (2011) Topical summary of the discussion held in the Sixth Committee of the General Assembly during its 66th session, prepared by the Secretariat, (adopted 20 January 2012) Supplement A/CN.4/650, p.20.

pasunkėjimo.¹⁶⁸ Tokios situacijos pavyzdys galėtų būti nelaimė Haiytyje, kai buvo išreikštas JTO Pagalbos Operacijų vadovo susirūpinimas dėl nepakankamos nukentėjusios valstybės teikiamos pagalbos ir koordinavimo. Kilo klausimas, ką darė Haičio vyriausybė per pirmąsias kritines valandas, kai vyko žemės drebėjimas ir kitos jį sekančios katastrofos ir kaip turėjo reaguoti tarptautinė bendruomenė, tame tarpe ir JTO, kol sutikimas iš vyriausybės nebuvo gautas.¹⁶⁹ Sprendžiant šią problemą, esminį vaidmenį vaidina tai, kad valstybė negali vienašališkai ir nepagrįstai atsisakyti pagalbos, kai ji yra būtina, taip tarsi pabrėžiant, kad suverenitetas sukelia ne tik teises, bet ir pareigas, o sutikimo reikalavimas nėra absoliutus.

Esant tokiai situacijai, svarbų vaidmenį atlieka įsipareigojimas, trukdantis valstybei atsisakyti pagalbos. Jis demonstruoja tendenciją formuluoti negatyvias valstybių pareigas, kurios riboja galimybes atsisakyti siūlomos humanitarinės pagalbos bei gali būti randamas šiuolaikiniuose humanitarinės pagalbos teikimo operacijas reglamentuojančiuose instrumentuose. Pavyzdžiui, Briugės rezoliucijoje yra nuostata teigianti, kad paveikta valstybė „yra įsipareigojusi neatsisakyti pagalbos vienašališkai ir nepagrįstai“¹⁷⁰ ir net numatyta fazė, kada įvyksta pažeidimas, o būtent, jei valstybė atmetė „*bona fide* pasiūlymus skirti humanitarinę pagalbą“¹⁷¹. JTO TT Komisija tokio pobūdžio nuostatą įtvirtino 11 straipsnio projekto 2 dalyje, numatydama, jog „nukentėjusios valstybės sutikimas su išorės pagalba“, kuriame numatoma nukentėjusios valstybės pareiga duoti savo sutikimą ir įtvirtina, kad „sutikimas su išorės pagalba negali būti pasirinktinai neduodamas, jei valstybė pati negali ar nenori suteikti pagalbos“¹⁷². Redakcijos komiteto pirmininkas pabrėžė, kad, jei pagalba galėtų būti teikiama tik esant nukentėjusios valstybės sutikimui, „tokia nuostata suteiktų valstybei ne išskirtinį, o pagrindinį vaidmenį siekiant apsaugoti asmenis nelaimių metu“¹⁷³. Antroje straipsnio projekto dalyje pripažįstama valstybės teisė neduoti sutikimo, tačiau to ji negali daryti „savavališkai“¹⁷⁴. Kitaip tariant, valstybės turi pareigą pripažinti valstybių, tarpvyriausybinių organizacijų ir, kai kuriais atvejais, nevyriausybinių organizacijų, teikiamą teisėtą humanitarinę pagalbą, sutinkamai su tarptautine teise ir negali savavališkai sulaikyti savo sutikimo.¹⁷⁵

Iš to kas paminėta, kyla klausimas, kaip nustatyti, kad nukentėjusi valstybė nesuteikia sutikimo savavališkai. Kitaip tariant, jei nukentėjusi valstybė negali arba nenori apsaugoti ir padėti asmenims savo teritorijoje, nuostata, apribojanti bendrą taisyklę dėl sutikimo reikalavimo, gali būti pateisinama. Sutikimo reikalavimas, kaip pagrindinė valstybės teisė, negali būti naudojama, jeigu ji

¹⁶⁸ United Nations General Assembly International Law Commission Fourth Report, *supranote* 162, p.22.

¹⁶⁹ Malone A. L., *supranote* 3, p.5.

¹⁷⁰ Bruges resolution, *supranote* 41, VIII principle.

¹⁷¹ Ibid. VIII(3) principle.

¹⁷² United Nations General Assembly International Law Commission sixtieth session Memorandum by the Secretariat, *supranote* 12, p.250.

¹⁷³ Statement of the Chairman of the Drafting Committee 2011-08-02, *supranote* 15, p.5.

¹⁷⁴ United Nations General Assembly International Law Commission sixtieth session Memorandum by the Secretariat *op.cit.*, p.250.

¹⁷⁵ Schindler D. *International Colloquium on the Right to Humanitarian Assistance*. Paris: UNESCO, 1995, para. 6.

pati negali suteikti apsaugos arba siekia sumažinti pagalbos teikimą, kai išorės parama yra reikalinga ir prieinama. Savivalės vertinimas turėtų apimti objektyvų testą. Anot JTO Redakcijos Komiteto pirmininko, „vien valstybės atsisakymas nuo pagalbos arba sutikimo nedavimas negali būti pakankamas pagrindas. Nukentėjusi valstybė turėtų pateikti priežastis, kuriomis ji grindžia savo sprendimą atsisakyti tarptautinės bendruomenės siūlomos pagalbos“¹⁷⁶. Reikalavimas pateisinti savo sprendimus švelninamas „Asmenų apsaugos nelaimių metu“ 11 straipsnio projekto 3 dalyje¹⁷⁷ nuostata „kai tik įmanoma“, kuri reiškia, kad gali būti situacijų, kai reaguoti į pasiūlymą bus neįmanoma.¹⁷⁸ Be to, Redakcijos komitetas dar labiau švelnino tokią pareigą numatydamas, kad valstybė turi atsakyti tik į visus „žinomus pagalbos siūlymus“, o ne, kaip buvo numatyta pirminėje redakcijoje, „visoms suinteresuotoms šalims“.¹⁷⁹

Teisėtų priežasčių reikalavimas, siekiant atmesti humanitarinę pagalbą, matomas ir tarptautinės humanitarinės teisės kontekste, pavyzdžiui, 1949 metų Ženevos Konvencijos I papildomo protokolo 70 straipsnis teigia, kad „pagalbos gali būti atsisakoma dėl svarbių, o ne dėl savavališkų ar kaprizingų priežasčių“¹⁸⁰. Tai reiškia, kad „jei gyventojų išlikimui gresia pavojus, o humanitarinė organizacija tenkina būtinas nešališkumo ir nediskriminavimo sąlygas, ir gali ištaisyti tokią padėtį, pagalbos veiksmų turi būti imtasi. Valdžios institucijos negali be pakankamų priežasčių atsisakyti tokio palengvėjimo“.¹⁸¹

Objektyvus valstybės negalėjimo elementas, kai nukentėjusiai valstybei aiškiai trūksta reikiamų išteklių, tačiau ji neturi galimybės operatyviai duoti sutikimo, gali pateisinti intervenciją. Gali būti nuspręsta, kad valstybė nenori teikti pagalbos, kai ji turi reikiamus išteklius, pajėgumus ir tinkamas apsaugos priemones, tačiau nurodė, kad ji nenori naudoti šių išteklių ar pajėgumų. Ar sprendimas nepriimti pagalbos yra savavališkas, ar ne priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių ir turi būti nustatomas remiantis kiekvienu konkrečiu atveju atskirai.¹⁸²

Vis dėl to, ne visais atvejais humanitarinė pagalba turi būti priimama, nes prievolė priimti visus pagalbos siūlymus ne tik gali apsunkinti apsaugos tiekimą ir padaryti jį pertekliniu, bet ir įtakoti neteisėtą humanitarinę intervenciją. Todėl kyla klausimas, kokiais kriterijais remiantis būtų galima ją atsirinkti. Humanitarinė pagalba, kuri yra palankumo atsakas į krizes neturėtų dar labiau apsunkinti ir taip su sunkumais susiduriančių valstybių. Tarptautinė bendruomenė turi veiksmingai ir nešališkai reaguoti į žmonių kančias, ten kur jos egzistuoja, o pagalbą teikiančios vyriausybės gali

¹⁷⁶ Statement of the Chairman of the Drafting Committee 2011-08-02, *supra*note 15, p.6.

¹⁷⁷United Nations General Assembly International Law Commission. Protection of persons in the event of disasters. Texts and titles of draft articles 10 and 11 provisionally adopted by the Drafting Committee on 19 July 2011. A/CN.4/L.794 (adopted 20 July 2011) Geneva.

¹⁷⁸ Statement of the Chairman of the Drafting Committee 2011-08-02 *op.cit.*p.6.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ ICRC, *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949* (1987), paras. 2795 and 2805.

¹⁸¹ Ibid, para. 4885.

¹⁸²Statement of the Chairman of the Drafting Committee 2011-08-02 *op.cit.*, p.7.

manipuliuoti humanitarine pagalba siekdamas siaurų politinių tikslų arba naudoti pagalbą, kaip intervencijos į valstybes pakaitalą.¹⁸³ Tie, kurie jaučia pareigą „įsikišti“, turi ieškoti sąlygų, pateisindami intervenciją ne savo interesais, o aukštesne morale, kuri palaiko ir remia civilius bei iškelia tarptautinę bendruomenę aukščiau vien tik nacionalinių interesų.¹⁸⁴ Todėl ir pati humanitarinė pagalba, kuri yra siūloma nukentėjusiai valstybei, turi atitikti tam tikrus standartus tam, kad būtų pakankamai pagrindų tokią pagalbą priimti. Jei pasiūlymas neatitinka šių kriterijų, nukentėjusi valstybė turi stiprias ir galiojančias priežastis neduoti savo sutikimo. Pakankama priežastis atmesti humanitarinę pagalbą, kad tai nebūtų laikoma savavališku sutikimo nedavimu, gali būti tada, kai nėra tenkinami tam tikri kriterijai, pavyzdžiui, nėra tenkinamos humanitarinių principų nuostatos. Pabrėžtina, kad ypač nebūtų laikomas neteisėtu pagalbą, kuri neatitinka neutralumo kriterijaus, atmetimas, pavyzdžiui, pagalba buvo imtasi kitais tikslais, nei reagavimas į nelaimę.¹⁸⁵ O jei valstybė neduoda savo sutikimo dėl pagalbą, kuri atitinka visus humanitarinės pagalbą teikimo standartus, laikoma, kad valstybė taip padarė savavališkai.¹⁸⁶ Reikėtų pridurti tai, kad pati JTO „Asmenų apsaugos nelaimių metu“ mechanizmo 10 straipsnio projekto nuostata nenumato, kokiais kriterijais remiantis turėtų būti grindžiamas sprendimas, kad valstybės sutikimo nedavimas yra „savavališkas“.

Kai kurios valstybės, pavyzdžiui, Airija identifikavo dar vieną svarbią problemą teigdama, kad „išlieka neaišku, kas galėtų atlikti savivalės vertinimą ir kas nutiktų, jei būtų nustatyta, kad sutikimas nebuvo suteiktas dėl savavališkų priežasčių“¹⁸⁷. Tuo pačiu kyla klausimas, kas galėtų leisti tarptautinei bendruomenei reaguoti į nelaimę, kai valstybės sutikimas nėra gautas, tačiau akivaizdu, kad pati valstybė nesugebės viena susitvarkyti su padariniais, o toks nesugebėjimas įtakos plačiai paplitusius ir rimtus pagrindinių žmogaus teisių pažeidimus. Vienašalis ar daugiašalis valstybių humanitarinio įsikišimo teisėtumas būtų itin ginčijamas, nes Chartija leidžia naudoti valstybių galią tik kaip „savignyą“. Valstybei būtų sunku pateisinti karinę intervenciją į kitos valstybės teritoriją, siekiant suteikti atsaką į nelaimę, remiantis savignyos pagrindu.¹⁸⁸ Reikėtų prisiminti, kad JTO ir kitos organizacijos, pagal savo kompetenciją, turi imtis būtinų veiksmų, įskaitant prievartą, pagal atitinkamus įgaliojimus, kylant sunkioms ilgomis ir masinėms žmonių kančioms, kurios gali būti sušvelnintos teikiant humanitarinę pagalbą.¹⁸⁹ Taip pat, atsakant į klausimą, galima būtų remtis Briugės rezoliucijos nuostatomis teigiančiomis, kad pareigos nesilaikymas įtakotų „tarptautinės taikos ir saugumo pažeidimą, todėl Saugumo Taryba turėtų imtis

¹⁸³ Hendrickson, D., *supranote* 115, p.283.

¹⁸⁴ Aguilar M., *supranote* 90, p.18.

¹⁸⁵ United Nations General Assembly International Law Commission Report 2011, *supranote* 143, p.23.

¹⁸⁶ *Ibid.*, p.23.

¹⁸⁷ United Nations General Assembly Expulsion of Aliens, Protection of disaster victims among Central Issues in Statements of Law Commission Officials to Legal Committee, *supranote* 17, (Ireland).

¹⁸⁸ Malone, L. A., *supranote* 3, p.4

¹⁸⁹ Bruges resolution, *supranote* 41, principle 3.

reikalingų priemonių pagal JT Chartijos VII skyrių”¹⁹⁰, o būtent jos 39 straipsnį, kuriame reglamentuojama, kad Saugumo Taryba turi numatyti, kad egzistuoja grėsmė taikai, taikos pažeidimas ar agresijos aktas ir priimti rekomendacijas arba nuspręsti dėl būtinųjų priemonių tarptautinei taikai ir saugumui atkurti¹⁹¹. Anot Briugės rezoliucijos nuostatų, Saugumo Taryba turėtų imtis tokių veiksmų, nes humanitarinės krizės, kurios įtakoja masinį žmonių išvykimą, gali kelti grėsmę ir tarptautinei taikai bei saugumui.¹⁹²

Kyla klausimas, ar leisdama humanitarinę intervenciją nelaimės metu Saugumo Taryba per daug neišplėstų savo galių, jei nėra realaus karinio konflikto ar jo grėsmės, tačiau egzistuoja grėsmė ekologiniam saugumui?¹⁹³ Saugumo Taryba turi galimybę leisti karinę intervenciją, dar daugiau tik Saugumo Taryba gali tikrinti ar egzistuoja pareiga apsaugoti¹⁹⁴, tačiau turi egzistuoti „grėsmė taikai ir saugumui“. Saugumo Taryba pareiškė, kad nekariniai nestabilumo veiksniai ekonominėse, humanitarinėse ar ekologinėse srityse gali įtakoti grėsmę taikai ir saugumui. Pavyzdžiui, jei blogėjanti ekologinė padėtis gali sukelti konfliktą tarp valstybių, Saugumo Tarybai nereikia atskiros ekologinio saugumo sąvokos įtvirtinimo, leidžiant humanitarinę intervenciją pagal JTO Chartijos VII skyrių. Valstybių nenoras bendradarbiauti su JTO ar kitomis valstybėmis narėmis nelaimių metu (pvz, nelaimė Černobilio atominėje elektrinėje) ir jų siūlomos pagalbos atmetimas, net nesant realaus ar potencialaus karinio konflikto, gali padidinti neigiamą nelaimės poveikį ir kelti pavojų asmenims tarptautiniu mastu. Galima rasti precedentų, kai buvo plečiamai interpretuojamas JTO Chartijos VII skyrius į „grėsmės taikai“ apimtį įtraukiant kai kurias pabėgėlių teisės problemas ir taip suteikiant leidimą humanitarinei intervencijai. Tačiau toks, plečiantis įgaliojimus JTO Chartijos VII skyriaus taikymas, nėra labai dažnas Saugumo Tarybos aktas.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Ibid., VIII(3) principle.

¹⁹¹ Jungtinių Tautų Chartija [Priimta:1945-06-26], San Franciskas, V. Žin., 2002-02-13, Nr. 15-557, 39 straipsnis.

¹⁹² Bruges resolution, *op. Cit.*, VIII(3) principle.

¹⁹³ Malone, L., A., *supranote* 3, p.4.

¹⁹⁴ „Pareigos apsaugoti“ koncepcija, kokia ji formuluota 2005 metų pasaulio viršūnių susitikime, nebuvo sukurta siekiant ją naudoti nelaimės kontekste [United Nations General Assembly International Law Commission sixtieth session, 2008, *supranote* 14, p. 148]. Generalinis Sekretorius savo 2008 m. ataskaitoje buvo pabrėžęs, kad ši koncepcija kurta, siejant ją su specifinėm ir elgesio kategorijom [United Nations General Assembly resolution 60/1. 2005 World Summit Outcome [adopted: 24 October 2005], para 138]. “Atsakomybė apsaugoti taikoma tik genocidui, karo nusikaltimams, etniam valymui ir nusikaltimams prieš žmoniją tol, kol valstybės narės nenuspręs kitaip” [United Nations General Assembly International Law Commission. Report on the work of sixty-third session [adopted 12 August 2011], Official Records 66th Session, Supplement No.10 (A/66/10 and Add1.), para.286]. Reikėtų prisiminti EŽTT sprendimą, 2008 metais vykusioje byloje Budayeva ir kiti prieš Rusiją, kurioje Teismas išreiškė požiūrį dėl teisės į gyvybę pažeidimo, kai valstybė nesiėmė tinkamų veiksmų, ko pasekoje atsiskleidė netinkama žmonių apsauga nuo purvo nuošliaužos. Teismas pareiškė, kad pareiga apsaugoti reiškia pareigą imtis pozityvių veiksmų ir priemonių [Budayeva and others vs Rusia Budayeva v Russia [2008] 15339/02 (20 March 2008)]. JTO 60-tosios sesijos metu buvo pareikšta, kad „apsaugos“ definicija galėtų skambėti kaip apimanti visas veiklas, kuriomis siekiama įgyvendinti visišką pagarbą individų teisėms, pagal atitinkamų institucijų teisės raidę ir dvasią [United Nations General Assembly International Law Commission Report., p.314]. Todėl apsaugos samprata nelaimių metu neturėtų būti traktuojama taip pat, kaip pareiga apsaugoti esant genocidui, karo nusikaltimams, etniam valymui ir nusikaltimams prieš žmoniją. Šios dvi sampratos priklauso skirtingoms apsaugos kategorijoms.

¹⁹⁵ Malone, L., A., *supranote* 3, p.4.

Reikėtų paminėti, kad, vis dėl to, Saugumo Taryba imasi veiksmų dėl teisės aktų vykdymo užtikrinimo žmogaus teisių atžvilgiu, pavyzdžiui, humanitarinė misija Somalyje¹⁹⁶, 1993 metais ekonominių sankcijų taikymas ir leidimų teikimas daugianacionalinėms pajėgoms Haiytyje¹⁹⁷, pagalbos operacijų teikimas kurdų gyventojams Irako teritorijoje¹⁹⁸. Pažymėtina, kad politinė įtampa, kuri sukuria masinę migraciją ar pabėgėlių srautus, taip pat buvo Saugumo Tarybos VII skyriaus pritaikymo veiksnys, tačiau stichinių nelaimių atveju tokius veiksmus leisti yra sunku, kai nėra taikos pažeidimo, grėsmės taikai ar agresijos, o ir precedento naudojimas, siekiant suteikti leidimą humanitarinei intervencijai remiantis žmogaus teisių doktrina, pagal JTO Chartijos VII skyrių yra sudėtingas, nes egzistuoja aiškaus ir nedviprasmiško teisės į saugią ir sveiką aplinką pripažinimo trūkumas.¹⁹⁹ Kai kurie žmogaus teisių teisės šalininkai teigia, kad valstybės privalo priimti tam tikrus su aplinkos apsauga susijusius standartus, o ypač tuos, kurie būtini siekiant apsaugoti asmenis nuo oro, vandens ir dirvožemio taršos²⁰⁰, tačiau tokių standartų dar nėra numatyta.

Apibendrinant, iki šiol nėra jokių tarptautinių dokumentų, kurie tarptautiniams pagalbos teikėjams numatytų kokias nors teises teikti pagalbą nukentėjusiai valstybei ar jos teritorijoje esantiems asmenims, kai pastaroji nėra davusi savo sutikimo su tokiais pagalbos veiksmais. Nukentėjusios valstybės sutikimas yra pagrindinė suverenios valstybės teisė, kuria remdamasi ji gali leisti pagalbos veiklą savo teritorijoje ir be kurio tokie pagalbos veiksmai būtų draudžiami, nes įtakotų nesikišimo į valstybės vidaus reikalus pažeidimą. Šiuolaikiniai neprivalomi tarptautinės teisės dokumentai pradeda įtvirtinti požiūrį, kad valstybė negali vienašališkai ir nepagrįstai atsisakyti pagalbos nelaimės metu, kai ji yra būtina. Tokį patį požiūrį perima ir JTO TT Komisija kurdama mechanizmą „Asmenų apsauga nelaimių metu“, pabrėždami, kad tokia pareiga įgyja privalomąją galią tik tada, kai nukentėjusi valstybė pati nenori arba negali suteikti pakankamos apsaugos lygio jos teritorijoje esantiems asmenims. Kitaip tariant, valstybės, kuri nesuteikia pakankamos apsaugos savo teritorijoje esantiems asmenims, atsisakymas nuo pagalbos, įtakotų pripažinimą, kad tokia valstybė elgiasi vedama savavališkų priežasčių. Vis dėl to, ne visada, kai nelaimės atveju asmenų nenorinti apsaugoti ar nesugebanti to padaryti valstybė atmeta pagalbos siūlymus, ji bus pripažinta besielgianti savavališkai, pavyzdžiui, kai siūloma pagalba neatitinka humanitarinės pagalbos standartų, o ypač, kai nėra tenkinamos humanitarinių principų nuostatos. Vis dėl to, siekiant suteikti tokiai pareigai privalomąją galią kyla praktinių problemų analizuojant, kas turėtų vertinti ar atsisakymas nuo siūlomos pagalbos yra savavališkas ir kokių turi būti imtasi veiksmų, kai savivalė yra nustatyta. JTO

¹⁹⁶United Nations Security Council Resolution 794, 1, U.N. Doc. S/RES/794 (adopted: 3rd December 1992).

¹⁹⁷United Nations Security Council Resolution 841, 1, U.N. Doc. S/RES/841 (adopted: 16th June 1993).

¹⁹⁸United Nations Security Council Resolution 688, 2, U.N. Doc. S/RES/688 (adopted 5th April 1991), *reprinted in* 30 I.L.M. 858 (1991).

¹⁹⁹Malone L.A., *supranote*3, p.4.

²⁰⁰Leighton S. M., *International Legal Protection for Victims of Environmental Abuse*. Connecticut: Yale Journal of International Law, Vol 18(355), 1993., p. 360.

TT Komisija dar nekėlė diskusijų šia tema, tačiau analizuojant privalomos galios neturinčius dokumentus ir mokslininkų nuomones, galima teigti, kad visi vieningai sutaria siūlydami tokias pareigas patikėti Saugumo Tarybai pagal JTO Chartijos VII skyrių.

3.2. Tarptautinės bendruomenės teisės ir pareigos siekiant suteikti asmenims apsaugą nelaimių metu

3.2.1. Tarptautinės bendruomenės atsakomybės apimtis

Daugumoje instrumentų, skirtų nelaimėms reguliuoti numatoma, kad nukentėjusi valstybė gali prašyti apsaugos iš tarptautinės bendruomenės, o ši remdamasi bendradarbiavimo ir solidarumo principais turėtų į tokį prašymą greitai ir efektyviai reaguoti²⁰¹. Kyla klausimas, kokie subjektai įeina į tarptautinės bendruomenės, iš kurios nukentėjusi valstybė turėtų siekti pagalbos, sąvoką? Kaip numatyta JTO TT Komisijos kuriamo mechanizmo „Asmenų apsauga nelaimių metu“ 10 straipsnio projekte, nukentėjusios valstybės pagalbos turėtų kreiptis į „trečiąsias valstybes, JTO, kitas tarpvyriausybines organizacijas ir reikalingas nevyriausybines organizacijas“²⁰². Įdomu tai, kad iš kitų tarpvyriausybinių organizacijų išskiriama JTO, tačiau JTO Redakcijos Komiteto pirmininko teigimu taip yra todėl, kad JTO yra „pagrindinį vaidmenį humanitarinės pagalbos koordinavime atliekanti organizacija“²⁰³. Toks vaidmuo²⁰⁴ buvo pastebimas ir Haičio nelaimės atveju. Haičio nelaimė ypatingai išryškino tarptautinės pagalbos svarbą nelaimių metu (Priedas 3), JTO kartu su kitomis JTO sistemos agentūromis pradėjo pradinių poreikių vertinimus, planuojant ilgalaikius ir išsamius Haičio atstatymo planus.²⁰⁵

Be JTO agentūrų ir trečiųjų valstybių į humanitarines krizes reaguoja ir kitos tarptautinės organizacijos, trečiųjų šalių vyriausybės, NVO, privačios savanoriškos agentūros ir kiti dvišaliai ir daugiašaliai subjektai.²⁰⁶ To paties JTO TT Komisijos ruošiamo mechanizmo 5 straipsnio projektas, kalbantis apie pareigą bendradarbiauti, paminėdamas NVO iš jų rato išskiria TRKRP bendruomenę.²⁰⁷ Taip įvyko greičiausiai todėl, kad TRKRP turi neabejotinai didelę patirtį humanitarinės pagalbos teikimo ir reagavimo į nelaimės srityse.

²⁰¹ United Nations General Assembly resolution A/RES/43/131, *supranote* 11, preamble; United Nations General Assembly resolution A/RES/45/100, *supranote* 11, preamble; United Nations General Assembly resolution 46/182, *supranote* 11, Annex I, para.5 ir kt.

²⁰² United Nations General Assembly International Law Commission 63rd session Memorandum by the Secretariat *supra* note 143, para 276.

²⁰³ Statement of the Chairman of the Drafting Committee 2011-08-02, *supranote* 15, p.3.

²⁰⁴ Manoma, kad JTO turėtų nesunkiai susidoroti su tokio vaidmens keliamais iššūkiais, juolab, kad ir iki šiol, esant dideliems pagalbos srautams į nukentėjusiąją valstybę, ji apsiimdavo koordinuoti tokios pagalbos teikimą.

²⁰⁵ Margesson, R.; Taft-Morales, M., *supranote* 158, p.15.

²⁰⁶ *Ibid.*, p.10.

²⁰⁷ United Nations General Assembly International Law Commission 61st session Protection of persons in the event of disasters. Texts of draft articles 1,2,3,4 and 5 *supranote* 48

Įdomu tai, kad savo pasisakyme dėl „Asmenų apsaugos nelaimių metu“ mechanizmo Argentinos atstovai išreiškė abejonę dėl to „ar tikslinga kreiptis į NVO lygiomis teisėmis su valstybėmis“²⁰⁸. Tačiau, kaip pažymėjo JTO Redakcijos Komiteto pirmininkas, NVO subjektai atlieka svarbų vaidmenį. Be to, akivaizdu, kad minėta nuostata suteikia valstybei diskreciją pasirinkti, o poreikis kreiptis į NVO pagalbos egzistuoja tik tais atvejais, kai pačios nukentėjusios valstybės manymu NVO reagavimas būtų tinkamiausias.²⁰⁹ Tokią nuomonę papildė kitų valstybių pasisakymai, kuriuose buvo teigiama, kad „nevyriausybinių organizacijų ir privatūs subjektai, turi tiesiog laikytis nukentėjusios valstybės vidaus įstatymų“²¹⁰.

Apskritai, praktikoje NVO pagalba yra labai svarbi (3 Priedas). Vien Haičio žemės drebėjimo atveju į pagalbos veiksmus įsijungė eilė NVO: TRKRP bendruomenė dirbdama kartu su Haičio nacionaline Raudonojo Kryžiaus bendruomene ir kitomis nacionalinėmis Raudonojo Kryžiaus bendruomenėmis, kurios teikė pagalbą išgyvenusioms nelaimės aukoms, koordinavo medicininės pagalbos pastangas, sekė dingusiuosius ir bandė atstatyti šeimas. Įvairios tarptautinės NVO jau iki žemės drebėjimo veikė Haiityje siekdamos reaguoti į krizę. Buvo pranešta, kad Haiityje veikia daugiau nei 500 NVO bei šimtai vietinio personalo dalyvaujančio paramos bei pagalbos veiksmuose.²¹¹ Kai kuriose ataskaitose teigiama, kad vien privačios kompanijos ir pavieniai asmenys suteikė didesnę nei 470 milijonų dolerių paramą skirtą pagalbos veiksams Haiityje.²¹²

Prisimenant tai, kad nukentėjusiajai valstybei suteikiama pirminė atsakomybė teikiant asmenims apsaugą nelaimių metu, kyla klausimas, kokia atsakomybės apimtis suteikiama tarptautinei bendruomenei. Tarptautinės bendruomenės atsakomybė buvo įtvirtinta jau JTO Generalinės Asamblėjos Rezoliucijoje 46/182 teigiančioje, kad “tarptautinė bendruomenė atitinkamai turėtų padėti besivystančioms šalims stiprinti valstybių nelaimių prevencijos ir padarinių švelninimo pajėgumus”²¹³. Tačiau ši rezoliucija griežtai įtvirtino suvereniteto principo laikymąsi, todėl anot jos, tarptautinė bendruomenė neturi galimybės teikti pagalbos, jei nukentėjusi valstybė jos atsisako ir vaidina tik “nacionalines pastangas papildanti”, kitaip tariant, “antraeilį” vaidmenį. Remdamasi “antraeilio“ vaidmens koncepcija valstybė ir toliau netrukdoma gali atsisakyti suteikti asmenims apsaugą, tuo pačiu atsisakyti siūlomos tarptautinės pagalbos ir palikti jos teritorijoje esančius asmenis be jokios apsaugos.

²⁰⁸ United Nations General Assembly Expulsion of Aliens, Protection of disaster victims among Central Issues in Statements of Law Commission Officials to Legal Committee, *supra*note 16, (Argentina).

²⁰⁹ Statement of the Chairman of the Drafting Committee 2011-08-02, *supra*note 15, p.4.

²¹⁰ United Nations General Assembly Expulsion of Aliens, Protection of disaster victims among Central Issues in Statements of Law Commission Officials to Legal Committee, *supra*note 17, concerning Monaco (A/C.6/65/SR.23, para. 88), Cuba (A/C.6/65/SR.23, para. 94) and Ireland (A/C.6/65/SR.24, para. 54); see also Islamic Republic of Iran (A/C.6/65/SR.24, para. 37); the International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (A/C.6/65/SR.25, para. 48).

²¹¹ Margesson, R., Taft-Morales M., *supra*note 158, p.11.

²¹² *Ibid.*, p.15.

²¹³ *Ibid.*

Vis dėl to, kyla klausimas, ar šiais laikais kitiems nei nukentėjusi valstybė tarptautiniams subjektams būtų pakankamas antraeilės atsakomybės įtvirtinimas. JTO TT Komisijos darbo metu toks požiūris buvo užginčytas, nes “tarptautinė bendruomenė nepasitenkintų “antrine” atsakomybe, kai kalbama apie asmenų apsaugą nelaimių metu”²¹⁴. Įdomų požiūrį įtvirtina V. Kolmannskog savo pranešime skirtame GECH sintezės konferencijai “Žmonių saugumas pasaulinių pokyčių eroje”. Šiame pranešime mokslininkas nurodo, kad egzistuoja kai kurie esminiai panašumai kaip tarptautinė bendruomenė turėtų reaguoti į konfliktus ir nelaimės²¹⁵. „Staiga kylančios nelaimės gali būti lyginamos su smurtinio konflikto protrūkiu, kai kyla staigus aukšto lygio pagalbos ir atsako, malšinančio situaciją, kol ji netampa užsitęsusia, poreikis. Lėtai kylančios nelaimės gali būti lyginamos su mažo intensyvumo konfliktais”²¹⁶. Taip samprotaudamas mokslininkas iškelia hipotezę, kad tarptautinės humanitarinės teisės mechanizmus, skirtus asmenų apsaugai ginkluotų konfliktų metu, galima pritaikyti nelaimių atvejams. Vis dėl to, kaip jau buvo pastebėta, nelaimė ir ginkluotas konfliktas nėra tapačios aplinkybės, todėl ir asmenims teikiamos apsaugos apimtis bei reagavimas į tokias katastrofas turėtų skirtis.

Apibendrinant nors šiais laikais tarptautinė bendruomenė vykdo nukentėjusios valstybės pastangas papildanti vaidmenį pagalbos teikimo srityje, vis dažniau pastebimas tarptautinės bendruomenės galių trūkumas. Šiais laikais tarptautinė bendruomenė, į kurią įeina JTO, kaip centrinį koordinavimo vaidmenį atliekanti organizacija, kitos vyriausybės organizacijos, kitos nei nukentėjusi valstybė šalys ir reikalingos nevyriausybines organizacijos, nepasitenkintų antrine atsakomybe. Atsakomybė apsaugoti turi kristi ne tik ant nukentėjusios valstybės, bet ant visos bendruomenės pečių. Valstybė gali ne tik nenorėti ar negalėti užpildyti apsaugos poreikio, ji gali pati apsunkinti ir taip sudėtingą asmenų padėtį, būti žiaurumų ir nusikaltimų kaltininkė. Tokios aplinkybės įtakoja, valstybės pirminės atsakomybės ir bendradarbiavimo principų pažeidimą, o tuo pačiu įgalina tarptautinę bendruomenę priverstinai įsikišti tam, kad apsaugoti populiacijas ir atskirus individus, kurie yra tapę nelaimių aukomis ir kurių esminės žmogaus teisės nėra užtikrinamos.²¹⁷ Jei kitų valstybių ir tarptautinių organizacijų vaidmuo būtų pripažintas tik nukentėjusios valstybės veiksmus papildančiu, kiltų pagrįsta abejonė dėl to ar visada, kai yra akivaizdus asmenų apsaugos trūkumas, tarptautiniai subjektai galėtų imtis aktyvių veiksmų, siekdami apsaugoti asmenis nelaimių metu.

3.2.2. Tarptautinės bendruomenės pareiga bendradarbiauti

²¹⁴United Nations International Law Commission Report on the work of its 62nd session, supranote 57, para.318.

²¹⁵ Kolmannskog, V. *Dignity in disasters and displacement – exploring law, policy and practice on relocation and return in the context of climate change* prepared for the GECHS Synthesis Conference, “Human Security in an Era of Global change” [Interaktyvus] June 22-24, 2009, University of Oslo, Norway.[Žiūrėta: 2012-03-23].

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ Rishmawi M., supranote 24, p.87.

Bendradarbiavimas kaip idėja, kad vienas suverenitetas turėtų padėti kitam suverenitetui, turi gilią šaknis. Jau E. de Vattel teigė, kad, “kai egzistuoja galimybė, kiekviena Tauta turi suteikti pagalbą kitai Tautai ir saugoti viena kitą nuo nelaimių ir pražūties. Suteikti pagalbą esant didelei nelaimei yra taip instinktyvu, kad vargu ar rasi tautą, kuri absoliučiai atsisakytų taip daryti.”²¹⁸

Ekspertai pagalbos tiekimą skirsto į kelias fazes: pagalbos ir paieškos, gydymo ir išgyvenimo, perkėlimo ir rehabilitacijos, ankstyvo atgaivinimo ir ilgalaikio atstatymo. Transporto infrastruktūros trūkumas, biurokratinės problemos, nepakankamas priėjimas prie nelaimės aukų, gali sukelti kliūtis, vykdant pirmuosius ir svarbiausius pagalbos teikimo nelaimės atveju etapus, kas įtakotų laiko išteklių praradimą, kurie yra itin svarbūs siekiant išsaugoti gyvybes. Tam, kad veikla būtų vykdoma ir koordinuojama reikia pasiekti bendradarbiavimo laikymąsi tarp nukentėjusios valstybės vyriausybės, vietos bendruomenių ir tarptautinės bendruomenės.²¹⁹ Tarptautiniai pagalbos ir paramos veiksmai paprastai yra labai sudėtingi, nes jie reikalauja koordinavimo tarp itin daug skirtingų subjektų. Akivaizdu, kad tokį koordinavimą būtų sunku įvykdyti, jei valstybės atsisakytų bendradarbiauti.

Kyla klausimas dėl tarptautinio bendradarbiavimo pareigos pobūdžio, tai yra teisinė ar daugiau moralinė pareiga nelaimių metu? Atsakant į tokį klausimą, reikėtų pabrėžti, kad nenukentėję nuo nelaimės subjektai, kaip tarptautinės bendruomenės nariai, yra suinteresuoti asmenų apsaugos nelaimių metu teikimu ne savo teritorijoje. Toks interesas suvokiamas nukentėjusios valstybės pirminės atsakomybės kontekste ir yra žmogiškumo, grindžiamo solidarumu, išraiška.²²⁰ Tarptautinio bendradarbiavimo svarba ir būtinybė akivaizdžiai matosi žvelgiant į Hyogo veiksmų darbotvarkės 13(b) paragrafą, kuris teigia, kad „atsižvelgiant į tarptautinio bendradarbiavimo svarbą ir partnerystę, kiekviena valstybė turi prisiimti pirminę atsakomybę už savo tvarią plėtrą ir turi imtis veiksmingų priemonių siekdama sumažinti nelaimių riziką, įskaitant asmenų apsaugą jos teritorijoje, infrastruktūrą ir nacionalinius išteklius, kuriuos gali paveikti nelaimė. Tuo pačiu, atsižvelgiant į didėjančią visuotinę tarpusavio priklausomybę derinamą tarptautiniu bendradarbiavimu, tarptautinė aplinka turi skatinti ir prisidėti prie žinių kūrimo, motyvacijos ir gabumų, reikalingų nelaimių rizikos visais lygmenimis, mažinimo“²²¹. Toje pačioje darbotvarkėje išskiriama, kad valstybės, kuriose yra didelė nelaimių tikimybė, „turėtų sumažinti nelaimės tikimybę ir poveikį, remdamosi nacionalinių galimybių stiprinimu ir dalyvavimu dvišaliame, regioniniame ir tarptautiniame bendradarbiavime,

²¹⁸ United Nations General Assembly, Report of the International Law Commission, General Assembly Fifty – Eight Session, Supplement No.10 A/61/10. [adopted 11 August 2006], p.469; Davies E. S. *supranote* 22, p.4; E. de Vattel, *supranote* 75, vol. III, p. 114.

²¹⁹ Davies E. S. *supranote* 22, p.7.

²²⁰ United Nations General Assembly Expulsion of Aliens, Protection of disaster victims among Central Issues in Statements of Law Commission Officials to Legal Committee, *supranote* 16, p.24.

²²¹ Hyogo Framework for action 2005-2015, *supranote* 50, p. 4.

įskaitant techninę ir finansinę pagalbą²²². Taigi, pagal šią darbotvarkę, tarptautinė bendruomenė jau turi atsakomybę išlikti politiškai ir finansiškai aktyvi siekdama teikti pagalbą regioninėms organizacijoms ir pavienėms valstybėms bei įgyvendinant jų rizikos mažinimo strategijas. Tarptautiniai subjektai yra labiau suinteresuoti turėti teisinių svertų, jei jie išipareigoja padėti valstybėms su jų ekonominės plėtros kūrimo ir gebėjimų stiprinimu.²²³ Įsigaliojus JTO TT Komisijoje kuriamam „Asmenų apsaugos nelaimių metu mechanizmui“, tokie teisiniai svertai turėtų atsirasti, nes tokią bendradarbiavimo pareigą numato mechanizmo 5 straipsnio projektas. Remiantis šio straipsnio projektu, numatoma valstybių narių bendradarbiavimo pareiga su JTO ir kitomis kompetentingomis tarpvyriausybėmis organizacijomis, TRKRP bendruomene ir su atitinkamomis NVO.²²⁴

Praktikoje tarptautinės bendruomenės siekis bendradarbiauti tarsi patvirtina tai, kas jau paminėta, nes noras padėti silpniems regionams yra itin jaučiamas (3 Priedas). Pavyzdžiui, Haičio atveju jau prieš žemės drebėjimą tarptautinė bendruomenė teikė didelę paramą ir humanitarinę pagalbą Haičiui. Tos pagalbos dėka Haičio vyriausybė buvo padariusi didelę pažangą daugelyje sričių, įskaitant saugumo bei teismų sistemų reformas, makroekonominį valdymą, viešųjų pirkimų procesus ir fiskalinį skaidrumą, padidėjo darbo vietų kūrimas, taip pat, padarė pažangą teikiant platesnę prieigą prie švaraus vandens ir kitų paslaugų. Vis dėl to, besiformuojanti infrastruktūra ir tolimesnis vystymasis buvo akimirksniu sunaikintas per žemės drebėjimą.²²⁵ Tačiau, būtina pabrėžti, kad tarptautiniai subjektai tik dar labiau įsitraukė į pagalbos Haičiui teikimą: jau sausio 27 dieną buvo sušaukta speciali sesija „Parama, žmogaus teisių atkūrimo procesas, po žemės drebėjimo 2010 m. sausio 12 d.: žmogaus teisėmis grįstas požiūris“, kurios metu priėmė rezoliuciją, raginančią tarptautinę bendruomenę toliau užtikrinti tinkamą ir koordinuotą paramą Haičio vyriausybei ir tautai²²⁶, ko pasėkoje, Haitis gavo beprecedentinę paramą ir pagalbą.²²⁷ Nukentėjusios valstybės pareigą bendradarbiauti papildomai įtvirtina 10 straipsnio projektas, kalbantis apie jos pareigą kreiptis pagalbos, tuo tarpu įtvirtinant tarptautinės bendruomenės pareigą bendradarbiauti kartu turėtų būti „pabrėžta jos prievolė veikti remiantis solidarumo ir savitarpio paramos principais“²²⁸.

²²²World Conference on Disaster Reduction. Hyogo Declaration [adopted 18-19 January 2005], Japan, p.2.

²²³Davies, S., E. *supra*note 22, p.18.

²²⁴United Nations General Assembly International Law Commission 61st session Protection of persons in the event of disasters. Texts of draft articles 1,2,3,4 and 5 as provisionally adopted by Drafting Committee. A/CN.4/L.758 (adopted 24 July 2009).

²²⁵Margesson, R.; Taft-Morales, M.,*supra* note 158, p.2.

²²⁶United Nations General Assembly resolution „*The support of the Human Rights Council to the Recovery Process in Haiti after the Earthquake of January 12, 2010: a Human Rights Approach*” Human rights Council Thirteenth special session (adopted: 2010 January 27, Geneva), A/HRC/S-13/L.1.

²²⁷United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights *Human Rights Council concludes Special Session on Haiti* 2010.

²²⁸International Law Commission Sixty –third session (second part). Provisional summary record of the 3105th meeting . A/CN.4/SR.3105 Held at 14 July 2011, Geneva.

Apibendrinant, tarptautinio bendradarbiavimo pareiga krenta tiek ant nukentėjusios valstybės, tiek ant tarptautinės bendruomenės pečių, nes be tokio bendradarbiavimo įtvirtinimo nebūtų jokios galimybės suteikti tarptautinę apsaugą bei pagalbą asmenims, kurie nukentėjo nuo nelaimės. Bendradarbiavimo pareiga nuosekliai buvo įtvirtinama jau seniausiuose susitarimuose, Generalinės Asamblėjos rezoliucijose bei darbotvarkėse, kuriomis siekiama palengvinti nelaimių valdymą bei pagalbos nelaimių metu tiekimą. Vis dėl to, kadangi tarptautinio bendradarbiavimo pareiga įvykus nelaimei įtvirtinama privalomosios galios neturinčiuose dokumentuose, ji yra daugiau moralinio nei teisinio pobūdžio. Nors praktikoje tarptautinė bendruomenė greitai ir solidariai reaguoja į nukentėjusios valstybės pagalbos prašymus, išlieka galimybė, kad individai liks be jokios pagalbos, jeigu valstybės ir tarptautinės organizacijos atsisakys bendradarbiauti su nukentėjusiąja valstybe ir tokią pagalbą suteikti. Jei įsigalios JTO TT Komisijoje kuriamas mechanizmas, tarptautinio bendradarbiavimo pareiga taps teisine prievole ir įtvirtins ne tik 10 straipsnio projekte minimą nukentėjusios valstybės pareigą bendradarbiauti su tarptautine bendruomene, bet ir remiantis 5 straipsnio projektu tarptautinė bendruomenė įgis pareigą bendradarbiauti tiek tarpusavyje, tiek ir su nukentėjusiąja valstybe.

3.2.3. Tarptautinės bendruomenės teisė siūlyti pagalbą

Tarptautinės bendruomenės teisės siūlyti pagalbą nustatymas atspindėtų nuo nelaimės nenukentėjusių valstybių ir organizacijų interesą solidariai reaguoti į nukentėjusių valstybę užklupusią nelaimę, siekiant kompensuoti apsaugos ir pagalbos trūkumą, kurios nukentėjusioji valstybė pati nesugeba suteikti. Tokie veiksmai, įtakotų loginį pripažinimą, kad asmenų apsauga iš prigimties yra visuotinis reikalas.²²⁹ Briugės rezoliucijoje humanitarinė pagalba buvo apibūdinta kaip „visi aktai, veiksmai, žmogiškieji ir materialieji išteklių skirti išimtinai humanitarinio pobūdžio veiksams, susijusiems su prekių ir paslaugų teikimu, skirtu aukų išgyvenimui ir jų esminių poreikių tenkinimui“²³⁰. JTO TT Komisijos darbo metu, tokia teisė numatoma šiuo metu svarstomame ir dar nepatvirtintame 12 straipsnio projekte.

Analizuojant šią teisę, kyla klausimas, koku pagrindu valstybės turėtų sutikti su tuo, kad nukentėjusi valstybė turi pareigą priimti pagalbą nelaimės atveju, bet nėra pareigos tokią pagalbą siūlyti. Kitaip tariant, ar pagrįstai tarptautinei bendruomenei buvo suteiktos teisės, o ne pareigos, siūlyti pagalbą ir kokias teises pasekmes ji gali sukelti. Reikėtų pabrėžti, kad šiuo klausimu nėra vieningos nuomonės. Yra mokslininkų teigiančių, kad nuostata turėtų reikšti tarptautinio bendradarbiavimo išplėtimą, o ne galimą teisių gynimo priemonę. Daugeliu atveju, vien solidarumo išraiška tokia pat svarbi kaip siūloma pagalba, o pagal JTO Chartijos 2 straipsnio 7 paragrafą

²²⁹ United Nations General Assembly Expulsion of Aliens, Protection of disaster victims among Central Issues in Statements of Law Commission Officials to Legal Committee, *supranote* 16, p. 25.

²³⁰ Bruges resolution, *supranote* 41, principle I, para.1.

apribojamos tarptautinės bendruomenės galimybės siūlyti pagalbą nukentėjusioms valstybėms.²³¹ Tokios nuomonės priešininkai pabrėžė, kad šiuolaikinis supratimas leidžia apribojimus ir išimtis tokiai Chartijos nuostatai ypač tuomet, kai tokie apribojimai susiję su žmogaus teisių teise.²³² Diskusijų dėl 12 straipsnio projekto metu buvo pasakyta, kad jei trečiosioms šalims ir organizacijoms bus duodamos specifinės teisinės pareigos, bus nueita per toli. Pareiga nukentėjusiai valstybei kreiptis tarptautinės pagalbos išveda pareigą trečiosioms šalims ir organizacijoms spręsti dėl tokių prašymų, nėra privaloma prie jų prijungti pareigas, o tarptautinės bendruomenės teisė siūlyti pagalbą gali būti traktuojama bendradarbiavimo ir tarptautinio solidarumo principų šviesoje.²³³

Dar viena problema kyla analizuojant ar tokios teisės realizavimas nepažeis nesikišimo į kitos valstybės reikalus principo: tarptautiniai dokumentai, nustatantys teisę suteikti pagalbą nelaimės ar panašių situacijų atveju, turi būti aiškinami taip, kad toks pasiūlymas nebūtų traktuojamas nei kaip kišimasis į nukentėjusios valstybės vidaus reikalus, nei kaip būdas pažeisti suverenitetą.²³⁴ Civilinės Gynybos Pagrindų konvencijoje 3 straipsnio b dalyje teigiama, kad „narių pasiūlymai neturėtų būti nukentėjusios valstybės traktuojami kaip kišimasis į vidaus reikalus“. Panašiai numato ir pagrindiniai principai dėl teisės į humanitarinę pagalbą 5 principo nuostata, kad pagalbos siūlymai neturi būti traktuojami kaip nedraugiškas ar nepalankus nukentėjusiai valstybei veiksmas, ar kišimasis į valstybės vidaus reikalus.²³⁵

JTO TT Komisijos darbo metu buvo išreikštas požiūris, kad bendra nuostata dėl pagalbos siūlymo, kuri yra praktinė tarptautinės bendruomenės solidarumo išraiška, neturi būti traktuojama kaip galimai iššaukianti kišimąsi į nukentėjusios valstybės vidaus reikalus su sąlyga, kad siūloma pagalba nepažeidžia nukentėjusios valstybės suvereniteto principo ir jos pirminio vaidmens nukreipiant, kontroliuojant, koordinuojant ir peržiūrint tokią pagalbą. Turi būti užtikrinta, kad nukentėjusi valstybė gali ir turi tinkamą laisvę atmesti neteisėtus pasiūlymus. Buvo išreikštas požiūris, kad „teisė siūlyti pagalbą, ypač kai ji siejama su NVO, kelia sunkumų, nes gali būti suprantama, kad NVO mėgaujasi vienodom teisėm su kitom valstybėm, todėl buvo pabrėžta būtinybė arba eliminuoti NVO iš straipsnio, arba tiesiog apriboti nevyriausybinis subjektus išskiriant, kad tokią teisę turi tik tie, kurių veiksmai remiasi „griežtai humanitariniais motyvais“.²³⁶

²³¹ Vasciannie, S. *International Law and disasters* [Interaktyvus] 27 June 2010 [Žiūrėta: 2012 – 03 – 25]

²³² United Nations General Assembly International Law Commission Sixty-second session Second report on the protection of persons in the event of disasters by Eduardo Valencia-Ospina, *supranote* 14, p.252

²³³ United Nations General Assembly Topical summary of the discussion held in the Sixth Committee of the General Assembly during its 66th session, prepared by the Secretariat, (adopted 20 January 2012) Supplement A/CN.4/650, p.10

²³⁴ United Nations General Assembly Expulsion of Aliens, Protection of disaster victims among Central Issues in Statements of Law Commission Officials to Legal Committee, *supranote* 16, p. 32.

²³⁵ *Guiding Principles on the Right to Humanitarian Assistance*, adopted by the Council of the International Institute of Humanitarian Law in April 1993, Principle 5, available at *International Review of the Red Cross*, vol. 33, No. 297 (1993), p. 522 -523.

²³⁶ United Nations General Assembly Topical summary of the discussion held in the Sixth Committee of the General Assembly during its 66th session *op.cit.*, para 279-280.

Apibendrinant, tarptautinės bendruomenės teisės siūlyti pagalbą nukentėjusiajai valstybei nustatymas, atspindėtų tarptautinės bendruomenės interesą kartu su nukentėjusiaja valstybe reaguoti į ištikusią nelaimę siekiant suteikti asmenims apsaugą, remiantis bendradarbiavimo ir solidarumo principais. Klausimu ar pagalbos siūlymas turėtų būti teisė ar pareiga, nėra vieningos nuomonės. Tačiau, manoma, kad tokios pareigos nustatymas tarptautinėms bendruomenėms apsunkintų mechanizmą, skirtą asmenų apsaugai nelaimių metu, nes, vis dėl to, liktų neaišku nei kas liktų atsakingas už tokios pareigos nevykdymą, nei kada vyktų tokios pareigos pažeidimas, nei kas nustatytų, kad tokia pareiga buvo pažeista. Siekiant išvengti tokio neaiškumo, užsienio subjektams turėtų būti numatoma teisė siūlyti pagalbą, o kai tokia teisė nėra įgyvendinama, nukentėjusioji valstybė turi pati ieškoti ir prašyti užsienio pagalbos.

3.2.4. Tarptautinės bendruomenės pareiga teikti pagalbą

Klausimai susiję su šia pareiga numatomi svarstyti kitoje JTO TT Komisijos sesijoje. Vis dėl to, jau dabar dauguma valstybių delegacijų neigiamai reaguoja į tokios pareigos nustatymą, teigdamos, kad nukentėjusios valstybės neturėtų įgyti prievolės teikti pagalbą, kai to prašo nukentėjusios valstybės. Buvo siūloma formuluoti tokią pareigą kaip rekomendacinio pobūdžio nuostatą arba remtis ASEAN nelaimių valdymo ir reagavimo į ekstremalias situacijas susitarimu, kuris vietoj pareigos suteikti pagalbą, įpareigoja valstybes greitai reaguoti į tokį prašymą.²³⁷

Abejotina ar būtų pateisinamas tokios pareigos, kaip teisinės prievolės, nustatymas tarptautinei bendruomenei. Antra vertus tokios pareigos nustatymas keltų mažiau neaiškumų negu kėlė pareiga siūlyti pagalbą. Pareigą teikti pagalbą lyginant su pareiga siūlyti pagalbą (kurią galiausiai siūloma nustatyti kaip teisę), pastebėtina, kad pirmosios pažeidimą nustatyti būtų lengviau. Pareigą greičiausiai pažeistų tarptautinės bendruomenės nariai, kurie be svarių priežasčių atsisako suteikti nukentėjusiajai valstybei siūlytą pagalbą. Vis dėl to, kaip ir pareigos siūlyti pagalbą atveju, lieka neaišku nei, kas nustatytų, kad tokia pareiga buvo pažeista, nei kokia atsakomybė gręstų už tokios pareigos nevykdymą.

Remiantis tuo, kas išdėstyta galima būtų prognozuoti, kad pareiga teikti pagalbą, esant nukentėjusios valstybės prašymui, bus nustatyta kaip rekomendacinio pobūdžio norma. Vien atsižvelgiant į iki šiol buvusius valstybių komentarus šiuo klausimu, abejotina, kad valstybės sutiktų su tokios specifinės teisinės pareigos nustatymu tarptautinei bendruomenei.

²³⁷ United Nations General Assembly International Law Commission Report of the International Law Commission on the work of its Sixty-fourth session A/CN.4/650, [adopted: 20 January 2012], p. 10.

4. ASMENŲ APSAUGA NELAIMIŲ METU REMIANTIS TARPTAUTINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISĖS MECHANIZMAIS

Žmogaus teisių normų paskirtis, užtikrinti, kad visada būtų gerbiamos kiekvieno asmens pilietinės, politinės, ekonominės, socialinės ar kultūrinės teisės ir laisvės. Taip pat, jos skirtos garantuoti, kad asmuo galėtų laisvai tobulėti visuomenėje, o prireikus apsaugoti jį nuo valdžios daromų šių teisių pažeidimų.²³⁸ Tarptautinė žmogaus teisių teisė skirta apsaugoti asmenis nuo žmogaus teisių pažeidimų: nuo neteisėto našlaičių įvaikinimo, prekybos moterimis ir vaikais, kovojant su smurtu nukreiptu prieš atskirtąsias grupes ir diskriminaciją humanitarinės pagalbos srityje – siekiant suteikti tokiems asmenims pagalbą.²³⁹ Šiai dienai egzistuojantys žmogaus teisių mechanizmai yra bene vieninteliai, kurie suteikia teisę nelaimės aukai būti išklaustyti teismuose, tarptautiniuose arbitražuose ir kitose kompetentingose institucijose.²⁴⁰

4.1. Subjektai pripažįstami nelaimės aukomis

Nuolat vykstant dialogui JTO, regioniniuose ir nacionaliniuose forumuose, galima tikėtis, kad stichinių ir žmogaus sukeltų nelaimių aukų apsauga teisinėje bendruomenėje taps labiau akivaizdi. Vis dėl to, reikia įsitikinti, kad dalyvavimas humanitarinės pagalbos teikime ir reagavimas į nelaimes yra tinkamas ir iš tikrųjų naudingas tiems, kurie yra labiausiai pažeidžiami. Svarbiausias uždavinys *ratione personae* srityje yra identifikuoti asmenis, kurie galėtų būti pripažįstami nelaimės aukomis, ir kuriems reikalinga tarptautinė apsauga. JTO TT Komisija kurdamas asmenų apsaugos nuo nelaimės mechanizmą jau identifikavo *ratione personae* sritį pažymėdama, kad instrumentas skirtas nuo nelaimės nukentėjusiems fiziniams asmenims ir tuo pačiu paliko terpę ateityje nuspręsti dėl juridinių asmenų apsaugos nelaimių metu.²⁴¹

Taigi, akivaizdu, kad nei iki šiol, nei artimiausiu metu juridinių asmenų apsauga nelaimių metu nebus užtikrinta, nors kylant nelaimėms nuostolius patiria ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys, pavyzdžiui, jie gali netekti nuosavybės. Nelaimės akivaizdoje juridiniams asmenims gali kilti jų teisių užtikrinimo problema: susidūręs su tokiais sunkumais ūkio subjektas gali neturėti ne tik teisės į pagalbą atstatant buvusią iki nelaimės padėtį, tačiau dėl nelaimės jis gali netekti galimybės įgyvendinti savo sutartinių įsipareigojimų. Skirtingai nei fiziniai asmenys, kurie šiandien savo interesus nelaimių metu gali ginti remdamiesi tarptautine žmogaus teisių teise, bei kuriems gali būti teikiama apsauga pagal tarptautinės humanitarinės teisės nuostatas, juridiniai asmenys tokios

²³⁸ Čiočys, P. A. *Tarptautinė humanitarinė teisė*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2002, p. 57

²³⁹ Yeti Puspita, N. *Supranote* 25, p.2.

²⁴⁰ Leighton S. M. *International Legal Protection for Victims of Environmental Abuse*. Yale Journal of International Law Vol 18(355) Connecticut.1993. p.359.

²⁴¹ United Nations International Law Commission Report on the work of its 62nd session, (adopted 6 August 2010) Official Records 65th Session, Supplement No. 10 (A/65/10), p.323.

galimybės neturi. Apskritai tarptautiniu mastu neegzistuoja nei vienas mechanizmas, kuris esant tokioms aplinkybėms, reglamentuotų juridinių asmenų apsaugą. Šiuo metu įmonės galėtų remtis nebent JTO konvencija dėl tarptautinio prekių pardavimo.²⁴² Ši konvencija reglamentuoja santykius tarp pasirašiusių šalių, jei jos nėra pasirinkusios kitos taikytinos teisės. Konvencija daro nuorodą, kad ji turėtų būti aiškinama remiantis tarptautiniu pobūdžiu ir poreikiu skatinti vienodą jos taikymą ir sąžiningumo tarptautinėje prekyboje laikymąsi. Pardavėjas, kuris laiku nepristatė kokybiškos produkcijos gali būti traukiamas atsakomybėn dėl įsipareigojimų nevykdymo. Vis dėl to, toje pačioje konvencijoje numatytas saugiklis, kuriuo remiantis negalima traukti atsakomybėn šalies, jei ji įrodo, kad įsipareigojimų nepavyko atlikti dėl kliūčių, kurių nebuvo galima tikėtis sutarties sudarymo metu ir tokių aplinkybių nebuvo įmanoma įveikti. Tačiau, jei valstybė nėra konvencijos signatarė, toks saugiklis nebūtų taikomas ir akivaizdu, kad nesant jokių regioninių susitarimų arba *force majeure* išlygos pačioje tarp šalių sudarytoje sutartyje, juridiniai asmenys atsidurtų sunkioje padėtyje.²⁴³

JTO TT Komisijos posėdžiuose analizuojant asmenis, kuriems turi būti suteikiama apsauga buvo pabrėžta ne tik tai, kad apsauga teikiama tik fiziniams asmenims, bet buvo dar labiau siaurinamas tokių asmenų ratas. Asmenys turi būti tiesiogiai paveikti nelaimės, taip iš taikymo srities eliminuojant tuos, kurie yra netiesiogiai paveikti ir atsižvelgiant į šį aspektą, kuriamas mechanizmas panašus į kitus, jau egzistuojančius, instrumentus. Pavyzdžiui, Briugės rezoliucija aukas apibūdina kaip asmenis, „kurių pagrindinėms teisėms arba esminių poreikių užtikrinimui kyla pavojus“²⁴⁴. Svarbu pabrėžti tai, kad netiesiogiai paveiktų asmenų eliminavimas iš taikymo srities nereiškia, jog asmenų, kurie nelaimės metu neteko savo artimųjų giminaičių ar nuosavybės, tačiau nėra pripažįstami tiesioginėmis nelaimės aukomis, atžvilgiu nebus imtasi jokių veiksmų. Tokiu atveju jie gali ieškoti pagalbos remdamiesi jau egzistuojančiais žmogaus teisių mechanizmais. Pavyzdžiui, EŽTT byloje *Oneryildiz vs Turkey*²⁴⁵, ieškovas, Turkijos pilietis, pareiškė valstybei ieškinį dėl to, kad jo gyvenamojoje vietoje, lūšnynų rajone, kuriame egzistavo reali metano dujų sprogo grėsmė dėl yrančių šiukšlių, įvykus šiam sproгимui neteko devynių artimų giminaičių, buvo konstatuotas EŽTK 2 straipsnio (teisės į gyvybę) pažeidimas ir pripažinta, kad valstybė pažeidė žmogaus teises, nes potencialiai galėjo ir turėjo imtis veiksmų siekdama apsaugoti asmenis, tačiau jų nesiėmė.

Pašalinus iš taikymo srities juridinius asmenis ir fizinius asmenis, kurie nuo nelaimės nukentėjo netiesiogiai, kyla klausimas, ar visiems asmenims, kurie tiesiogiai nukentėjo nuo nelaimės, turi būti skiriama vienoda apsauga. Šiuolaikinėje visuomenėje patys asmenys yra skirtingi ir nevienodai pajėgūs kovodami su nelaimėmis, o tokie gabumai ypač išryškėja, kai asmenys kovoja su

²⁴²United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Vienna, Austria, [adopted: 1980; run into force 1st January 1988].

²⁴³Agrons J.P. et.al. *White Paper: Disaster in Japan: legal issues your company could face during Japans recovery* USA: Fulbright& Jarowski L.L.P., 2011, p.4.

²⁴⁴Bruges resolution, *supranote* 41, principle 1.

²⁴⁵*Oneryildiz v. Turkey*, 48939/99, 18 June 2002.

didelėmis nelaimėmis. Nelaimės dažnai dar labiau pagilina diskriminaciją prieš pažeidžiamas grupes. Dažniausiai pažeidžiamos tokios jų teisės kaip nekliudomas priėjimas prie humanitarinės pagalbos, teisė nebūti kankinamu arba sudaromi sunkumai gauti kompensaciją dėl prarastos nuosavybės. Pavyzdžiui, po uragano Katrina Naujajame Orleane, JAV, Žmogaus teisių komitetą pasiekė pranešimai, kad neturtingi asmenys, o ypač Afrikos amerikiečiai, buvo nepalankioje padėtyje, nes pagalbos ir evakuacijos planai buvo paremti prielaida, kad asmenys naudosis asmeniniu transportu.²⁴⁶ Uragano kontekste, Žmogaus teisių komitetas išryškino svarbą užtikrinti “kad neturtingų asmenų teisės, ypač Afrikos amerikiečių, turi būti pilnai įtrauktos į sprendimus dėl rekonstrukcinių planų, užtikrinant jiems gyvenamąją vietą, išsilavinimą ir sveikatos apsaugą”²⁴⁷.

Taip pat, akivaizdus specifinės apsaugos trūkumas išryškėjo po jau minėto žemės drebėjimo Haiityje, kai tūkstančių moterų, gyvenančių stovyklose aplink Haitį, teisės buvo ir vis dar yra pažeidžiamos: jos kenčia nuo seksualinio smurto, tačiau nesulaukia jokios atitinkamos apsaugos iš jokių institucijų. „Seksualinis smurtas yra plačiai paplitęs stovyklose, kur gyvena daugiausiai pažeidžiamų asmenų. Jis jau buvo paplitęs šalyje iki žemės drebėjimo, tačiau situacija, kai moteris ir mergaitės gyvena atvirose stovyklose yra dar sudėtingesnė“ – teigia Ch. Linguori, „Amnesty international“ organizacijos tyrinėtojas - „šalyje nėra prieglaudų, kuriose seksualinės prievartos aukos būtų apsaugotos ir turėtų priėjimą prie paslaugų. Prieglaudos skirtos moterims ir mergaitėms turėtų būti dalis reagavimo į ekstremalias situacijas“²⁴⁸. Konvencija dėl visų formų diskriminacijos prieš moteris panaikinimo teigia, kad valstybės narės turi “be visų kitų teisių, užtikrinti moterims teisę į pakankamas gyvenimo sąlygas, ypač į būstą, sanitarines sąlygas, elektrą ir geriamą vandenį, transportą ir susisiekimą”²⁴⁹. Egzistuoja eilė neprivalomų dokumentų, kurie skatina suteikti moterims apsaugą nuo smurto ir neturto²⁵⁰ bei skirti specialų dėmesį moterų sveikatos poreikių tenkinimo srityje. Jie taip pat pabrėžia moterų teisę į vienodą visų politinių, ekonominių, socialinių, kultūrinių, civilinių ir kitų žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių užtikrinimą bei apsaugą.²⁵¹ Pavyzdžiui, Ketvirtojoje pasaulinėje konferencijoje, diskutuojant dėl moterų gyvenančių kritinėse zonose, tarptautiniai subjektai buvo skatinami imtis veiksmų tam, kad būtų pašalintas smurtas prieš

²⁴⁶Office of The High Commissioner for Human Rights *Concluding observations of the Human Rights Committee : United States of America*. [Adopted 2006.09.15]CCPR/C/USA/CO/3. Para 26.

²⁴⁷Office of The High Commissioner for Human Rights *Concluding observations of the Human Rights Committee : United States of America*, *supranote* 264, para 30.

²⁴⁸Amnesty International „Haiti emergency response must include protection from sexual violence“ [Interaktyvus: http://www.amnesty.org.uk/news_details.asp?NewsID=18694] [Žiūrėta: 2012-03-20].

²⁴⁹Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, General Assembly resolution 48/104 [adopted: 18 December 1979, entered into force: 3 September 1981], Article 14.2.h.

²⁵⁰United Nations Millenium Declaration, General Assembly resolution 55/2 A/RES/55/2 [adopted: 18 September 2000], Paragraph 20.

²⁵¹Copenhagen Declaration, World Summit of Social Development, [adopted 19 April 1995], A/CONF.166/9 Copenhagen, Denmark, 26 article.

moteris²⁵². Taip pat buvo skatinama užtikrinti, kad moterys, kurioms reikalinga tarptautinė apsauga, būtų ta apsauga aprūpintos ir be kita ko, kad moterys būtų pilnai įtrauktos į visų, su jų padėtimi susijusių trumpalaikių ir ilgalaikių programų planavimo, projektavimo, įgyvendinimo ir vertinimo procesus.²⁵³

Humanitarinės krizės atskleidžia platų tarptautinių agentūrų pagalbos operacijų nepakankamumą, atsižvelgiant į neįgalių asmenų specifinių poreikių tenkinimą, pavyzdžiui, uragano Katrina metu JAV buvo visiškai nepasiruošusi susidurti su neįgalių asmenų poreikiais: asmenys su negalia buvo įstrigę namuose, teikiant jų poreikių neatitinkančią medicininę priežiūrą. Tokio reagavimo pasekmė - didelis kiekis žuvusių asmenų su negalia.²⁵⁴ Remiantis JTO neįgaliųjų teisių konvencija būtina „užtikrinti asmenų su negalia apsaugą ir saugumą rizikos situacijose, įskaitant karinius konfliktus, humanitarines katastrofas, stichines nelaimes“²⁵⁵. JTO TT Komisija kurdama asmenų apsaugos nuo nelaimių mechanizmą įžvelgė būtinybę suteikti išskirtinę apsaugą būtent asmenims su negalia, taip tarsi išskirdama juos iš kitų asmenų, kuriems būtinas ypatingos tarptautinės apsaugos suteikimas. Valstybės privalo gerbti, ginti ir užtikrinti teisę į gyvybę neįgaliems asmenims bei jų teisę į gynimą ir saugumą rizikos ir skubios humanitarinės pagalbos vykdymo situacijose.²⁵⁶

Generalinės asamblėjos rezoliucijoje S-26/2 atkreipiamas dėmesys į asmenis sergančius ŽIV/AIDS, kurioje skatinama „kurti ir įgyvendinti nacionalines strategijas, kurios inkorporuotų ŽIV/AIDS sergančiųjų apsaugą, rūpinimąsi ir elgesio su jais elementus į programas ir veiksmus, kuriais reaguojama į būtiniosios pagalbos situacijas ir, kur reikalinga, tarptautinės pagalbos programas.“²⁵⁷

Prioritetinė vaikų apsauga itin dažnai pabrėžiama įvairiuose tarptautiniuose dokumentuose²⁵⁸. Specifinių priemonių turi būti imtasi užtikrinant vaikų apsaugą nuo žalos ir jų priėjimą prie būtinųjų paslaugų: kiekvienas vaikas, be jokios diskriminacijos, turi turėti teisę į

²⁵²Beijing Declaration and Platform for Action, [adopted: 15 September 1995], Fourth World Conference on Women, para. 46.

²⁵³*Ibid.*, para. 149.

²⁵⁴Lord, E., J., *et.all. Human Rights. Yes! Action and Advocacy on the Rights of Persons with Disabilities*. Minnesota: Human rights Resource Center, Topic Book 6, 2007, p. 78.

²⁵⁵United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, *supranote* 18, article 11.

²⁵⁶Lord, E., J., *et.all., Op.cit.*, p.74.

²⁵⁷United Nations Declaration of Commitment on HIV/AIDS, [adopted: 2 August 2001], 26th special session General Assembly resolution S-26/2, para. 77.

²⁵⁸United Nations Vienna Declaration and Programme of Action, [adopted 14 June 1993], by General Assembly A/CONF.157/23. World Conference on Human Rights, Part II, B, (pakartotojo principą “Pirmiausia vaikai” ir pabrėžė nacionalinių ir tarptautinių priemonių kurios užtikrina pagarbą vaikų teisėms, jų išlikimo, plėtros ir dalyvavimo būtinybę); *ibid.*, Part A; Programme of Action of the United Nations International Conference on Population and Development, [adopted: 18 October 1994] A/CONF.171/13, Principle 11 („Nacionaliniais ir tarptautiniais mechanizmais ir programomis turi būti stiprinama vaikų apsauga, ypač, mergaičių, apleistų vaikų, gatvės vaikų, ekonomiškai ar seksualiai išnaudojamų vaikų, vaikų ginkluotų konfliktų zonose, taip pat kaip ir badaujančių vaikų, gyvenančių sausros ar kitose būtiniosios pagalbos zonose“).

apsaugą, kuri yra būtina jo nepilnamečio statusui šeimoje, visuomenėje ar valstybėje apginti.²⁵⁹ Vaikas turi gauti aukščiausius įmanomus sveikatos standartus.²⁶⁰ Nepaisant to, specifinės vaikų apsaugos trūkumas nuolat atsiskleidžia nelaimių metu, pavyzdžiui, Haičio nelaimės atveju per mažas dėmesys skiriamas mergaitėms gyvenančioms evakuacijos zonose ir jos nuolat kenčia nuo seksualinės prievartos.²⁶¹ Vaikų apsaugos trūkumas atsiskleidė ir Fukušimos nelaimės atveju, nes vaikai buvo priversti gyventi zonose kuriose radiacija 10 kartų viršijo leidžiamos taršos lygį,²⁶² taip pat be jokio tinkamo pagrindo vaikams buvo leista užsiimti lauko veikla, nesiimant jokių saugumo priemonių, o dauguma vaikų maitinosi maistu, tiekiamu iš radiacijos paveiktų zonų.²⁶³

Neturėtų būti pamiršti vietiniai asmenys, jų bendruomenės ir kitos regioninės bendruomenės, kurios, dėl jų žinių ir tradicinės patirties, turi pagrindinę rolę priimant sprendimus, susijusius su aplinkos apsauga, ir juos valdant.²⁶⁴ Tarptautinėje žmogaus teisių teisėje vietinių asmenų teisės formaliai gana ilgai nebuvo įteisintos. Tik 2007 metais JT-ose buvo priimta Vietinių asmenų teisių deklaracija, kurioje skelbiama, kad „vietiniai gyventojai turi teisę į gyvybę, psichinę neliečiamybę, laisvę ir asmeninį saugumą“²⁶⁵, o asmenys turi būti apsaugoti nuo priverstinės asimiliacijos ar kultūros sunaikinimo, kurį gali įtakoti nelaimė, jei asmenims nebūtų suteikiama reikiama apsauga.²⁶⁶ Šiandien pripažįstama, kad vietiniams asmenims turi būti užtikrintas pilnas ekonominis, politinis ir socialinis gyvenimas, ypač kai jų sveikatai, išsilavinimui ar gerovei gresia pavojus.²⁶⁷ Vietiniai gyventojai turi teisę į apsaugą prieš bet kokius veiksmus, kurie gali įtakoti jų teritorijų žlugimą ar degradaciją, įskaitant žemės, oro, geriamo vandens, jūrų, ledo, laukinės gamtos ir kitus resursus.²⁶⁸

Apibendrinant, JTO TT Komisijos kuriamas „Asmenų apsaugos nelaimių metu“ mechanizmas skirtas tiesiogiai nuo nelaimės nukentėjusiems fiziniams asmenims, už jo taikymo ribų paliekant nukentėjusius juridinius asmenis bei netiesiogiai nukentėjusius fizinius asmenis. Atsižvelgdama į tai, kad šiuolaikinėje visuomenėje ne visi individai yra vienodai pajėgūs kovoti su nelaimėmis, JTO TT Komisija pažymėjo, kad yra asmenų grupių, kuriems reikalingas ypatingas

²⁵⁹International Covenant on Civil and Political Rights, [adopted: 16 December 1966; entry into force: 23 March 1976], by General Assembly resolution 2200A (XXI), Article 24.

²⁶⁰United Nations Convention on the rights of Child [adopted: 20 November 1989; entry into force: 2 September 1990] by General Assembly resolution 44/25, Article 3(2).

²⁶¹ Amnesty International *Haiti emergency response must include protection from sexual violence*, *supranote* 266.

²⁶²Morris-Suzuki, T.; Boilley, D.; McNeill, D., *et al.*, *supranote* 126, p.11.

²⁶³Japan Submission of Human Rights now to the Committee on Economic, Social and Cultural Rights in Advance of the Consideration of Japan's Report. Japan: Human Rights Now, 2012, p. 15.

²⁶⁴Rio Declaration, United Nations Conference on Environment and Development, [adopted: 14 June] at United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, principle 22.

²⁶⁵United Nations Declaration on the Rights of Indigenous People [adopted 13 September 2007] by General Assembly resolution 61/295, principle 7.

²⁶⁶Ibid. ,principle 8.

²⁶⁷Programme of Action of the United Nations International Conference on Population and Development, *supranote* 258, principle 14.

²⁶⁸United Nations Draft Principles On Human Rights And The Environment, E/CN.4/ Sub.2/1994/9 [adopted 16 May 1994], part II(14).

tarptautinės bendruomenės dėmesys ir kaip tokią grupę identifiko neįgaliuosius asmenis. Tačiau praktika rodo, kad yra ir daugiau pažeidžiamų asmenų grupių tokių kaip moterys, vaikai, asmenys sergantys ŽIV/AIDS bei vietiniai asmenys. Taip pat reikėtų spręsti dėl asmenų be pilietybės, senyvo amžiaus asmenų bei šalyje perkeltų asmenų padėties palengvinimo.

4.2. Žmogaus teisių užtikrinimo problemos nelaimių metu

Teisės aktų susijusių su žmogaus teisių užtikrinimu priėmimas nėra prioritetizuotas nelaimių valdymo srityje, vis dėl to, tarptautinės žmogaus teisių teisės taikymas yra būtinas kiekvienoje stadijoje: prieš, per ir po nelaimės. Žmogaus teisių reikšmės suvokimo trūkumas sukelia humanitarinių pagalbos programų įgyvendinimo problemų ir didelę grėsmę, kylančią dėl apsaugos trūkumo, nelaimę išgyvenusiems aukoms. Nelaimių kontekste žmogaus teisės yra skirstomos atsižvelgiant į įvairius aspektus, pavyzdžiui, analizuojant egzistuojančius nelaimės valdymo instrumentus bei gaires išryškėja tendencija, kad žmogaus teisės gali būti skirstomos atsižvelgiant į pagrindinius asmenų poreikius, kylančius skirtingose nelaimės stadijose: pasiruošimo nelaimei stadijoje išryškėja visuomenės poreikis gauti informaciją apie nelaimę ir pasiruošimą evakuacijai į saugią vietą, nelaimės metu išryškėja poreikis gauti pagalbą ir nebūti diskriminuojamu, o po nelaimės akivaizdus tampa kontrolės poreikis, kai svarbiausias dalykas tampa pagalbos kontrolė ir paskirstymas reabilituojant ir teikiant tolimesnio atkūrimo vystymą.²⁶⁹ Žmogaus teisės, nelaimių metu, taip pat gali būti skirstomos į dvi kategorijas. Pirmai kategorijai priklausytų esminės žmogaus teisės, kuriomis remiantis teismai galėtų interpretuoti jų pažeidimus nelaimių akivaizdoje. Antra kategorija teisių – procedūrinės žmogaus teisės, kuriomis remiantis asmenys galėtų ginti savo interesus.

Tarptautinių teismų jurisprudencija nėra gausi bylomis susijusiomis su nelaimėmis, o to pasekoje lieka neaišku, kokios grėsmės sukėlimas arba pačios nelaimės sukėlimo aplinkybės turėtų būti traktuojamos kaip žmogaus teisių pažeidimas ir kokių teisių užtikrinimas turėtų būti prioritetizuotas nelaimių metu. Tokia tarptautinė apsauga turėtų apimti visas teises, kurios yra pripažintos tarptautinės žmogaus teisių teisės ir sutinkamos tarptautinėje humanitarinėje teisėje. Nors visos šios teisės yra fundamentalios, dėl praktinių priežasčių jos dažnai yra skirstomos į keturias grupes.

Pirmoji teisių kategorija, tai teisės susijusios su fiziniu saugumu ir vientisumu (Pavyzdžiui, teisė į gyvybę; teisė nebūti kankinamu, prievartaujamu, savavališkai sulaikomu, pagrobiamu ir apsauga nuo tokių grėsmių).²⁷⁰ Bene pirmas kartas, kai pripažinta būtinybė ginti teisę į

²⁶⁹Yeti Puspita, N., *supranote* 25, p.4.

²⁷⁰Kalin, W.; Holmes, J. *Draft operational Guidelines on Human rights and natural disasters*, USA: Brookings- Bern Project on Internal Displacement, 2008, p.19.

gyvybę nelaimių akivaizdoje, buvo tada, kai Tarptautinis Žmogaus Teisių Komitetas priėmė sprendimą jog branduolinių atliekų išmetimas Kanados Port Hope apylinkėje statė į pavojų netoliese gyvenančių asmenų gyvybes. Gyventojai įtarė, kad 200 000 tonų radioaktyvių atliekų po dalinio valymo liko Port Hope keldamos didelę grėsmę asmenų sveikatai ir taip buvo pažeistas Tarptautinių Piliетinių ir Politinių Teisių Pakto 6(1) straipsnis. Nors Komitetas neišnagrinėjo skundo iš esmės dėl jurisdikcijos trūkumų (piliečiai neišsėmė visų vidaus gynybos priemonių), tačiau nustatė kad byloje „padidėjusi rimta dėmesio stoka valstybių pareigai apginti asmenų gyvybes“.²⁷¹

Antroji teisių kategorija - teisės susijusios su pagrindiniais gyvenimo poreikiais²⁷² (pavyzdžiui, teisė į maistą, geriamąjį vandenį, pakankamą apsirengimą, pakankamą sveikatos apsaugą ir sanitarines sąlygas). Akivaizdus teisės į būstą pažeidimas buvo jaučiamas po Haičio nelaimės, kai žmonės buvo priversti gyventi atvirose prieglaudose, ko pasekmė – ženkliai išaugusi prievarta prieš moteris. Šių teisių apsaugos trūkumas jaučiamas ir po Fukušimos nelaimės, nes radioaktyvių medžiagų išleidimas sukėlė didelę riziką visuomenės sveikatai²⁷³ ypač tų asmenų, kurie po nelaimės buvo palikti užterštuose regionuose. Taip pat, buvo pastebėta, kad nustatyti standartai saugiam maistui ir geriamam vandeniui buvo neįprastai žemi, lyginant su standartais nustatytais Pasaulio Sveikatos Organizacijos ar kitų valstybių.²⁷⁴

Analizuojant šią teisių kategoriją, galima būtų išskirti teisę į humanitarinę pagalbą. Problema yra tame, kad ši teisė faktiškai neegzistuoja nei privalomą galią turinčiose daugiašalėse sutartyse skirtose nelaimėms reguliuoti, nei tarptautiniuose žmogaus teisių dokumentuose, todėl nelaimės aukos faktiškai negali jos realizuoti, kai jų nacionalinė valstybė atsisako nuo tokios pagalbos. Teisė į humanitarinę pagalbą yra įtraukta į įvairius teisiškai neprivalomų teisės aktų tekstus, pavyzdžiui, TRKRP principų ir taisyklių nelaimės atveju sąvadą, kuris numato, kad “TRKRP stengdamiesi sumažinti žmogaus kančias ir nuo jų apsaugoti, nusprendžia, kad visų žmonių fundamentali teisė yra gauti ir siūlyti humanitarinę pagalbą”²⁷⁵. Panašiai Mohonko kriterijus nustato, kad „visi turi teisę prašyti ir gauti iš kompetentingų subjektų humanitarinę pagalbą būtiną gyvybei ir žmogaus orumui palaikyti”²⁷⁶. Potencialus žmogaus teisės į humanitarinę pagalbą nelaimių metu egzistavimas yra kompleksinis pozityvios teisės klausimas plačiai analizuojamas teisės doktrinos mokslininkų, tačiau vis dar išlikęs iki galo neatsakytas. Ši situacija skiriasi nuo paralelinio klausimo, kylančio karinių konfliktų metu, kai teisė į humanitarinę pagalbą kyla iš konvencinės teisės. Tarp

²⁷¹ Leighton, S., *supranote* 240, p. 263.

²⁷² Kalin, W.; Holmes, J., *supranote* 270, p.29.

²⁷³ Earthquake Relief Project of Human Rights Now „Opinion on the Measures to be Taken by Japan and Tokyo Electric Power Company to Address the Destruction of Health, Environment and Life Caused by the Fukushima Daiichi Nuclear Power Plant Disaster“ [adopted: 17th August, 2011] p.2.

²⁷⁴ *Ibid.*, p.17.

²⁷⁵ International Review of the Red Cross, No. 310 [adopted: 29 February 1996] by International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, annex IV, principle 2.1.

²⁷⁶ Mohonk Criteria for Humanitarian Assistance in Complex Emergencies. Prepared by Task Force on Ethical and Legal Issues in Humanitarian Assistance, Tutis University [adopted: February 1994], preamble.

mokslininkų išplėskusi diskusija, pasiskirstė į tris grupes: vieni argumentuoja, kad šiuo metu įprastinėje teisėje neegzistuoja žmogaus teisė į humanitarinę pagalbą nelaimių metu ir „net jei tokia teisė egzistuotų arba jei ji, vis dėl to egzistuoja, ji nepriklauso žmogaus teisių teisei“²⁷⁷, antroji mokslininkų stovykla klasifikuoja tokią teisę kaip antrinės teisės normą, kuri neturėtų būti įtvirtinta žmogaus teisė, tačiau gali egzistuoti kaip tam tikras substitucinis pakaitalas²⁷⁸, tuo tarpu tretieji kontraargumentuoja, kad tokia teisė yra pakankamai įtvirtinta ir pripažinta tarptautinėje bendruomenėje kaip visuma, o sutinkamai su 1969 metų Vienos Konvencija dėl sutarčių teisės, o konkrečiau jo 53 straipsnio formuluote, teisė į humanitarinę pagalbą šiai dienai yra pripažįstama kaip *jus cogens* norma²⁷⁹. Teisės į humanitarinę pagalbą pripažinimas privalomąją galią turinčiuose dokumentuose ne tik karo, bet ir nelaimių metu būtų naudingas siekiant suteikti apsaugą asmenims, nes nelaimės metu tokios teisės pažeidimas arba užkirtimas kelio pasinaudoti šia teise įgalintų JTO Saugumo Tarybą imtis veiksmų.

Trečioji teisių kategorija būtų teisės susijusios su kitais ekonominiais, socialiniais ir kultūriniais poreikiais²⁸⁰ (nuo teisės gauti išsilavinimą ir darbą iki prarastos nuosavybės atstatymo ar kompensacijos).

Ketvirta, teisės susijusios su kitomis civilinėmis ir politinėmis teisėmis (pavyzdžiui teisė į religijos laisvę ir žodžio laisvę, teisė į informavimą, politinį dalyvavimą, priėjimą prie arbitrų, laisvę nuo diskriminacijos).²⁸¹ Vis dėl to, tokios teisės kaip išraiškos laisvė ir teisė į informaciją nors ir fundamentalios, bet nelaimės kontekste dažnai yra pamiršamos. To rezultatas būna žiniasklaidos skleidžiamos informacijos cenzūros įvedimas ir jaučiamas informacijos stygius.²⁸² Populiacijos dažniausiai lieka be jokių formalių būdų pasiekti informaciją, kelti savo problemas, skundus ir išsakyti baimes. Esami humanitarinių operacijų mechanizmai nesuteikia teisės nei individams, nei bendruomenėms efektyviai pasisakyti dėl su jų padėtimi susijusių sprendimų.²⁸³ Minimaliai, valstybės privalo nesudaryti pernelyg didelių kliūčių laisvam informacijos tekėjimui nelaimių situacijose. Deja, valstybės nelaimių akivaizdoje dažniausiai nepaiso šių įsipareigojimų. Pavyzdžiui, Indonezijos vyriausybė Ačehe vykusio cunamio metu, apribojo žurnalistų judėjimo laisvę. Birmos vyriausybė uždraudė dar ir nelaimės žinių perdavimą iš kaimyninių valstybių.²⁸⁴ Nors ir fundamentali teisė į išraiškos laisvę nėra absoliuti: tiek tarptautinė teisė, tiek dauguma nacionalinių konstitucijų

²⁷⁷Hardcastle, R., J.; Chua, A., T., L. *Humanitarian assistance: towards a right of access to victims of natural disasters*, , Australia: International Review of the Red Cross, Volume 38 No. 325, 1998, p.598.

²⁷⁸United Nations General Assembly International Law Commission sixtieth session Memorandum by the Secretariat, *supra* note 14, p.153.

²⁷⁹*Ibid.*

²⁸⁰Kalin, W.; Holmes, J., *supra* note 270, p.40.

²⁸¹*Ibid.*, p.51.

²⁸²Article XIX Global Campaign For Free Expression *Humanitarian Disasters and Information Rights: Legal and ethical standards on freedom of expression in the context of disaster response*. London: Article 19, 2005, p. 7.

²⁸³*Ibid.*, p.22.

²⁸⁴*Ibid.*, p.24.

sutinka, kad išraiškos laisvė turi būti ribojama, tačiau tik griežtai nustatytais pagrindais: ribojimas turi būti numatytas teisėje ir turi būti neišvengiamas siekiant pagarbos kitų teisėms ir reputacijai bei grindžiamas nacionalinio saugumo, viešosios tvarkos ar visuomenės sveikatos bei moralės pagrindais.²⁸⁵ Apribojimai yra reikalingi tam, kad, remiantis tarptautine teise, apsaugotų teisėtą interesą. Pagrindiniai apribojimai, kaip, pavyzdžiui, nustatytas Birmoje, turintis tikslą apriboti masinių informavimo priemonių priėjimą prie nelaimės paveiktų vietovių, negali būti pateisinami. Atvirksčiai, žiniasklaidos priėjimas prie pagrindinės informacijos ir jos perdavimas paveiktoms teritorijoms turėtų būti kiek įmanoma palengvintas ir jam turėtų būti nesudaromos kliūtys.²⁸⁶

Pirmos dvi teisių grupės yra svarbiausios per gyvybės gelbėjimo ir skubios pagalbos teikimo laikotarpį nelaimių metu. Tačiau, tik visų kategorijų teisių užtikrinimas, gali garantuoti adekvačią žmogaus teisių apsaugą tiems, kurie yra pažeisti nelaimės įskaitant asmenis perkeltus šalies viduje.²⁸⁷

JTO TT Komisija, kurdama asmenų apsaugos nelaimių metu mechanizmą, išvengė specifinio žmogaus teisių, būtinų užtikrinti nelaimių metu, sąrašo sudarinėjimo ir jų klasifikavimo vietoj to pasirinkdama žmogaus orumo doktrinos įtraukimą, taip garantuojant visų žmogaus teisių apsaugą ir jį papildė pareiga gerbti žmogaus teises taip, kaip jos įvardintos tarptautiniuose žmogaus teisių susitarimuose. Žmogaus teisių užtikrinimas nelaimių metu turi remtis žmogaus orumo doktrina, kuri nėra *per se* žmogaus teisė, tačiau tai pagrindinė žmogaus teisių kilmės prielaida. Ji savo esme yra labai panaši į žmogiškumo principą ir šiais laikais laikoma žmogaus teisių teisės kertiniu akmeniu. Žmogaus orumo koncepcija randama daugelyje tarptautinių susitarimų, pavyzdžiui, JTO 1945 metų Chartijos preambulėje arba 1948 metų universalioje žmogaus teisių deklaracijoje ir valstybių konstitucijose, ir mažų mažiausiai apima žmogaus teisę būti išgirstam bei, kad jo istorija būtų vertinama tinkamame procese.²⁸⁸ Lemiamas žmogaus orumo taškas neapima lyginimo kaip tam tikros teisės vertinamos skirtinguose regionuose, o siekia išsiaiškinti ar yra patiriama kančia ir diktuoti atsakomuosius į ją veiksmus.²⁸⁹ Taip JTO TT Komisija tarsi įtvirtino, kad visais atvejais ir visose nelaimės stadijose, visos asmenų teisės yra vienodai svarbios, tačiau reikėtų nepamiršti, kad buvo pabrėžta ir tai, kad vis dėl to, nukentėjusi valstybė gali laikinai sustabdyti tam tikrų žmogaus teisių nuostatas tiek, kiek tai leidžia padaryti tarptautinė teisė.²⁹⁰

Apibendrinant, šiuo metu egzistuoja plati žmogaus teisių klasifikavimo nelaimių kontekste įvairovė. Tarptautiniai susitarimai linkę žmogaus teises klasifikuoti atsižvelgiant į esminius

²⁸⁵Ibid., p.14.

²⁸⁶Ibid., 24.

²⁸⁷Yeti Puspita, N. *Supranote* 26, p.3.

²⁸⁸Kolmannskog, V., *supranote* 215.

²⁸⁹Ibid.

²⁹⁰United Nations General Assembly International Law commission Report on the work 62nd session, 2010, *supranote*57,p.316-318.

asmenų poreikius išryškėjančius skirtingose stadijose, tarptautinės teisės doktrinoje išryškėja dar viena tendencija žmogaus teisės nelaimių metu skirstyti į esmines ir procedūrinės teisės arba remiantis vertybėmis, kurias saugoja konkreti teisė. Nepaisant klasifikacijų įvairovės visi pripažįsta, kad nelaimės metu, nepaisant jos stadijos yra būtina užtikrinti visas tarptautinės žmogaus teisių teisės saugomas teises, tačiau atsižvelgiant į praktines situacijas, kylant nelaimėms žmogaus teisės ir poreikis jas užtikrinti yra dažnai pamiršamas. JTO TT Komisija savo ilgalaikėje darbotvarkėje išvengė specifinio žmogaus teisių sąrašo sudarinėjimo, įtvirtindama pagarbos žmogaus orumui principą kartu su pareiga gerbti visas žmogaus teises, taip užtikrindama, kad bet kurioje nelaimės stadijoje bus siekiama užtikrinti visų žmogaus teisių vykdymą.

4.3. Asmenų apsauga nelaimių metu remiantis tarptautinės pabėgėlių teisės mechanizmais

Šiais laikais, vyriausybės įsipareigojimų apimtis ir apsaugos lygis suteikiamas nukentėjusiesiems priklausomai nuo nelaimės konteksto: aukos laikinai perkeliamos, priverstinai migruoja arba savanoriškai pasitraukia iš nelaimės zonos. Didelio masto nelaimės nuolat įtakoja ženklų aukų laikiną perkėlimą, priverstinę migraciją arba savanorišką pasitraukimą iš nelaimės zonos. Vien Fukušimos atveju spinduliuotės išleidimas, dėl sprogusių reaktorių, privertė evakuotis maždaug 86 000 žmonių iš viso regiono. Japonijos vyriausybė nustatė šešių mylių evakuacijos perimetrą, kurį vėliau padvigubino.²⁹¹

Natūralių resursų eksploatavimas ir aplinkos degradacija pabėgėlių teisėje įtakoja „ekologinių pabėgėlių“ instituto atsiradimą. „Ekologiniai pabėgėliai“ sudaro didžiausią ir sparčiausiai augančią perkeltų asmenų grupę. Vis dėl to, didelė problema, kad tokie pabėgėliai nepapuola į tradicinę „pabėgėlio“ sąvoką, todėl negali tikėtis kvalifikuotos tarptautinės pagalbos ir apsaugos, kuri yra garantuojama pabėgėliams pagal Ženevos konvenciją²⁹². „Pabėgėlio“ sąvokos, pagal 1951 metų Ženevos konvenciją dėl pabėgėlio statuso, taikymo sritis apribota, suteikiant apsaugą tiems kurie „dėl įvykių, buvusių iki 1951 m. sausio 1 d., arba dėl visiškai pagrįstos baimės būti persekiojamam dėl rasės, religijos, pilietybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar politinių įsitikinimų yra už šalies, kurios pilietis jis yra, ribų ir negali arba bijo naudotis tos šalies gynyba; arba neturėdamas atitinkamos pilietybės ir būdamas už šalies, kurioje anksčiau buvo jo nuolatinė gyvenamoji vieta, ribų dėl tokių įvykių negali ar bijo į ją grįžti“²⁹³. Dėl tokios apribotą taikymo sritį turinčios definicijos, valstybės kurios priėmė konvenciją nenori pripažinti ekologinių migrantų. JTO Pabėgėlių Komisarų kabinetas, organizacija skirta teikti pagalbą ir apsaugą pabėgėliams pagal Ženevos konvenciją 1991

²⁹¹Davies L. L., *supranote* 4, p.1943.

²⁹² Leighton, M., S., *supranote* 240, p. 376.

²⁹³Konvencija dėl pabėgėlio statuso, *supranote* 19, 1 straipsnis.

metais savo pranešime paskelbė, kad egzistuoja tarptautinės apsaugos būtinybė asmenims, kurie nepapuoia į „pabėgėlio“ sąvoką.²⁹⁴ 1951 m. Ženevos konvencijos formuojama pabėgėlio koncepcija yra netinkama šiai dienai, nes ji ignoruoja asmenis, kurių teises į sveikatą, maistą ir užimtumą pažeidė nelaimės. Kita vertus egzistuoja esminis skirtumas tarp asmenų, kurie gali būti pripažinti pabėgėliais pagal Konvenciją dėl pabėgėlio statuso ir asmenų bėgančių nuo nelaimės. Skirtingai nuo persekiojimo aukų, asmenys, kurie bėga nuo stichinių nelaimių, dažniausiai gali kreiptis į savo vyriausybę pagalbos ir paramos.²⁹⁵

Žymiai platesnės yra „pabėgėlio“ definicijos išplėtos regioninėse konvencijose. 1963 metais Afrikos Vienybės Organizacija nusprendė, kad būtina regioninė sutartis kuri atspindėtų Afrikos pabėgėlių specifiką, o 1969 metais priėmė Konvenciją dėl specifinių pabėgėlių problemos Afrikoje aspektų, kuri išplečia aplinkybes, dėl kurių asmuo buvo priverstas palikti savo šalį.²⁹⁶ Anot šios Konvencijos, be 1951 m. Ženevos konvencijoje minėtų aplinkybių, pabėgėliu taip pat bus laikomas asmuo, kuris dėl „išorės agresijos, okupacijos, užsienio valstybės dominavimo ar veiksmų šiurkščiai pažeidžiančių viešąją tvarką tam tikroje dalyje arba visoje valstybės teritorijoje, yra priverstas palikti savo nuolatinę gyvenamąją vietą siekdamas ieškoti prieglobsčio užsienyje“²⁹⁷. 1984 metais Amerikos regione buvo priimtas dar vienas regioninis teisės dokumentas pabėgėlių teisės klausimams spręsti – Kartagenos deklaracija dėl pabėgėlių. Taip pat, kaip ir AVO konvencija Kartagenos deklaracija išplečia 1951 metų konvencijos pabėgėlio apibrėžimą apimdama ir asmenis, kurie priversti „išvykti iš kilmės valstybės bijodami dėl savo gyvybės, saugumo ar laisvės, kuriems kelia grėsmę visuotinai paplitusi prievarta, užsienio valstybės agresija, vidinis konfliktas, masiniai žmogaus teisių pažeidimai ar kitos aplinkybės, kurios rimtai pažeidžia viešąją tvarką“.²⁹⁸ Regioniniuose dokumentuose minimos „viešosios tvarkos pažeidimo“ sąlygos galėtų būti priežastis pripažinti asmenį pabėgėliu nelaimės kontekste.

Kadangi nėra visuotinės teisinės pareigos pripažinti pabėgėliu užsieniečio, kuris bėga nuo nelaimės ir suteikti jam apsaugą, kyla klausimas, kokia apsauga gali naudotis asmuo dėl nelaimės palikęs savo šalį, kuri nesugeba užtikrinti jam būtinų gyvenimo sąlygų. Esant tokiai situacijai, pasitarnauja laikinoji apsauga, kuri yra tarsi kompromisas tarp valstybės, į kurią atvyko didelis srautas prieglobsčio prašytojų, interesų ir asmens negrąžinimo principo²⁹⁹. Laikina apsauga valstybėse buvo įvesta susiklosčius ypatingoms aplinkybėms, kai reikėjo suderinti asmenų, bėgančių

²⁹⁴Report of the Working Group on Solutions and Protection, Exec. Comm. Of the High Commissioner's Programme, Subcomm of the whole on Int'l Protection, 42ndSess., At 3, U.N. EC/SCP/64 (1991).

²⁹⁵Kozoll, Ch., *Poisoning the Well: Persecution, the Environment, and Refugee Status*, Colorado: Colorado journal of international environmental law and policy Vol. 15(2), 2004, p. 272.

²⁹⁶Jakulevičienė, L., *supranote* 28, p.31.

²⁹⁷1969 m Convention Governing the Specific Aspect of Refugee Problems in Africa, *supranote* 20, article 1 para. 2

²⁹⁸Cartagena Declaration on Refugees, *supranote* 19, para.III(3).

²⁹⁹ „Nė viena valstybė dalyvė neturi išsiųsti, grąžinti ar išduoti kokio nors asmens kitai valstybei, jei yra rimtas pagrindas manyti, kad jam gali grėsti kankinimas“ (1984 m. JTO Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį žmogaus orumą elgesį ir baudimo už jį, 3 straipsnis)

nuo karinio konflikto, apsaugos poreikius, su valstybių nenoru priimti daug apsaugos ieškotojų iš konflikto zonų.³⁰⁰ Laikina apsauga suprantama kaip išimtinė tvarka, kai esant iš trečiųjų šalių perkeltųjų asmenų, negalinčių grįžti į savo kilmės šalį, masiniam srautui arba kylant tokio srauto pavojui, tokiems asmenims suteikiama neatidėliotina apsauga. Ji suteikiama pirmiausia tais atvejais, kai kyla pavojus, kad pagal prieglobsčio sistemą bus neįmanoma suvaldyti šio srauto nepakenkus jos veiksmingam funkcionavimui ir apsaugos prašančių asmenų labui.³⁰¹

Analizuojant laikinosios apsaugos suteikimo galimybes, kyla klausimas, ar pareiga suteikti asmenims laikinąją apsaugą yra teisinė prievolė su visomis iš jos išplaukiančiomis pasekmėmis, ar, vis dėl to, tai daugiau moralinė pareiga. Atsakant į šį klausimą reiktų paminėti, kad kol kas nėra bendro įpareigojančio tarptautinio dokumento, reglamentuojančio laikinos apsaugos suteikimo klausimus, tačiau tokio instituto taikymas yra būdingas kai kuriems regionams. ES 2001 metais buvo priimta direktyva dėl laikinos apsaugos³⁰², kuri kol kas yra vienintelis įpareigojantis dokumentas, skirtas būtent ES valstybėms narėms, įpareigojantis jas suteikti laikiną apsaugą, be kitų aplinkybių ir nuo nelaimės bėgantiems asmenims. Vis dėl to, tarptautiniu mastu laikinos apsaugos suteikimas pripažįstamas tik kaip moralinė, tačiau ne teisinė pareiga.³⁰³ Laikinosios apsaugos tarptautinio teisinio reglamentavimo trūkumas buvo akivaizdus jau 1997 metais, kai Amerikos Žmogaus teisių komisija nustatė, kad JAV politika, kai Haičio pabėgėliai grąžinami į tėvynę pažeidė 1952 metų Ženevos konvencijos 33 straipsnį. Nepaisant to, 2002 metais JAV prezidentas pasirašė vykdomąjį potvarkį, suteikiantį teisę generaliniam prokurorui savo nuožiūra grąžinti asmenis į Haitį, nepaisant jų baimės būti persekiojamais ar didelės sunkių žmogaus teisių pažeidimų grėsmės³⁰⁴. To pasekmė, po Haičio nelaimės, dideliame sraute Haičio gyventojų siekiant papulti į JAV teritoriją ir gauti joje laikiną prieglobstį, jie buvo stabdomi jūroje ir grąžinami atgal į Haitį.³⁰⁵ Dėl tokių savo veiksmų JAV vyriausybė buvo aršiai kritikuojama, nes remiantis negrąžinimo principu, kuris yra tarptautinės paprotinės teisės principas, taikomas visoms valstybėms, reikalaujama kad valstybės ar jos tarnautojai jėga negrąžintų bet kurio asmens, bet koku būdu ten, kur jam grėstų rimti žmogaus teisių pažeidimai.³⁰⁶

³⁰⁰Jakulevičienė, L., *op.cit.*, p. 223.

³⁰¹Tarybos direktyva dėl laikinos apsaugos 2001/55/EB [Priimta 2001 m. liepos 20 d.], O.L. L212, 07/08/2001, 2 straipsnis.

³⁰²Ibid.

³⁰³Jakulevičienė, L., *supranote* 28., p. 226.

³⁰⁴Bush G. W. Executive Order 13276 – Delegation of Responsibilities Concerning Undocumented Aliens Interdicted or Intercepted in the Caribbean Region. 15th November, 2002.

³⁰⁵Reynolds, S., *President Obama: Protect the Human Rights of Haitians*. [Interaktyvus] USA: Human Rights Now, 2010, [Žiūrėta: 2012-04-13].

³⁰⁶Konvencija dėl pabėgėlio statuso, *supranote* 19, 33 straipsnis; the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment [adopted: 10 December 1984; entry into force: 26 June 1987 June 26] by General Assembly resolution 39/46, article 3; American Convention on Human Rights, [adopted: 22 November 1969; entry into force: 18 July 1978], at the Inter – American Specialized Conference on Human Rights, San Josi, article 22(8); Europos Konvencija dėl žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių [Priimta: 1950 m. lapkričio 4d.; Įsigaliojo: 1953 rugsėjo 3 d.], V.Žin.,1995-05-16, Nr. 40-987, 3 straipsnis.

Dar viena pabėgėlių teisės siūloma galimybė asmenims pasitraukti iš nelaimės zonų – asmenų perkėlimas valstybės teritorijoje. Šalies viduje perkelti asmenys, tai „asmenys ar grupės asmenų, kurie buvo priversti bėgti ar palikti namus, ar nuolatinę gyvenamąją vietą, nekirdami savo valstybės tarptautinės sienos, ypač dėl to, kad išvengtų karinio konflikto pasekmių, smurto situacijų, žmogaus teisių pažeidimų ar stichinių arba žmogaus sukeltų nelaimių“³⁰⁷. Šalies viduje perkeltų asmenų principai kodifikuoja žmogaus teisių įsipareigojimus, įskaitant perkeltųjų asmenų teisę į gyvybę, orumą ir saugumą. Taip pat, jie turi teisę persikelti į kitas valstybės dalis, keliauti kartu su šeimos nariais arba, jei buvo išskirti, teisę susijungti. Jie turi teisę į pakankamą gyvenimo, maisto, vandens, pastogės, nuosavybės atstatymo, būtinųjų medicinos paslaugų ir sanitarijos užtikrinimą ir gali naudotis teise į darbą ir dalyvavimą ekonominėje veikloje. Dauguma valstybių priėmė šiuos principus ir patvirtino jų svarbą. Šie principai atsispindi JTO Generalinės Asamblėjos Rezultatų dokumente, priimtame konsensuso po 2005 metų viršūnių susitikimo. Jie buvo perkelti į valstybių nacionalinę teisę ir skatinami įvairiuose regioniniuose susitarimuose ir tarptautiniuose susitarimuose. 2009 metais jie buvo integruoti į Kampalos konvenciją.³⁰⁸

Taigi, lyginant visus tris pabėgėlių teisės siūlomus institutus (4 Priedas) reikėtų pabrėžti, kad laikinosios apsaugos institutas siūlo plačiausią apsaugą. Asmenys, bėgantys nuo nelaimės, nepapuola po tradicine pabėgėlio sąvoka nei pagal Ženevos konvenciją, nei pagal Kartagenos deklaraciją, nei pagal Afrikos Vienybės Organizacijos sutartį. Analizuojant dvi pastarąsias konvencijas, pastebima tikimybė pripažinti asmenį pabėgėliu remiantis „viešosios tvarkos pažeidimo“ kriterijumi, tačiau tokia galimybė yra diskutuotina, nes pabėgėlio statuso suteikimas yra individualus aktas, o nelaimė iš teritorijos priverčia pasitraukti didelę grupę asmenų, todėl valstybei nustatyti pabėgėlio statusą gali būti fiziškai neįmanoma. Tuo tarpu, laikinosios apsaugos suteikimas yra privalomas tik ES valstybėms, o kituose regionuose, tokio instituto taikymas daugiau priklauso nuo valstybės, į kurią asmenys pasitraukia, geros valios. Pasauliniu mastu laikinosios apsaugos taikymas galėtų būti laikomas moraline pareiga, kai siekiama išlaikyti balansą tarp valstybės, kurią užplūdo didelis srautas prieglobsčio ieškotojų ir asmens negražinimo principo taikymo. Vis dėl to, veiksmingiausias ir didžiausią apsaugos apimtį suteikiantis mechanizmas yra perkėlimas į kitą teritoriją šalies viduje. Jis yra geriausia alternatyva asmenims bėgantiems nuo nelaimės, nes, vis dėl to, šio instituto taikymas yra skatinamas tarptautiniu mastu ir priimtas valstybių nacionalinėse teisėse, todėl tokiems asmenims yra garantuojamas tam tikrų teisiškai privalomų standartų taikymas. Lyginant laikinąją apsaugą gavusius asmenis su šalyje perkeltais asmenimis žmogaus teisių normos yra palankesnės tiems, kurie persikelia šalies viduje nei tiems, kurie migruoja į kitą valstybę. Taip yra

³⁰⁷Report of the Representative of the Secretary-General on the Human Rights of Internally Displaced persons, Francis Deng, on Guiding Principles on Internal Displacement, (“Guiding Principles on IDPs”), Feb. 11, 1998, U.N. Doc. E/CN.4/1998/53/Add.2.

³⁰⁸Leighton, S., M.*supranote* 200, p.6.

todėl, kad valstybės yra priėmusios standartus dėl viduje perkeltų asmenų apsaugos, tačiau nėra priėmusios panašių standartų dėl asmenų, kurie migruoja tarptautiniu mastu bėgdami nuo nelaimės, apsaugos.³⁰⁹ „Valstybės turi jungtinę ir individualią atsakomybę, kartu su JT Chartija ir atitinkamomis JT Generalinės Asamblėjos rezoliucijomis ir Pasaulio Sveikatos Asamblėja, bendradarbiauti teikiant pagalbą ir humanitarinę pagalbą kritinės padėties metu, įskaitant pagalbą pabėgėliams ir šalyje perkeltiems asmenims.“³¹⁰ Jungtinių Tautų Vyriausiasis Pabėgėlių Komisaras, taip pat, pabrėžė skirtumus nurodydamas, kad: „pabėgėliai yra išskirtiniai todėl, kad jie yra netekę savo valstybės apsaugos, todėl ieško jos tarptautinėje bendruomenėje. Stichijos perkelti asmenys dažniausiai gali pasinaudoti savo valstybės teikiama pagalba, net jei ji turi ribotus pajėgumus, ji gali suteikti skubią pagalbą, o per ilgesnį laikotarpį ir atstatomąją pagalbą“³¹¹.

Apibendrinant, tarptautinė pabėgėlių teisė, kaip tarptautinės žmogaus teisių teisės sritis, siūlo tris asmenų apsaugos mechanizmus, tačiau ne visi jie gali būti taikomi nelaimės metu. Pabėgėlio statusas, kaip pagrindinė tarptautinės pabėgėlių teisės siūloma alternatyva, nėra suteikiamas asmenims nukentėjusiems nuo nelaimės, nes asmuo bėgantis nuo nelaimės, skirtingai nei asmuo netekęs savo valstybės apsaugos, gali ieškoti apsaugos savo nacionalinėje valstybėje. Remiantis Kartagenos ir AVO sutartimis „pabėgėlio“ statusas galėtų būti suteikiamas remiantis „viešosios tvarkos“ sąlyga, tačiau dažniausiai iš nukentėjusios valstybės siekia pasitraukti didelis skaičius asmenų, o atsižvelgiant į tai, kad pabėgėlio statusas yra individualus aktas, priimančiai valstybei gali tapti neįmanoma priimti ir suteikti tokį statusą visiems jo siekiantiems asmenims. Vis dėl to, nukentėjusioje nuo nelaimės valstybėse itin dažnai tampa jautrūs žmogaus teisių užtikrinimo klausimai ir itin dažnai vyksta žmogaus teisių pažeidinėjimo protrūkiai, todėl asmenys, kurie bėga iš savo valstybės remdamiesi tokiais pagrindais neturėtų būti grąžinami remiantis negrąžinimo principu. Šiuo atveju pasitarnauja laikinoji apsauga, kuri yra kompromisas tarp priimančios valstybės interesų ir negrąžinimo principo. Laikinosios apsaugos suteikimas ir jos standartai numatyti tik ES. Šie apsaugos standartai nėra lygiaverčiai tiems, kurie suteikiami asmenims pripažįstamiems pabėgėliais, o ne ES šalyse jokių standartų, kurie numatytų laikinosios apsaugos teikimą nėra. Visuotinai pripažįstama, kad išsamiausias ir plačiausias standartus nukentėjusiems nuo nelaimės asmenims teikiantis tarptautinės pabėgėlių teisės mechanizmas asmenų perkėlimas valstybės viduje, kurį reglamentuoja pagrindiniai principai dėl šalies viduje perkeltųjų asmenų.

³⁰⁹Ibid, p.4.

³¹⁰Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 14, The right to the highest attainable standard of health (Twenty-second session, 2000), U.N. Doc. E/C.12/2000/4 (2000), reprinted in Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 85 (2003).

³¹¹United Nations High Commissioner for Refugees, State of the World's Refugees 1997: A Humanitarian Agenda [adopted 1 January 1997] box 1.2 (1997).

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Akivaizdus šiuolaikinės tarptautinės teisės trūkumas yra tai, kad šiai dienai vis dar nėra privalomo asmenų apsaugą nelaimių metu reglamentuojančio mechanizmo. Išsamiausi instrumentai susiję su tarptautine atsakomybe dėl nelaimių, ypač tarptautinės humanitarinės teisės srityje, neturi privalomosios teisinės galios, kuri būtų pakankama užtikrinti pareigų vykdymą. Tokių privalomosios galios neturinčių tarptautinių teisinių dokumentų nelaimių metu ganėtinais nemažai ir tai rodo šios srities jautrumą ir būtinybę ją reguliuoti. Kalbant apie asmenų apsaugą nelaimių metu, kolkas civilinė sauga yra visiškai palikta reguliuoti regionų, o ypač nacionalinėms valdžios institucijoms. Tarptautinio asmenų apsaugos nelaimių metu mechanizmo dar nėra, tačiau egzistuoja savotiškas tarptautinės apsaugos nelaimių metu ryšys su tarptautine humanitarine teise, tarptautinių žmogaus teisių teise, tarptautine pabėgėlių teise, asmenų perkėlimu šalies viduje arba į kitą šalį.

2. Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje nėra ir vieningo „nelaimės“ apibrėžimo. Skirtinguose dokumentuose ji apibūdinama skirtingai. Spektrą įvairių „nelaimės“ apibrėžimo variantų pateikia ir tarptautinės teisės mokslininkai savo darbuose. Pagrindiniai kriterijai, kuriuos išskiria tarptautiniai dokumentai yra išskirtinumas, dideli socialiniai, ekonominiai ir aplinkos nuostoliai arba tokių nuostolių tikimybė. Kai kurie tarptautinės teisės mokslininkai prie nelaimės kriterijų priskiria ir netikėtumo elementą bei nelaimės mastą: nelaimė turi viršyti nacionalinės bendruomenės reagavimo pajėgumus.

3. Pagrindiniai asmenų apsaugos nelaimių metu principai yra bendradarbiavimo, suvereniteto ir nesikišimo į valstybės vidaus reikalus. Atsižvelgiant į tai, kad asmenų apsaugos nelaimių metu mechanizmas turi būti aiškinamas tarptautinės žmogaus teisių teisės šviesoje gali kilti praktinių suvereniteto principo taikymo problemų. Valstybė gali nenorėti suteikti asmenims apsaugą, todėl turėtų būti numatyta galimybė tarptautinei bendruomenei apriboti nukentėjusios valstybės suverenitetą, siekiant kompensuoti tokį susidariusį apsaugos trūkumą. Prie pagrindinių principų taip pat priskiriami humaniškumas, neutralumas ir nešališkumas – kertiniai tarptautinės humanitarinės teisės principai, kurie sąveikoje su proporcingumo ir nediskriminavimo principais pašalina visus trukdžius siekiant laiku ir efektyviai pristatyti pagalbą ir pašalinti žmonių kančias ten, kur jos kilo.

4. Kadangi šiuo metu nėra nei vieno teisiškai privalomo tarptautinio susitarimo, kuriuo siekiama suteikti asmenims apsaugą nelaimių metu, tai kol kas tarptautinė bendruomenė neturi jokių teisių ar pareigų prieš asmenis, kai jų gerovei kyla pavojus dėl valstybę ištikusios nelaimės. Nelaimės auka yra visiškai priklausoma nuo nacionalinės valstybės, kuri ne tik gali asmeniui pati nesuteikti apsaugos, tačiau ji turi visišką diskrecijos teisę pasirinkdama blokuoti nukentėjusiems asmenims skirtos pagalbos siūlymus iš užsienio valstybių ar tarptautinių organizacijų. Taip pat, remdamasi savo diskrecija kontroliuoti ir koordinuoti pagalbos veiksmus nukentėjusioji valstybė gali pasisavinti

asmenims skirtas lėšas. Tokią padėtį turėtų pakeisti JTO TT Komisijoje kuriamas „Asmenų apsaugos nelaimių metu“ mechanizmas, kuris numato ne tik pirminę nukentėjusios valstybės atsakomybę, bei pareigą prašyti pagalbos iš kitų tarptautinių subjektų, tačiau ir numato, kad valstybė negalės vienašališkai ir nepagrįstai atsisakyti nuo teisėtų pagalbos pasiūlymų.

5. Šiuo metu valstybės turi visišką laisvę rinkdamosi subjektus, iš kurių ji prašys pagalbos. Taip pat, remiantis galiojančiais tarptautiniais dokumentais, tarptautinė bendruomenė atlieka tik nukentėjusios valstybės veiksmus papildantį vaidmenį. Kitaip tariant, remiantis nesikišimo į kitos valstybės reikalus ir suvereniteto principais, tarptautinė bendruomenė gali teikti pagalbą tik, kai su ja sutinka nukentėjusioji valstybė. Iš to seka, kad valstybė, kuri nenori suteikti asmenims apsaugos nelaimių metu, gali ne tik pati palikti asmenis be pagalbos, bet ir užkirsti kelią individams gauti tokią pagalbą iš kitų valstybių ar tarptautinių organizacijų, o prieš taip besielgiančią nukentėjusią valstybę nebūtų imamasi jokių veiksmų. Tokia padėtis pasikeis, jei įsigalios JTO TT Komisijoje kuriamas mechanizmas, kuriame numatoma, kad siekiant asmenų apsaugos nelaimės atveju nukentėjusi valstybė turės kreiptis į JTO, kuriai bus suteiktas centrinis vaidmuo humanitarinės pagalbos koordinavime ir trečiasias valstybes. Manoma, kad JTO turėtų nesunkiai susidoroti su tokio vaidmens keliamais iššūkiais juolab, kad ir iki šiol, esant dideliems pagalbos srautams į nukentėjusiąją valstybę, ji apsiimdavo koordinuoti pagalbos veiksmus. Taip pat, analizuojamame mechanizme numatoma galimybė kreiptis ir į NVO, tačiau pareigos kreiptis į tokias organizacijas nukentėjusi valstybė neturės. Atvirkščiai, ji turės visišką laisvę spręsti ar reikalinga kreiptis pagalbos į NVO ir ar jų siūloma pagalba yra reikalinga. Taip pat, šis mechanizmas pripažins tarptautinės bendruomenės veiksmus ne kaip papildančius nukentėjusios valstybės atsakomybę, o lygiaverčius jai. Pažymėtina, kad šiuo metu JTO TT Komisijoje vyksta diskusijos dėl tarptautinės bendruomenės teisių ir įsipareigojimų apimties. Pažymėtina tai, kad šiuo metu vyksta diskusijos dėl tarptautinės bendruomenės teisės siūlyti pagalbą, kurios nustatymas atspindėtų interesą kartu su nukentėjusiąją valstybę reaguoti į ištikusią nelaimę, siekiant suteikti asmenims apsaugą, remiantis bendradarbiavimo ir solidarumo principais. JTO TT Komisijoje taip pat planuojamos tarptautinės diskusijos pareigos teikti pagalbą tema.

6. Siekiant asmenims suteikti tarptautinę apsaugą nelaimių metu, ypatingą vaidmenį atlieka žmogaus teisių teisės institutas. Šiuo metu tarptautinės žmogaus teisių teisės sutartys yra vieninteliai instrumentai. Visuotinai pripažįstama, kad visos tarptautinės žmogaus teisių teisės mechanizmuose saugomos teisės ir laisvės turi būti užtikrinamos asmenims ir nelaimės metu. Vis dėl to, šiuo metu žmogaus teises nelaimės atveju tarptautinė bendruomenė gali užtikrinti tik tada, kai yra nukentėjusių asmenų skundas ir tik tuo mastu. Tai akivaizdu analizuojant praktines situacijas, kurios parodo, kad nelaimės akivaizdoje įvairios asmenų teisės yra itin dažnai pažeidinėjamos, taip dar labiau apsunkinant ir taip sunkią asmenų padėtį, o tarptautinė bendruomenė retai reaguoja į tokius

pažeidimus. Padėtis pasikeis, jei įsigalios JTO TT Komisijoje kuriamas „Asmenų apsaugos nelaimių metu“ mechanizmas, kuris numatys žmogaus orumo principo taikymą ir pagarbą visoms žmogaus teisėms ir leis apriboti valstybės suverenitetą tokiu mastu, koku nukentėjusi valstybė nesugeba ar nenori garantuoti. Tokio apribojimo dėka kitiems tarptautiniams subjektams bus leidžiama kompensuoti apsaugos trūkumą.

7. Asmenys bėgantys nuo nelaimės, gali pasinaudoti ir kai kuriais tarptautinės pabėgėlių teisės siūlomais mechanizmais. Nors tokie asmenys nepapuola į tradicinę pabėgėlio sąvoką, jie gali prašyti užsienio valstybės suteikti laikiną apsaugą arba persikelti nukentėjusios šalies viduje į nenukentėjusius regionus. Kadangi laikinosios apsaugos suteikimas priklauso nuo valstybės geros valios, nes kaip teisinė prievolė šis institutas pripažįstamas tik ES valstybėse, tokie asmenys nevisada gaus atitinkamą apsaugą, o jų padėtis, turimų teisių apimtis ir statusas išliks neaiškūs. Bene geriausia alternatyva, remiantis pabėgėlių teise, būtų asmenų persikėlimas šalies viduje, nes tokie asmenys būtų saugomi tarptautinės teisės ir jiems turėtų būti garantuojami tarptautiniu mastu pripažinti standartai.

8. Atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu nėra jokių standartų garantuojančių asmenims apsaugą nelaimių metu, siūloma skatinti šiuo metu JTO TT Komisijoje sudarinėjamo mechanizmo „Asmenų apsauga nelaimių metu“ kūrimą.

9. Kadangi šiuo metu JTO TT Komisijoje dar nėra nustatyti konkretūs valstybių, kurios atsisako tarptautinės bendruomenės siūlomos pagalbos, kriterijai, siūloma skatinti ir kelti mokslines diskusijas šiuo klausimu. Siūloma, kad valstybė būtų pripažįstama veikianti savavališkai, kai ji pati negali arba nenori užtikrinti apsaugos nelaimės aukoms teikimo, tačiau atsisako tarptautinės bendruomenės siūlomos ir humanitarinės pagalbos teikimo kriterijus atitinkančios pagalbos..

10. Atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu nėra nustatyta, kas vykdys nukentėjusios valstybės savivalės vertinimus, siūloma kelti mokslines diskusijas klausimu ar tokios galios turėtų būti suteikiamos Saugumo Tarybai, kuriai nors kitai institucijai ar tokios galios turėtų būti patikimos naujai sukurtai institucijai, kuri ir atliktų tokius vertinimus. Šiuolaikiniai tarptautiniai pagalbos teikimą reglamentuojantys dokumentai ir tarptautinės teisės mokslininkai analizavę šį klausimą vienareikšmiškai pasisako už tai, kad tokia kompetencija būtų perleista Saugumo Tarybai pagal JTO Chartijos VII skyrių.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Tarptautinės sutartys ir kiti dokumentai

1. American Convention on Human Rights, [adopted: 22 November 1969; entry into force: 18 July 1978], at the Inter – American Specialized Conference on Human Rights, San Josi.
2. ASEAN Declaration for Mutual Assistance on Natural Disasters, Manila, 26 June 1976 <<http://www.aseansec.org/1431.htm>>.
3. Beijing Declaration and Platform for Action, [adopted: 15 September 1995], Fourth World Conference on Women <<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>>.
4. Cartagena Declaration on Refugees, [adopted: 22 November 1984], at Cartagena de Indias, in Annual Report of the Inter American Commission on Human Rights OAS Doc. OEA/Ser.L/V/II.66/doc.10, rev.1.
5. Code of Conduct for International Red Cross and Red Crescent Movement and NGOs in Disaster Relief [adopted 1994-12-31] Publication Ref. 1067, Geneva <<http://www.ifrc.org/Global/Publications/disasters/code-of-conduct/code-english.pdf>>.
6. Consolidated framework of World Food Programme policies, document WFP/EB.2/2005/4-D/Rev.1 2005-11-14, <<http://www.ifrc.org/Docs/idrl/I284EN.pdf>>.
7. Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment [adopted: 10 December 1984; entry into force: 26 June 1987 June 26] by General Assembly resolution 39/46, <<http://www2.ohchr.org/english/law/cat.htm>>.
8. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, General Assembly resolution 48/104 [adopted: 18 December 1979, entered into force: 3 September 1981] <<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm>>.
9. Copenhagen Declaration, World Summit of Social Development, [adopted 19 April 1995], A/CONF.166/9 Denmark <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/116/51/PDF/N9511651.pdf?OpenElement>>.
10. Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių laisvių apsaugos konvencija iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir 14, (priimta 1950 – 11 - 04, įsigaliojus nuo 1953 – 09 – 03). ETS 5; 213 UNTS 221 (ECHR).
11. Framework Convention on Civil Defense Assistance, by International Civil Defence Organisation, [adopted and run into force: 22 May 2000], Geneva. <<http://www.ifrc.org/Docs/idrl/I319EN.pdf>>.

12. Framework Convention on Civil Defence Assistance of 22 May 2000 adopted by International Civil Defence Organisation, Signatures –Ratifications –Accessions [of July 2009] <<http://www.icdo.org/files/states-party.pdf>>
13. Guidelines on The Use of Military and Civil Defense Assets In Disaster Relief [adopted in May 1994 updated 2006], Oslo, Norway, <<http://www.humanitarianinfo.org/iasc/pagelader.aspx?page=content-products-products&sel=8>>.
14. Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Fourth Geneva Convention), Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu, [adopted 1949; entry into force 1997-04-03] 75 U.N.T.S. 287, "VŽ" - 2000 Nr.63/
15. International Committee of Red Cross, The Fundamental Principles of the Red Cross and Red Crescent [adopted 1996] , Geneva.
16. International Covenant on Civil and Political Rights, [adopted: 16 December 1966; entry into force: 23 March 1976], by General Assembly resolution 2200A (XXI), <<http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>>.
17. Institute of International Law Resolution on humanitarian assistance, [adopted in 2003], Bruges, Belgium [adopted 2003-09-02]. <http://www.idi-iil.org/idiE/resolutionsE/2003_bru_03_en.PDF>.
18. Yokohama Strategy for a Safer World: Guidelines for Natural Disaster Prevention, Preparedness and Mitigation Containing the Principles, the Strategy and the Plan of Action. The Yokohama Conference and the UN Department of Humanitarian Affairs. [adopted 27 May 1994]<<http://nidm.gov.in/amcdrr/yokohama.pdf>>.
19. Jungtinių Tautų Chartija [Priimta:1945-06-26], San Franciskas, V. Žin., 2002-02-13, Nr. 15-557.
20. Konvencija dėl pabėgėlių statuso, [Priimta 1951 m. liepos 28 d. [sigaliojo:1954 balandžio 22 d], Ženeva, V.Ž., 1997-02-07.
21. Office of The High Commissioner for Human Rights *Concluding observations of the Human Rights Committee: United States of America*. [Adopted 2006.09.15] GenevaCCPR/C/USSA/CO/3. <[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/CCPR.C.USA.CO.3.En?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/CCPR.C.USA.CO.3.En?Opendocument)>.
22. Organization of African Unity Convention Governing the Specific Aspect of Refugee Problems in Africa (adopted: 10 September 1969; entered into force: 20 June 1974) 1001 UNTS 45.
23. Rio Declaration, United Nations Conference on Environment and Development, [adopted: 14 June] at United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro,<http://www.unesco.org/education/information/nfsunesco/pdf/RIO_E.PDF>.

24. Tamperės konvencija dėl telekomunikacijų išteklių teikimo didelių nelaimių padariniams švelninti ir pagalbos operacijoms (Tampere Convention on the Provision of Telecommunication Resources for Disaster Mitigation and Relief Operations) Tamperė, 1998 m. birželio 18 d. Įsigaliojo 2005.01.08 „V.Ž.“- 2004 m. Nr. 163 <<http://www.ifrc.org/Docs/idrl/I271EN.pdf>>.

25. The right to the highest attainable standard of health (Twenty-second session, 2000), U.N. Doc. E/C.12/2000/4 (2000), reprinted in Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 85 (2003), <[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(symbol\)/E.C.12.2000.4.En](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(symbol)/E.C.12.2000.4.En)>.

26. The XXIst International Conference of the Red Cross Declaration of principles for international humanitarian relief to the civilian population in disaster situations, [adopted 1969], Geneva.

27. United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Vienna, Austria, [adopted: 1980; run into force 1st January 1988] <<http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/sales/cisg/CISG.pdf>>.

28. United Nations Convention on the Rights of Child [adopted: 20 November 1989; entry into force: 2 September 1990] by General Assembly resolution 44/25 <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf>>.

29. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous People [adopted 13 September 2007] by General Assembly resolution 61/295, <http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf>.

30. United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, [adopted on 13 December 2006; entry into force 3 May 2008], New York. <<http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=259>>.

31. United Nations Declaration of Commitment on HIV/AIDS, [adopted: 2 August 2001], 26th special session General Assembly resolution S-26/2 <<http://www.un.org/ga/aids/docs/aress262.pdf>>.

32. United Nations Draft Principles on Human Rights and the Environment, E/CN.4/ Sub.2/1994/9 [adopted 16 May 1994] <http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf>.

33. United Nations General Assembly resolution 2625 (XXV) Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in Accordance with the Charter of the United Nations [adopted 24 October 1970] <<http://www.hku.edu/law/conlawhk/conlaw/outline/Outline4/2625.htm>>.

34. United Nations General Assembly resolution 43/131 Humanitarian assistance to victims of natural disasters and similar emergency situations [adopted on 1988].
35. United Nations General Assembly resolution 45/100 Humanitarian assistance to victims of natural disasters and similar emergency situations [adopted on 1990].
36. United Nations General Assembly resolution 46/182 Straightening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations [adopted: 19th December 1991], <<http://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r182.htm>>.
37. United Nations General Assembly resolution 60/1. 2005 World Summit Outcome [adopted: 24 October 2005], <<http://www.undemocracy.com/A-RES-60-1.pdf>>.
38. United Nations General Assembly resolution A/HRC/S-13/L.1, „The support of the Human Rights Council to the Recovery Process in Haiti after the Earthquake of January 12, 2010: a Human Rights Approach” Human rights Council Thirteenth special session [adopted: 27 January 2010], Geneva.
39. United Nations Human Rights Commission Guiding Principles on Internal Displacement (adopted in 1998). <<http://www.brookings.edu/fp/projects/idp/resources/GPEnglish.pdf>>.
40. United Nations Millennium Declaration, General Assembly resolution 55/2 A/RES/55/2 [adopted: 18 September 2000] <<http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf>>.
41. United Nations “Operational Guidelines on human rights and natural disasters: report of the Representative of the Secretary-General on human rights of internally displaced persons” A/HRC/4/38/Add.1 [adopted 23 January 2006].
42. United Nations Program of Action of the United Nations International Conference on Population and Development, [adopted: 18 October 1994] A/CONF.171/13 <<http://www.un.org/popin/icpd/conference/offeng/poa.html>>.
43. United Nations Security Council Resolution 688, 2, U.N. Doc. S/RES/688 (adopted 5th April 1991), *reprinted in* 30 I.L.M. 858 (1991). <[http://www.undemocracy.com/S-RES-688\(1991\).pdf](http://www.undemocracy.com/S-RES-688(1991).pdf)>.
44. United Nations Security Council Resolution 794, 1, U.N. Doc. S/RES/794 (adopted: 3rd December 1992). <<[http://unpos.unmissions.org/Portals/UNPOS/Repository%20UNPOS/S-RES-794%20\(1992\).pdf](http://unpos.unmissions.org/Portals/UNPOS/Repository%20UNPOS/S-RES-794%20(1992).pdf)>>.
45. United Nations Security Council Resolution 841, 1, U.N. Doc. S/RES/841 (adopted: 16th June 1993). [http://www.undemocracy.com/S-RES-841\(1993\).pdf](http://www.undemocracy.com/S-RES-841(1993).pdf).

46. United Nations Vienna Declaration and Program of Action, [adopted 14 June 1993], by General Assembly A/CONF.157/23. World Conference on Human Rights <[http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.conf.157.23.en](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.conf.157.23.en)>.

47. Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija [priimta ir paskelbta: 1948-12-10] V. Žin 2006-06-17, Nr. 68-2497.

48. World Conference on Disaster Reduction. Hyogo Declaration [adopted 18-19 January 2005], Japan. <<http://www.unisdr.org/2005/wcdr/intergover/official-doc/L-docs/Hyogo-declaration-english.pdf>>.

Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Tarptautinės Teisės Komisijos pranešimai

49. Discussion of General Assembly resolution 'Humanitarian assistance to victims of natural disasters and similar emergencies', 43/131 8th of December 1988 (A/46/PV.39).

50. International Law Commission Sixty –third session (second part). Provisional summary record of the 3105th meeting A/CN.4/SR.3105 Held at 14 July 2011, Geneva. <http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_sr3105.pdf>

51. Report of the International Law Commission *Draft Statute for an International Criminal Court* on the Work of Its Forty-sixth Session, U.N. Doc. A/49/10, 1994.

52. United Nations General Assembly, Report of the International Law Commission, General Assembly Fifty – Eight Session, Supplement No.10 A/61/10. [Adopted: 11 August 2006].

53. United Nations General Assembly International Law Commission Sixtieth session Protection of persons in the event of disasters Memorandum by Secretariat, Geneva, [adopted: 2007-12-11], A/CN.4/590 <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/656/36/PDF/N0765636.pdf?OpenElement>>.

54. United Nations General Assembly International Law Commission Report on the work of its 60th session Chapter IX Protection Of Persons In The Event Of Disasters, (adopted 2008) Official Records 63 Session, Supplement No.10 (A/63/10) <<http://untreaty.un.org/ilc/reports/2008/2008report.htm>>.

55. United Nations General Assembly International Law Commission 61st session Protection of persons in the event of disasters. Texts of draft articles 1,2,3,4 and 5 as provisionally adopted by Drafting Committee. A/CN.4/L.758 (adopted 24 July 2009) <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G09/626/84/PDF/G0962684.pdf?OpenElement>>.

56. United Nations International Law Commission Report on the work of its 61st session (adopted: 7 August 2009) Official Records 64th Session, Supplement No.10 (A/64/10) <<http://untreaty.un.org/ilc/reports/2009/2009report.htm> >.

57. United Nations General Assembly International Law Commission 62nd session. Protection of persons in the event of disasters. Texts and titles of draft articles 6, 7, 8 and 9 provisionally adopted by Drafting Committee on 6,7 and 8 July 2010. A/ CN.4/L.776 (adopted 14 July 2010) Geneva < <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G10/616/60/PDF/G1061660.pdf?OpenElement>>.

58. United Nations International Law Commission Report on the work of its 62nd session, (adopted 6 August 2010) Official Records 65th Session, Supplement No. 10 (A/65/10) <<http://untreaty.un.org/ilc/reports/2010/2010report.htm>>.

59. United Nations General Assembly International Law Commission 63rd session. Protection of persons in the event of disasters. Texts and titles of draft articles 10 and 11 provisionally adopted by the Drafting Committee on 19 July 2011. A/CN.4/L.794 (adopted 20 July 2011) Geneva. < <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G11/623/79/PDF/G1162379.pdf?OpenElement>>.

60. United Nations International Law Commission Report on the work of its 63th session (adopted 12 August 2011) Official Records 66th Session, Supplement No.10 (A/66/10 and Add.1) <<http://untreaty.un.org/ilc/reports/2011/2011report.htm>>.

61. United Nations International Law Commission Report of the International Law Commission on the work of its sixty- third session (2011), Topical summary of the discussion held in the Sixth Committee of the General Assembly during its sixty- sixth session, prepared by the Secretariat (adopted 20th January 2012) Supplement. A./CN.4/650/Add.1, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/211/15/PDF/N1221115.pdf?OpenElement>>.

62. United Nations General Assembly International Law Commission 64th session Report of the International Law Commission on the work of its 63rd session (2011) Topical summary of the discussion held in the Sixth Committee of the General Assembly during it 66th session, prepared by the Secretariat, (adopted 20 January 2012) Supplement A/CN.4/650 < <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/211/09/PDF/N1221109.pdf?OpenElement>>.

Specialiojo pranešėjo E. V. Ospina pranešimai

63. United Nations General Assembly International Law Commission Sixtieth session Preliminary report on the protection of persons in the event of disasters by Mr. Eduardo Valencia –Ospina, Special Rapporteur, (adopted 5th May 2008) Supplement A/CN.4/598 <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/327/65/PDF/N0832765.pdf?OpenElement>>.

64. United Nations General Assembly International Law Commission Sixty-first session Second report on the protection of persons in the event of disasters by Eduardo Valencia-

Ospina, Special Rapporteur, (adopted 7 May 2009) Supplement A/CN.4/615 <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/329/89/PDF/N0932989.pdf?OpenElement>>.

65. United Nations General Assembly International Law Commission Sixty-second session Second report on the protection of persons in the event of disasters by Eduardo Valencia-Ospina, Special Rapporteur, (adopted 31 March 2010) Supplement A/CN.4/629 <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/301/76/PDF/N1030176.pdf?OpenElement>>.

Nuomonès

66. Inter-sessional meeting of legal experts to discuss matters relating to international law commission to be held on 10th April 2012 at AALCO Secretariat, New Delhi „Protection of Persons in the Event of Disasters <<http://www.aalco.int/Protection%20of%20Persons%20in%20the%20event%20of%20Disasters%2010%20April%202012.pdf>>.

67. Statement by H.E. Ambassador LIU Zhenmin, Deputy Permanent Representative of China to the United Nations, at the Sixth Committee of the 64th Session of the UN General Assembly, on Item 81: "Report of the International Law Commission on the Work of its 61st Session" -- Part Three: Protection of persons in the event of disasters [žiūrēta: 2012-02-27]. <<http://www.china-un.org/eng/hyyfy/t624478.htm>> .

68. Statement on behalf of the European Union by Mr. Lucio Gussetti, at the UN General Assembly 6th Committee 66th Session on the Report of the International Law Commission on the work of its sixty-third session on Expulsion of Aliens and on Protection of Persons in the Event of Disasters. New York, [adopted 2011-10-27], [Žiūrēta: 2012-03-10] <http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article_11538_en.htm>.

69. Statement of the Chairman of the Drafting Committee Mr. Marcelo Vazquez-Bermudez *Protection of persons in the event of disasters* (adopted 31 July 2009) <http://untreaty.un.org/ilc/sessions/61/2009_DC_Chairman_Protection_31July2009.pdf>.

70. Statement of the Chairman of the Drafting Committee *Protection of Persons in the Event of Disasters* (20 July 2010) <http://untreaty.un.org/ilc/sessions/62/DCChairman_statement4th_protection.pdf>.

71. Statement of the Chairman of the Drafting Committee *Protection of Persons in the Event of Disasters* (2 August 2011) <<http://untreaty.un.org/ilc/sessions/63/DCProtectionOfPersons2011.pdf>>.

72. United Nations General Assembly Expulsion of Aliens, Protection of disaster victims among Central Issues in Statements of Law Commission Officials to Legal

2011 <<http://www.un.org/News/Press/docs/2011/gal3425.doc.htm>>.

Europos Sąjungos teisės aktai

73. ES Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Ekonomikos ir Socialinių reikalų ir regionų komitetui: Bendrijos stichinių ir žmogaus sukeltų nelaimių prevencija [2009] CELEX nr: 52009DC0082R(01).

74. Tarybos direktyva dėl laikinos apsaugos 2001/55/EB [Priimta 2001 m. liepos 20 d.], O.L. L212, 07/08/2001 <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0055:LT:HTML>>

Nacionaliniai aktai

75. Bush G. W. Executive Order 13276 – Delegation of Responsibilities Concerning Undocumented Aliens Interdicted or Intercepted in the Caribbean Region. 15th November, 2002.

Tarptautinių teismų sprendimai

Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimai

76. Exchange of Greek and Turkish populations. Advisory opinion, P.C.I.J (ser. B) No.10 [21 February 1925] <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_B/B_10/01_Echange_des_populations_grecques_et_turques_Avis_consultatif.pdf>.

77. Corfu Channel, Judgment I.C.J. Reports 1949 [9 April 1949] , <<http://www.icj-cij.org/docket/files/1/1663.pdf>>.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

78. Budayeva and others vs Russia 15339/02, [20 March 2008].

79. *A and Others v. the United Kingdom* 3455/05, [19 February 2009].

80. *Oneryildiz v. Turkey*, 48939/99, [18 June 2002].

Kiti dokumentai

81. Earthquake Relief Project of Human Rights Now „Opinion on the Measures to be Taken by Japan and Tokyo Electric Power Company to Address the Destruction of Health, Environment and Life Caused by the Fukushima Daiichi Nuclear Power Plant Disaster“ (adopted: 17th August, 2011).

82. Excerpt from a report of Secretary General Document „Legal status of disaster relief units made available through United Nations“. Extract from: *United Nations Juridical*

Yearbook 1971 Part 2 Chapter VI. E/4994, Annex III. [Žiūrėta: 2012-01-20]
<<http://untreaty.un.org/cod/UNJuridicalYearbook/pdfs/english/ByVolume/1971/chpVI.pdf>>.

83. Handbook for the Protection of Internally Displaced Persons. Global Protection Cluster Working Group, June 2010.
<<http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4790cbc02.pdf>>.

84. International Conference of Red Cross and Red Crescent Resolution 4 “Adoption of the Guidelines for the Domestic Facilitation and Regulation of International Disaster Relief and Initial Recovery Assistance” 30IC/07/R4 [adopted 2007], Geneva.

85. International Institute of Humanitarian Law, *Guiding principles on the Right to Humanitarian Assistance*, International Review of the Red Cross, Volume 33 (297), 1993, P. 519- 525 <<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=6007380>>.

86. International Meeting on Good Humanitarian donorship, Principles and good practice of humanitarian donorship, Stockholm,[adopted: 17 June 2003], <<http://www.ifrc.org/Docs/idrl/I267EN.pdf>>.

87. International Review of the Red Cross, No. 310 [adopted: 29 February 1996] by International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies <<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jmvv.htm>>.

88. Japan Submission of Human Rights now to the Committee on Economic, Social and Cultural Rights in Advance of the Consideration of Japan’s Report. Japan: Human Rights Now, 2012, P. 34
<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/ngos/HRN_Japan_CESCRWG49_Report.pdf>.

89. Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law *Draft international guidelines for humanitarian assistance operations* Heidelberg, Germany:, [adopted 1991]

90. Mohonk Criteria for Humanitarian Assistance in Complex Emergencies. Prepared by Task Force on Ethical and Legal Issues in Humanitarian Assistance, Tutis University [adopted: February 1994], <http://repository.forcedmigration.org/show_metadata.jsp?pid=fmo:2934>.

91. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty *The Responsibility to Protect*. Canada: International Development Research Centre, 2001. [Žiūrėta: 2011-10-23]. <<http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>>.

92. Report of the Representative of the Secretary-General on the Human Rights of Internally Displaced persons, Francis Deng, on Guiding Principles on Internal Displacement, (“Guiding Principles on IDPs”), Feb. 11, 1998, U.N. Doc. E/CN.4/1998/53/Add.2. <<http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/d2e008c61b70263ec125661e0036f36e>>.

93. United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights *Human Rights Council Special Session on Haiti*. [Interaktyvus] 2010 [Žiūrėta: 2012-03-27] <<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=9788&LangID=E>>.
94. United Nations High Commissioner for Refugees, State of the World's Refugees 1997: A Humanitarian Agenda [adopted 1 January 1997] box 1.2 (1997). <<http://www.unhcr.org/4a4c72719.html>>.
95. United Nations Secretary –General report A/45/587 on “Humanitarian assistance to victims of natural disasters and similar emergency situations” [adopted 24 October 1990].
96. United Nations Secretary – General report A/5845 on “Assistance in cases of natural disaster” [January 1965 and E/4994 of 13 May 1971].
97. World Conference on Disaster Reduction. Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters. A/CONF.206/6, Japan, [adopted 2005] < <http://www.coe.int/t/dg4/majorhazards/ressources/Apcat2005/APCAT-2005-25-Hyogo-frameworkISDR.pdf>> .

Monografijos

98. Benthall, J.. *Disasters, relief & the media*. London: I. B. Tauris., 1993.
99. Čiočys, P. A. *Tarptautinė humanitarinė teisė*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2002, P. 275
100. De Vattel, E., *The Law of Nations or the Principles of Natural Law Applied to the Conduct and to the Affairs of Nations and of Sovereigns* bk II, III § 2 France, 1758 (Philadelphia: B'ela Kapossy &Richard Whatmore eds., Liberty Fund 2008) [Žiūrėta: 2012-01-03]. <http://www.constitution.org/vattel/vattel_02.htm>.
101. Jakulevičienė, L. *Pabėgėlių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto Leidybos centras, 2005.
102. Lord, E., J., *et.al. Human Rights. Yes! Action and Advocacy on the Rights of Persons with Disabilities*. Minnesota: Human rights Resource Center, Topic Book 6, 2007, P. 308 <<http://hpod.org/pdf/HumanRightsYes.pdf>>.
103. MacAlister-Smith, P. *International Humanitarian Assistance: Disaster Relief Operations in International Law and Organization*. USA: Kluwer Academic Publishers, 1985, P. 244.
104. Pictet, J.; *et.al.* Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949, Geneva: ICRC/Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1987, <http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Commentary_GC_Protocols.pdf>.

105. Pilloud, C., et al. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Geneva: Martinus Nijhoff Publishers, 1987.
106. V. Vadapalas *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, P. 519
107. Weiss, G., T.; Hubert, D. *The Responsibility to Protect*. International Development Research Centre. Canada, 2001.
108. Zack, N. Murray, D. *Ethics for disaster USA*: Rowman&Littlefield Publishers, Inc., 2009, P.164 <<http://www.springerlink.com/content/65041137p82k3kh4/>>.

Moksliniai straipsniai

109. Agrons J.P. *et.al. White Paper: Disaster in Japan: legal issues your company could face during Japans recovery USA*: Fulbright & Jarowski L.L.P., 2011, P.9 <http://www.fulbright.com/images/publications/052011FulbrightWhitePaper_DisasterInJapan_secured.pdf>.
110. Aguilar, M. *Who Should Determine the Just Cause of Humanitarian intervention?* Australia:, Social Alternatives Vol. 24 No.3, 2005, P. 17-21 <<http://connection.ebscohost.com/c/articles/18834940/who-should-determine-just-cause-humanitarian-intervention>>.
111. Beneton Heath, J. *Note: Disasters, Relief, and Neglect: the Duty to Accept Humanitarian Assistance and the Work of the International Law Commission* New York: New York University Journal of International Law and Politics, 2011, P. 419-477 <http://www.law.nyu.edu/ecm_dlv4/groups/public/@nyu_law_website_journals_journal_of_international_law_and_politics/documents/documents/ecm_pro_069726.pdf>.
112. Benjamin, D., O. *Rethinking Nonintervention. The Challenge of the UN Charter and Protecting the Dispossessed* Florida: Public Integrity vol.12, no.3., 2010, P. 201-218 <<http://connection.ebscohost.com/c/articles/52045220/rethinking-nonintervention-challenge-un-charter-protecting-dispossessed>>.
113. Berkowitz P. *Leviathan Then and Now*, [Interaktyvus] USA: Policy Review, no.151. 2008. [Žiūrėta: 2012-03-23]<<http://www.hoover.org/publications/policy-review/article/5805>>.
114. Bielza M., Conte C., Dittman Ch., Gallego J., Stroblmair J. *Agricultural Insurance Schemes*. [Interaktyvus] European Commission JRC Ispra. Institute for the Protection and Security of Citizens, 2008, [Žiūrėta: 2012-01-10]. <http://ec.europa.eu/agriculture/analysis/external/insurance/full_report_en.pdf>.
115. Caron, D., David *Addressing Catastrophes: Conflicting Images of Solidarity and Separateness*. Hague: The Hague Academy International Law, 2001, P. 3-29.

116. Davies, E., S. *Is there an International Duty to Protect Persons in the Event of an Epidemic?* *Global Health Governance*, Volume III(2), 2010, P. 1-23 <http://www.ghgj.org/Davies_Is%20There%20an%20International%20Duty%20to%20Protect.pdf>.
117. Davies, L., L. *Beyond Fukushima: Disasters, Nuclear Energy, and Energy Law* USA: Birgham Young University Law review, 2011, P. 1937-1989. <<http://ssrn.com/abstract=2008401>>.
118. Ebersole, J. M. *The Mohonk Criteria for Humanitarian Assistance in Complex Emergencies*, Baltimore: Human Rights Quarterly, vol 17(1), 1995, P. 192-208 <<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=870867&show=pdf>>.
119. Ekengren, M., et.al. *Solidarity or Sovereignty? EU Cooperation in Civil Protection*. Sweden: European Integration Vol. 28(5), 2006, P. 457-476 <<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07036330600979672>>.
120. Goodwin-Gill, G. & UNDP/UNDRO Disaster Management Training Programme *International Law of Disasters and Armed Conflict* New York, N.Y: United Nations Development, 1996.
121. Guha- Sapid, D.; Vos, F.; Ponserre, S. *Annual Disaster Statistical Review 2010. The numbers and trends* Belgium: Centre for Research on the Epidemiology of Disasters, 2011, P. 42. <http://www.cred.be/sites/default/files/ADSR_2010.pdf>.
122. Hardcastle, R., J.; Chua, A., T., L. *Humanitarian assistance: towards a right of access to victims of natural disasters*, , Australia: International Review of the Red Cross, Volume 38 No. 325, 1998, P. 589-609. <<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=7808342>>.
123. Hendrickson, D. *Humanitarian Action in Protracted Crisis: An Overview of the Debates and Dilemmas* United Kingdom: Disasters, Vol. 22(4), 1998, P. 283-287. <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-7717.00092/abstract>>.
124. Yeti Puspita, N. *Legal analysis of human rights protection in times of natural disaster and its implementation in Indonesia*. Singapore: Asian Law Institute, Asli Working papers, No. 013, 2010. <<http://law.nus.edu.sg/asli/pdf/WPS013.pdf>>.
125. Kalin, W.; Holmes, J. *Draft operational Guidelines on Human rights and natural disasters*, USA: Brookings - Bern Project on Internal Displacement, 2008, P. 87 <http://www.brookings.edu/~media/Files/rc/reports/2008/spring_natural_disasters/spring_natural_disasters.pdf>.
126. Kass L. S. *International Law Lessons From the Fukushima Nuclear Disaster* [Interaktyvus] New York: New York Law Journal, 2011, [Žiūrėta: 2012-03-23] <<http://www.clm.com/publication.cfm?ID=324>>.

127. Khalilov, E., N. *Geochange* First report of the Chairman Of the International Committee Geochange on issues of Global Changes of the Geological Environment, 2010-06-30, IC GCGE. <http://geochange-report.org/index.php?option=com_content&view=category&id=35&Itemid=84>.
128. Knuth, R. *Sovereignty, Globalism and Information Flow in Complex Emergencies*. The Information Society: An International Journal *Volume 15*(1), 1999, P. 11-19. <<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/019722499128637>>.
129. Kolmannskog, V., “Dignity in disasters and displacement – exploring law, policy and practice on relocation and return in the context of climate change” *Paper prepared for the GECHS Synthesis Conference, “Human Security in an Era of Global Change”*, Norway: University of Oslo, 2009. [Žiūrēta: 2011-06-20]. <<http://www.nrc.no/arch/img/9429376.doc>>.
130. Kozoll, Ch., *Poisoning the Well: Persecution, the Environment, and Refugee Status*, Colorado: Colorado journal of international environmental law and policy Vol. 15(2), 2004, P. 271-307 <<https://litigation-essentials.lexisnexis.com/webcd/app?action=DocumentDisplay&crawlid=1&doctype=cite&docid=15+COLO.+J.+INT'L+ENVTL.+L.+%26+POL'Y+271&srctype=smi&srcid=3B15&key=4abbd2c3aec043775cd8bcc444c68621>>.
131. Leighton, S., M. *Climate Change and migration: Key Issues for Legal Protection of Migrants and Displaced Persons* German: Marshall Fund Publication, 2010, P. 1-9. <<http://www.ehs.unu.edu/file/get/7106>>.
132. Leighton, S., M. *International Legal Protection for Victims of Environmental Abuse*. Connecticut: Yale Journal of International Law, Vol 18(355), 1993, P. 355-388. <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/yjil18&div=20&id=&page=>>>.
133. Lopez, A. *The protection of environmentally-displaced persons in international law*. Oregon USA: Environmental Law, 2007, P. 365 – 409 <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/envlnw37&div=27&id=&page=>>>.
134. Makintosh, K. *Humanitarian Policy Group Report. Principles of humanitarian action*. Overseas Development Institute: United Kingdom, 2000, P. 1-20. <<http://www.odi.org.uk/resources/docs/305.pdf>>.
135. Malone L. A. *Responsibility to Protect Haiti*. USA: The American Society of International Law, volume 14(7), 2010, P. 1-8. <<http://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2157&context=facpubs>>.

136. Margesson R., Taft-Morales M. *Haiti Earthquake: Crisis and Response*. Congressional Research Service, 2010, P. 1-62. <<http://fpc.state.gov/documents/organization/139280.pdf>>.
137. Morris-Suzuki, T.; Boilley, D.; McNeill, D., *et al. Lessons from Fukushima* Netherlands: Greenpeace International, 2012 <<http://m.greenpeace.org/switzerland/Global/switzerland/de/publication/Nuclear/Lessons%20Learned%20from%20Fukushima%20final%20text.pdf>>.
138. Rishmawi M. *The Responsibility to Protect and Protection of Civilians: the Human Rights Story*. New York: International Coalition for the Responsibility to Protect, 2011, P. 1-11. <<http://responsibilitytoprotect.org/favoritamona.pdf>>.
139. Schindler, D. *International Colloquium on the Right to Humanitarian Assistance*. Paris; UNESCO, 1995, SHS-95/CONF.805/6 <<http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001124/112480eo.pdf>>.
140. Van Wassenhove L. *Humanitarian aid logistics: supply chain management in high gear* United Kingdom: Journal of the Operational Research Society, Vol. 57, 2006, P. 475–489 <<http://www.palgrave-journals.com/jors/journal/v57/n5/abs/2602125a.html>>.

Kiti leidiniai

141. Amnesty International *Haiti emergency response must include protection from sexual violence* [Interaktyvus] [Žiūrėta: 2012-02-20], <http://www.amnesty.org.uk/news_details.asp?NewsID=18694>.
142. Article XIX Global Campaign For Free Expression *Humanitarian Disasters and Information Rights: Legal and ethical standards on freedom of expression in the context of disaster response* London: Article 19, 2005, P.35 <<http://www.article19.org/data/files/pdfs/publications/freedom-of-information-humanitarian-disasters.pdf>>.
143. Grunwald, M., *The Real Cost of U.S. Nuclear Power*. [Interaktyvus] Time, Mar. 25, 2011 [Žiūrėta: 2012-03-27] <<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,2059603,00.html>>.
144. Harms, R. President Greens EFA Group in the European Parliament *First anniversary of the Fukushima Catastrophe*. EGP News 7th March 2012 [Interaktyvus] [Žiūrėta: 2012-04-10] <http://europeangreens.eu/menu/news/news-single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=2544&tx_ttnews%5BbackPid%5D=1&cHash=7bf8328e1112d4564918722f687ffe0e>.

145. *Letters from Fukushima: Tepco Worker Emails*, Wall Street Journal, [Interaktyvus], [žiūrėta:2012-03-26], <<http://blogs.wsj.com/japanrealtime/2011/03/28/letters-from-fukushima-tepco-worker-emails/>>.
146. O.M., *Piecing Together Fukushima*, [Interaktyvus] Economist (May 5, 2011, 8:53 AM), [Žiūrėta: 2011-10-23]. <http://www.economist.com/blogs/babbage/2011/05/japans_nuclear_disaster>.
147. Reynolds, S., *President Obama: Protect the Human Rights of Haitians*. [Interaktyvus] USA: Human Rights Now, 2010, [Žiūrėta: 2012-04-13] <<http://blog.amnestyusa.org/us/president-obama-protect-the-human-rights-of-haitians/>>.
148. Rougeau, K. *S.O.S. From Fukushima: Silence is Deadly in Japan*. [Interaktyvus] The Watchers, 2011, [Žiūrėta: 2012-04-12]. <<http://thewatchers.adorraeli.com/2011/07/17/s-o-s-from-fukushima-silence-is-deadly-in-japan/>>.
149. Shuster, S. *Fire at Fourth Reactor: Is Worse Yet to Come in the Fukushima Nuclear Disaster?*. [Interaktyvus] Time, Mar. 15, 2011, [Žiūrėta: 2011-06-28]. <<http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2059232,00.html>>.
150. Vasciannie, S. *International Law and disasters* [Interaktyvus] 27 June 2010 [Žiūrėta: 2012 – 03 – 25] < http://www.jamaicaobserver.com/columns/International-law-and-disasters_7744354#ixzz1WYjadQZR>

SUMMARY

„Crying is useless. If we're in hell now all we can do is to crawl up towards heaven“³¹² – words which was said by one worker who participated treatment in the Fukushima Daiichi Nuclear Power Plant. This embodies statement of persons status and experiences, when they have to deal with one of the greatest disaster of ages. States, which are affected by disaster, usually receive great support and relief effort from foreign states, because of international moral states duty to help for each other during the disaster. However, if we compared states position with persons, states have much better one. Affected states risk is about having economic and financial damages, at the same time persons have to fight for their survival. There is the assumption, that affected state can refuse protection needs of persons and not to provide assistance to victims. Moreover, this state also can refuse international efforts, which have the possible opportunity to fill existing lack of protection.

Disaster victims regularly felt lack of protection and opportunities to get it. However, with the exception of international human rights mechanisms, there are no currently legal options, under which individuals would be enable against national state. Moreover, if affected state refused to protect peoples in its territory, there are no legal options, which enable international community to provide protection for disaster victims without the affected state consent.

In year 2006, the International Law Commission identified agenda “protection of persons in the event of disaster” and began a study in its long term work and they are still formulating draft rules of law. There are 11 draft articles which is adopted. Nowadays, there is a discussion in UN International Law Commission on draft article 12, which is not adopted yet.

Chapter 1 explores variety of “disaster” definitions which could be found in international instruments. Chapter 2 analyses key principles that should be used in order to provide protection during the disaster. Chapter 3 analyses rights and responsibilities of all affected state, other states and international organizations. Core stone of this analysis are findings already done by the International Law Commission. Chapter 4 of the study analyzed treaties of international human right law and indicated them like currently mechanisms, which is at least minimum basis for protection of persons in times of disaster. This chapter also provides an overview of the protection of persons in the event of disaster, offered by international refugee law

SANTRAUKA

„Verkimas yra nenaudingas. Jei mes esame pragare, tai viskas, ką galime padaryti – šliaužti į dangų“³¹³ – pasakė vienas darbuotojas, kuris dalyvavo Fukušima Daiichi atominės elektrinės valyme. Šis jo teiginys įkūnija asmenų, susidūrusių su viena didžiausių amžiaus nelaimių,

³¹² Letters from Fukushima: Tepco Worker Emails, Wall Street Journal, [Interaktyvus], [Žiūrėta: 2012-03-26]

³¹³ Ibid.

padėtį ir išgyvenimus nelaimių metu. Nukentėjusios valstybės dažniausiai sulaukia subsidiaraus užsienio bendruomenės palaikymo nelaimių metu. Pareiga padėti nelaimių ištiktoms valstybėms šiandien egzistuoja ne kaip teisinė, o daugiau kaip moralinė pareiga. Vis dėl to, valstybės, lyginant su asmenimis, yra daug geresnėje padėtyje, kai susiduria ir kovoja su nelaimė. Jos rizikuoja tik savo ekonominiiais rodikliais, kai, tuo tarpu, asmuo, esantis nukentėjusiose teritorijose, privalo kovoti dėl savo išlikimo. Egzistuoja prielaida, kad nacionalinė valstybė gali ne tik pati atsisakyti teikti pagalbą savo teritorijoje esančioms aukoms, bet ir užkirsti kelią tarptautinėms pastangoms, siekiančioms užpildyti egzistuojantį apsaugos trūkumą.

Tarptautinės apsaugos ir jos teikimo galimybių trūkumas asmenims susidūrusiems su nelaimė buvo nuolat jaučiamas, tačiau šiuo metu be tarptautinės žmogaus teisių teisės mechanizmų, nėra jokių teisinių galimybių, skirtų apsaugoti nukentėjusius nuo nelaimės individus, kai nukentėjusios valstybės nenori arba negali to padaryti. Taip pat nėra mechanizmo, kuris tarptautinius apsaugos teikėjus įgalintų teikti apsaugą nukentėjusios valstybės teritorijoje be pastarosios sutikimo. Tokiai problemai pašalinti JTO TT Komisijos ilgalaikėje darbotvarkėje buvo identifikuota tema „Asmenų apsauga nelaimių metu“, o darbas tęsiasi iki šių dienų: jau yra priimta vienuolika straipsnių projektų, o dėl 12 straipsnio projekto vyksta diskusija.

Magistro baigiamasis darbas „tarptautinė asmenų apsauga nelaimių metu“ analizuoja individų teisinę padėtį ištikus nelaimėms ir šiai dienai egzistuojančius ir, tikėtina, būsimus instrumentus, reglamentuojančius nukentėjusių valstybių ir tarptautinės bendruomenės teises ir pareigas, siekiant suteikti asmenims apsaugą nelaimių metu.

Pirmasis magistro baigiamojo darbo skyrius tyrinėja „nelaimės“ sąvokų, pateikiamų tarptautiniuose dokumentuose, įvairovę. Antrasis skyrius analizuoja pagrindinius principus, kurie turėtų būti taikomi, siekiant teikti asmenims apsaugą nelaimių metu. Trečiasis skyrius analizuoja nukentėjusių valstybių, trečiųjų valstybių ir tarptautinių organizacijų teises ir įsipareigojimus, siekiant suteikti nukentėjusiems asmenims pagalbą bei tiria būsimų mechanizmų galimas taikymo problemas. Ketvirtasis skyrius analizuoja tarptautinės žmogaus teisių teisės mechanizmų teikiamas asmenų apsaugos nelaimių metu galimybes. Šiame skyriuje taip pat pateikiama tarptautinės pabėgėlių teisės siūlomų mechanizmų, kurie gali būti taikomi siekiant suteikti asmenims apsaugą nelaimių metu, apžvalga.

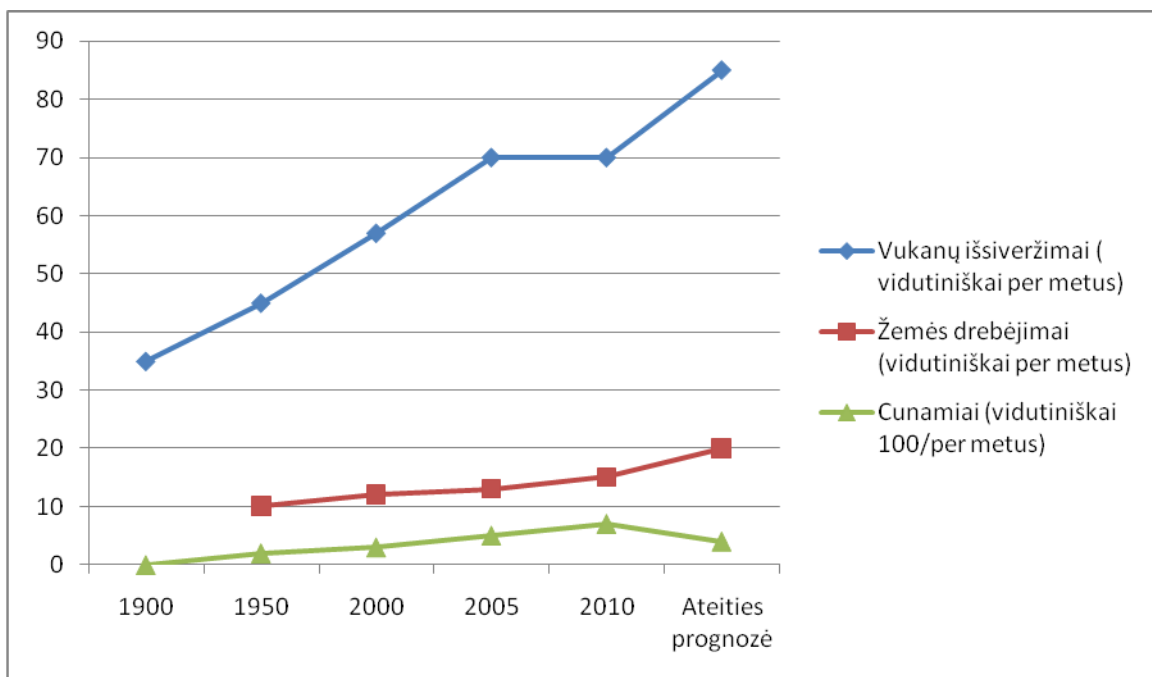
Tarpautiniuose dokumentuose išskiriami „nelaimės“ sąvokos kriterijai

Tarpautinis Susitarimas	Nelaimės kriterijai
TRKRP ir NVO Elgesio nelaimių metu kodekso	<ul style="list-style-type: none"> • Išskirtinis įvykis; • Netikėtumo elementas; • Padariniai: masinės žmonių žūties arba sužalojimų priežastis.
Tamperės konvencija	<ul style="list-style-type: none"> • plataus masto rimtas, visuomenės funkcionavimo sutrikimas; • Trukmė: kylantis staiga ar sudėtingo ilgalaikio proceso padarinys; • Ištakos: atsirandantis dėl gamtos jėgų ar žmonių veiklos; • Padariniai: didelę grėsmę žmonių gyvybei, sveikatai, turtui ar aplinkai keliantis;
Civilinės pagalbos gynybos pagrindų konvencija	<ul style="list-style-type: none"> • Išskirtinė situacija; • Padariniai: gali grėsti pavojus gyvybei, turtui ar aplinkai.
Briugės rezoliucija	<ul style="list-style-type: none"> • tragiškas įvykis; • Ištakos: nelaimės sukeltos gamtos, žmogaus sukeltos arba technologinės nelaimės, nelaimės įtakotos karinių konfliktų bei smurto; • Padariniai: keliantis pavojų gyvybei, sveikatai, fiziniam neliečiamumui arba žiaurų, nežmonišką ir žeminantį elgesį ir kitus pagrindinius žmogaus teisių pažeidimus. Keliantis apsaugos poreikį, siekiant užtikrinti esminius gyventojų poreikius.
Hyogo darbotvarkė	<ul style="list-style-type: none"> • potencialiai žalingas fizikinis reiškinys, fenomenas; • apima latentines sąlygas, kurios įtakoja ateities grėsmes; • Ištakos: gali būti stichinės arba įtakotos žmogaus veiklos; • Padariniai: sukeliantis žūtį ar sužalojimus, turtinę žalą, socialinius ir ekonominius sutrikimus arba aplinkos būklės pablogėjimą.
JTO TT Komisijos darbotvarkė	<ul style="list-style-type: none"> • katastrofiškas įvykis ar tokių įvykių grandinė; • įtakoianti plačią žmonių gyvybių netektį, dideles žmonių kančias ir stresą, materialinius ir aplinkosauginius nuostolius; • pasekmė rimti sutrikimai visuomenės funkcionavimui.

2 PRIEDAS

Stichinių nelaimių skaičiaus augimas nuo 1910 iki 2010 metų. Statistiniai didžiausių 2010 metais įvykusių nelaimių rodikliai

Žmonija nėra pasirengusi prisiimti atsakomybės už pasaulines stichines nelaimes ir tinkamai į jas reaguoti nei technologijų atžvilgiu, nei ekonominiu, nei teisiniu, nei psichologiniu atžvilgiu. Pasauliniai aplinkos pokyčiai įtakoja antropogeninius ir natūralius veiksnius, kurie daro neigiamą poveikį žmonijai.

Iš visų 110 metų laikotarpyje vykusių žemės drebėjimų 31,5 % visų mirčių sukėlė žemės drebėjimai vykę per paskutinį dešimtmetį. Per paskutinį dešimtmetį žuvusiųjų dideliuose žemės drebėjimuose skaičius išaugo 8,6 karto lyginant su pastaraisiais 50 metų. Taip pat, per paskutinį dešimtmetį cunamių metu žuvo dešimt kartų daugiau žmonių nei per paskesnius 100 metų.

Kai kalbama apie galimą ekonominės krizės eigą, jos sprendimo būdus, mažai tešnekama apie žalą atsirandančią dėl neįtikėtina išaugusių stichinių nelaimių skaičiaus bei jų daromos žalos masto. Žala padaryta potvynių tornadų, uraganų, vulkanų išsiveržimų, gali skirtis įvairiais periodais. Visgi visais atvejais ekonominė žala padaryta stichinių nelaimių kasmet auga.

2010 metais daugiausia aukų nusinešusios nelaimės.

Valstybė (nelaimė)	Žuvusių asmenų skaičius
Haitis (žemės drebėjimas)	222 670
Rusija (karščio bangos)	55 136
Kinijos (žemės drebėjimas)	2 968
Pakistanas (potvynis)	1 985

Kinija (liūtis)	1 765
Kinija (potvynis)	1 691
Čilė (žemės drebėjimas)	562
Indonezija (cunamis)	530
Peru (šalčio bangos)	409
Uganda (liūtis)	388

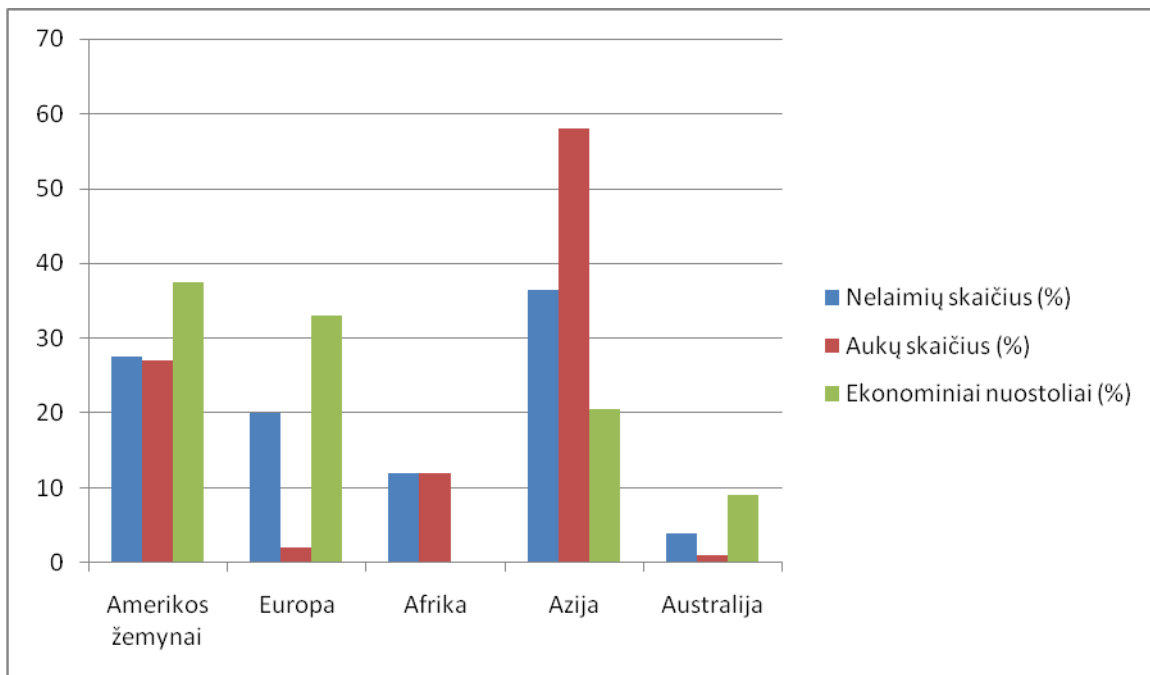
2010 metais nelaimės nuo kurių nukentėjo daugiausia asmenų

Valstybė (nelaimė)	Nukentėjusių asmenų skaičius (milijonais)
Kinija (potvynis)	134.0
Pakistanas (staigus potvynis)	20.4
Tailandas (potvynis)	9.0
Tailandas (sausra)	6.5
Kinija (potvynis)	6.0
Haitis (žemės drebėjimas)	3.9
Indija (potvynis)	3.3
Čilė (žemės drebėjimas)	2.7
Somalis (sausra)	2.4
Kolumbija (potvynis)	2.2

Daugiausia ekonominių nuostolių 2010 metais padariusios nelaimės

Valstybė (nelaimė)	Nuostoliai (bilijonais USD)
Čilė (žemės drebėjimas)	30.0
Kinija (potvynis)	18.0
Pakistanas (staigus potvynis)	9.5
Haitis (žemės drebėjimas)	8.0
Naujoji Zelandija (žemės drebėjimas)	6.5
Prancūzija, Vokietija, Ispanija, Portugalija, Belgija, Liuksemburgas, Norvegija, Šveicarija, Didžioji Britanija (pūga)	6.1
Australija (potvynis)	5.1
Meksika (uraganas)	3.9
Lenkija, Vengrija, Čekijos Respublika, Kroatija, Serbija, Slovakija (potvynis)	3.6
JAV (audra)	2.7

2010 metų procentinė nelaimių ir jų pasekmių statistika regionuose.

Iš viso 2010 metais įvyko 385 stichinės nelaimės, kurios nusinešė 297 000 asmenų gyvybių, nuo jų kitaip nukentėjo daugiau nei 217.0 milijonai kitų asmenų ir padarė 123.9 bilijonų USD ekonominę žalą. Haiityje nukentėjo daugiau nei 39.1% jo visos populiacijos, kas sudarė daugiau nei 3.9 mln aukų. Be Haičio daug žuvusiųjų užfiksuota Rusijoje. Šios dvi nelaimės 2010 metus pažymėjo kaip metus, per kuriuos vykusios nelaimės, nusinešė daugiausia gyvybių nei per prieš tai buvusius du dešimtmečius.

Daugiausia nelaimių 2010 metais buvo užfiksuota Azijos regione, kuris sudarė apie 35% visų pasaulyje vykusių nelaimių. Europoje pastebėtas didžiausias nelaimės protrūkių augimas, kai tuo tarpu Azijoje pastebėtas didžiausias tokių nelaimės protrūkių mažėjimas.

Informacija ruošta remiantis duomenimis pateiktais:

Khalilov, E., N. *Geochance* First report of the Chairman Of the International Committee Geochance on issues of Global Changes of the Geological Environment, 2010-06-30, IC GCGE. <http://geochance-report.org/index.php?option=com_content&view=category&id=35&Itemid=84>.

Guha- Sapir, D.; Vos, F.; Ponserre, S. *Annual Disaster Statistical Review 2010. The numbers and trends* Belgium: Centre for Research on the Epidemiology of Disasters, 2011, P. 42. <http://www.cred.be/sites/default/files/ADSR_2010.pdf>.

3 PRIEDAS

Užsienio valstybių, Tarpvyriausybinė organizacijų, NVO ir civilinės bendruomenės reakcija į nelaimę

Tarptautinės Bendruomenės pagalba nukentėjusioms valstybėms po Indijos vandenyno pakrantėje vykusio žemės drebėjimo ir cunamio, vykusio 2005 metais vasario 21 dieną, kuris nusinešė daugiau nei 160 000 gyvybių, 140 000 paskelbta dingusiais be žinios.

1 lentelė. Užsienio valstybių parama nukentėjusioms valstybėms po cunamio Indijos vandenyne (milijonais USD)

Valstybė	Vyriausybės parama	Privataus sektoriaus parama
Australija	815.50	177
Vokietija	664.47	619.8
Japonija	500.55	-
Prancūzija	442.77	90
JAV	362.09	700
Kanada	350.68	122
Olandija	266.45	150
Norvegija	170.48	61
Saudo Arabija	163.50	101
Italija	113.27	20
Kuveitas	100.00	-
Didžioji Britanija	95.69	375
Danija	77.10	35
Švedija	74.68	75
Ispanija	71.65	-
Suomija	69.20	28
Austrija	69.17	26
Kinija	64.25	1.8
Korėja	50.60	13
Šveicarija	50.26	110
Taivanas	50.00	-
Naujoji Zelandija	45.50	7
Graikija	25.96	22.5
Kataras	25.00	-
Indija	23.00	-
Rusijos Federacija	22.00	-
Portugalija	16.22	5
Belgija	16.13	40
Singapūras	13.66	-
Airija	13.32	67
Malta	10.85	-
Čekijos Respublika	10.53	8
Kitos valstybės	48.65	4.05
Iš viso:	4 893.16	2 858.15

2 lentelė. Tarptautinių finansinių institucijų parama po cunamio Indijos vandenyne (milijonais USD).

Tarptautinė Finansinė Institucija	Indėliai ir įsipareigojimai
Europos Investicinis Bankas	1 275.94
Tarptautinis Valiutos Fondas	1 000
Azijos Plėtros Fondas	675
Pasaulio Bankas	672
Iš viso:	3 622.94

3 lentelė. Tarptautinių tarpvyriausybinių organizacijų įsipareigojimai ir indėliai (milijonais USD).

Tarptautinė tarpvyriausybė organizacija	Įsipareigojimai ir indėliai
JTO Asocijuotos organizacijos asignavimai	205.65
Europos Komisija	645.34
Arabų Ūlankos Fondas	0.1
Iš viso:	851.09

Iš viso buvo paaukota 12 225.34 mln USD, iš kurių vyriausybiniams organams paaukoto 9 367.19 mln USD, o civilinė bendruomenė skyrė 2858.15 mln USD.

2010 metų liepos viduryje Pakistaną sukrėtė ypatingos gausos liūtis, kuri baigėsi tik 2010 rugsėjį. Nuo liūčių ir potvynių nukentėjo daugiau nei 20 milijonų žmonių.

Nuo pirmųjų potvynių smūgių tapo akivaizdu, kad Pakistano vyriausybei bus reikalinga tarptautinė pagalba. 68 dvišalių ir daugiašalių donorų subsidijos ir įmokos siekė 1 870.2 mln USD ir buvo įsipareigota juos išmokėti pagalbos ir ankstyvo atkūrimo fazėse. 2010 spalio 29 dieną Pakistaną pasiekė 489.5 mln USD, iš kurių 202 mln USD buvo suteikti natūra tenkinant neatidėliotinus humanitarinės pagalbos poreikius (maisto medicinos, vandens ir sanitarinių sąlygų, palapinių, generatorių suteikimu ir panašiai).

2010 rugpjūčio mėnesį JTO finansavo Staigaus Atsako į Potvynį Pakistane Planą 459.7 mln USD suma. Po kurio sekė 2 bilijonų USD finansinio projekto įgyvendinimas remiant esminius sektorius tokius kaip palapinės, maistas, vanduo, sanitarinės sąlygos, higiena, agrokultūra.

Po 2010 metų žemės drebėjimo ir cunamio Haiytyje taip pat buvo akivaizdu, kad bus reikalinga tarptautinė pagalba.

4 lentelė. Pagalbos teikėjų indėliai ir įsipareigojimai po 2010 sausio 12 žemės drebėjimo

Valstybė	Finansinė parama (USD)	Kitokia pagalba
Algerija	1 mln	
Antigva ir Barbuda	37 037	
Argentina		Medicininė parama ir pagalbos tiekimas
Australija	13 489 209	
Austrija	1 010 100	400 palapinių ir pirmosios pagalbos rinkiniai
Bahreinas	1 mln	Pagalbos nelaimės atveju komanda
Bangladešas	-	Medikų komanda
Belgija	2 234 126	Paieškos ir gelbėjimo komanda, paieškos šunys, medikų komanda, lauko ligoninė,

		vandens valymo sistema
Bolivija		Maistas ir kraujas
Bosnija ir Hercegovina	73 780	-
Bostvanija	128 100	-
Brazilija	5 535 730	Personalas, maistas ir vanduo, medikamentai, lauko ligoninė. 50 narių pagalbos komanda ir paieškos šunys
Bulgarija	101 010	Pusantrios tonos humanitarinės pagalbos į kurią įeina palapinės, paklodės lovos. 5 asmenų komandą
Kambodža	50 000	-
Kanada	79 359 483	Paieškos ir pagalbos komanda, medicinos personalas, inžinieriai, sraigtasparniai, reikmenys ir įranga, du kariniai laivai ir 500 Kanados karių
Čilė	-	15 tonų maisto ir medikamentų, 61 asmenų pagalbos ir paieškos komandos
Kinija	9 213 535	60 asmenų paieškos ir pagalbos komanda, 43 narių medicinos personalas medikamentai ir medicinos įrengimai, elektros generatoriai, vandens valymo įrenginiai, 500 palapinių, apranga
Kolumbija	50 000	231 asmenų paieškos ir pagalbos komanda ir sveikatos profesionalų, 21 dresuotas šuo, 398 tonos humanitarinių prekių ir siuntų karinei ligoninei, medicinos reikmenys ir įranga, maistas, vanduo, vandens valymo įrenginiai, sanitarijos reikmenys, transporto priemonės, ryšio įranga ir paieškos bei gelbėjimų įranga
Kosta Rika	-	Inžinieriai, sveikatos priežiūros darbuotojai, daktarai, ir nelaimės ekspertai
Kroatija	491 660	-
Kuba	-	60 daktarų, 400 medicinos personalo
Kipras	144 300	-
Čekija	1 139 451	-
Danija	16 288 032	-
Dominikos Respublika	-	Maistas ir vanduo, pagalbos ekipažai, 0 technikų padėti sutvarkyti telekomunikacijos įrangas, 12 nelaimės valdymo specialistų, 46 daktarai, 8 mobilios klinikos, 8 greitosios pagalbos, 100 vienetų sunkiosios statybos įrangos, transportas humanitarinei pagalbai ir nukentėjusiems, 28 mobilios virtuvės
Ekvadoras	-	Paieškos ir pagalbos komandos, 5 tonos maisto
Egiptas	-	Medicinos įranga ir personalas
El Salvadoras	-	12 asmenų paieškos ir pagalbos komanda
Estija	356 421	-
Suomija	8 005 606	2 IT specialistai ir IT modulis
Prancūzija	33 844 153	Paieškos ir pagalbos komandos, paieškos šunys, trys kariniai sraigtasparniai, 130 tonų pagalbos reikmenų, karių, lauko ligoninių,

		medikų personalas ir medicinos reikmenys
Gabonas	1 mln	-
Gruzija	-	15 asmenų pagalbos komanda, 5 daktarai, 40 tonų pagalbos įrangos
Vokietija	11 745 213	-
Guana	3 mln	-
Graikija	288 600	Psichologų ir sveikatos priežiūros profesionalų komanda, pagalbos komanda
Grenada	100 000	-
Gajana	1 893 000	-
Gvatemala	-	Pagalbos komanda
Vengrija	-	7 pagalbos ir medikų komandos, medicinos įranga
Islandija	56 000	35 asmenų pagalbos ir gelbėjimo komanda
Indija	1 mln	-
Indonezija	1 700 000	Humanitariniai darbuotojai (daktarai, gelbėtojai, elektrikai, statybų ir telekomunikacijų ekspertai) palapinės, medikamentai, maistas, vaikų ir kūdikių rinkiniai, greitosios pagalbos automobilis, sunkvežimis, vandens valymo įrankiai
Iranas	2 829 551	30 tonų pagalbos įskaitant maistą, palapines ir medikamentus
Airija	9 302 037	120 tonų skubios humanitarinės pagalbos ir pagalbos reikmenų
Izraelis	-	Delegacija kurią sudarė pagalbos būriai, 40 daktarų, 24 slaugai
Italija	9 302 037	Tarptautinių pajėgų karinis kontingentas; 185 sunkvežimiai, evakavimo transportas, konteineriai, kranai, autocisternos, šviečiančios priekabos, su virtuvine priekaba; medicinos personalas iš 37 gydytojų ir 12 slaugytojų, antklodės, palapinės lovos
Jamaika	-	Pagalbos komandos
Japonija	25 744 798	100 narių komanda iš kurių 40 medicinos profesionalų, inžinierių būrys, produktai skirti pagalbos nelaimės atveju tiekimui
Jordanija	-	12 karo ligoninės lovų, mobilią lauko ligoninę, pagalbos komanda, daktarai ir šešios tonos pagalbos produktų įskaitant maistą, medikamentus ir aprangą
Korėjos Respublika	900 000	Pagalbos prekės, paieškos ir gelbėjimo komanda, medikų komanda; 217 asmenų MINUSTAH personalo
Kuveitas	2 mln	100 tonų maisto, medicinos įrangos, palapinių ir antklodžių
Libanas	-	25 tonos palapinių, 3 tonos medikamentų, vakcinų ir įrangos, siuntė pagalbos darbuotojus.
Liberija	50 000	-
Lietuva	20 896	-

Liuksemburgas	1 731 600	Paieškos ir pagalbos komandos, šunys, šeši civilinės pagalbos techninio personalai su technine įranga.
Malta	202 020	Skubi pagalba
Mauricijus	500 000	-
Meksika	-	202 pagalbos komandų nariai, gelbėjimo įrenginiai, 1 600 tonos skubios pagalbos reikmenų
Monakas	144 000	-
Montenegras	72 150	-
Marokas	1 mln	Medicinos ir farmacijos produktai
Olandija	4 329 004	60 asmenų komanda su dresuotais šunimis
Naujoji Zelandija	1 022 497	-
Nikaragva	-	Speciali brigada elektros tinklų taisymui; 31 karo ligoninės medikų iš humanitarinės pagalbos būrio ir humanitarinė pagalba
Nigerija	1 500 000	-
Norvegija	25 303 291	Palapinės ir vandens įrengimai, JTO personalo parama
Panama	-	15 tonų maisto ir kitų pagalbos reikmenų, 10 000 maišų maisto, 45 000 svarų maisto padovanota Panamos žmonių, 21 pagalbos darbuotojas ir 4 paieškos šunys, 3 daktarai, 2 diplomatai ir 6 žurnalistai
Paragvajus	-	13 savanorių, 5000 kilogramų maisto, 400 paklodžių
Peru	-	54 tonos maisto ir medikamentų
Filipinai	50 000	Medikų komanda
Lenkija	2 031 169	54 gelbėtojai ir treniruoti šunys, 4 tonos gelbėjimo įrangos, maistas ir medikamentai, pirmosios pagalbos rinkiniai, kraujas ir kraujo plazma, paklodės ir vanduo
Portugalija	1 443 001	30 narių daugiadisciplininė komanda palapinių skirtų 400 asmenų statymui ir medicininės pagalbos servisai įskaitant mažas operacines palatas, palapinės, stovyklų lovos, medicinos įranga, generatoriai, čiužiniai lovoms, paklodės, higienos reikmenys ir virtuvės reikmenys
Kataras	-	50 tonų skubios pagalbos reikmenų, 26 narių pagalbos komanda ir lauko ligoninė
Rumunija	72 150	-
Rusija	5 700 000	100 tonų pagalbos reikmenų, mobili oro ligoninė, medikų ir psichologų personalas
Santa Liucija	185 185	-
Sent Vinsentas ir Grenadinai	100 000	-
Saudo Arabija	50 mln	-
Senegalas	1 mln	-
Siera Leonė	100 000	-
Singapūras	50 000	-
Slovakija	324 675	Lauko ligoninė, medikų būrys, 3 tonos

		medikamentų ir pirmosios pagalbos reikmenų, 2 tonos pagalbos reikmenų įskaitant palapines, miegmaišius ir paklodes
Slovėnija	173 160	-
Pietų Afrika	-	Medicinos personalas ir inžinieriai; 10 tonų paieškos ir gelbėjimo bei medicinos reikmenų
Pietų Korėja	-	Pagalbos tiekimo darbuotojai
Ispanija	45 493 628	Pagalbos operacijų ekspertų komanda su šunimis, daktarų ir sveikatos specialistų komanda, medicininė įranga, humanitarinė pagalba, kurią sudarė palapinės, paklodės, medicinos reikmenys, vanduo ir sanitarinės prekės.
Surinamas	1 mln	-
Švedija	24 038 800	-
Šveicarija	8 932 039	Tarpdisciplininė ekspertų komanda skirta pasirūpinti poreikių tenkinimu ir antra komanda ekspertų vandens ir sanitarinių sąlygų gerinimui
Sirijos Arabų Respublika	-	Humanitarinė pagalba
Taivanas	1 165 078	Pagalbos komanda, medikų komanda ir medicinos įranga
Tailandas	120 000	-
Trinidadas ir Tobago	1 mln	Pagalbos reikmenys
Tunisas	1 mln	-
Turkija	2 mln	Lauko ligoninė, medikų būrys, medicininės ir pirmosios pagalbos reikmenys, palapinės, paklodės, virtuvinė įranga, plastikiniai maišai, pagalbos personalas, logistikos reikmenys, maistas ir rūbai, pagalbos ir paieškos būrys
Turkmėnistanas	500 000	-
Jungtiniai Arabų Emyratai	3 100 938	Vertinimo komanda, medicininė įranga, maisto daaviniai, transportas, medicininė įranga ir personalas, palapinės paklodės
Didžioji Britanija	33 070 138	Stiprios paieškos ir gelbėjimo komandos
USA	425 523 748	Paieškos ir gelbėjimo pagalbos ir pagalbos įrenginiai, USAID pagalbos ekspertai
Paragvajus	-	Pagalbos komanda
Venesuela	-	Skubi pagalba, laivų ir oro „koridoriai“, medikų komandos, specialios atstatymo mašinos, maistas, medikamentai, degalai
ES	4 76 190 475	ECHO sistema trumpajam ir ilgajam pagalbos periodui bei atstatomiesiems darbams, skubi pagalba, pagalba maistu.
Amerikos Plėtros Bankas	200 000	Neatidėliotina pagalba padedant Haičiui susidoroti su nelaime (maistas, vanduo, medikamentai, palapinės aukoms)
Pan. Amerikos Plėtros Fondas	-	Palapinės, vandens valymo įranga, maistas, medikamentai, telekomunikacijų įrenginiai
Pan. Amerikos sveikatos Organizacija ir Pasaulio	16420 804	Sveikatos apsaugos ir logistikos ekspertai, medikamentai ir medicinos įranga

Sveikatos Organizacija		
JTO	24 285 115	Pagalba maistu, pagalba pažeidžiamoms aukoms, priėjimas prie saugaus vandens, humanitariniai servais, maisto produktai
JTO Pasaulinė Maisto Programa	-	86 tonos paruošto maisto, pirmosios pagalbos rinkiniai ir palydoviniai telefonai Skubios pagalbos komandoms. Septyni logistikos personalai ir trys telekomunikacijos personalai, du personalo patarėjai, EMERCOM pasaulinio radijo UNDAC/OCHA operacijų vystymas Haiityje
Pasaulio bankas	100 mln	Skubios pagalbos dotacijos finansavimas atkūrimui ir atstatymo laikotarpiu

Labai didelis skaičius pagalbos teikėjų siunčia ne tik finansinę paramą Haičiui, bet ir būtinąją pagalbą natūra bei darbuotojus. Reaguodama į nelaimę tarptautinė bendruomenė suteikė beprecedentinę pagalbą Haičiui ir įsipareigojo teikti pagalbą ne tik skubios pagalbos laikotarpiu bet ir atstatymo ir atkūrimo periodu. Pagalbą teikė ne tik valstybių vyriausybės: skubios pagalbos laikotarpiu privatus sektorius paaukojo daugiau nei 470 mln USD.

Diskusijos dėl ilgalaikės atstatymo programos jau yra prasidėjusios. Jų metu Dominikos prezidentas L. Fernandez pasiūlė 10 bilijonų USD vertės 5 metų pagalbos Haičiui programą.

Apibendrinant, tarptautinė bendruomenė iki šiol nuolat rodė jautrumą ir solidarumą teikdamos neatidėliotą pagalbą nuo nelaimės nukentėjusioms valstybėms. Analizuojant didžiausias valstybes sukrėtusias nelaimės darosi akivaizdu, kad kuo didesnius nuostolius nukentėjusios valstybės ekonomikai ir visuomenei padaro nelaimė, kuo stipriau ji smogia, tuo didesnis tarptautinės bendruomenės atsakas.

Informacija ruošta remiantis duomenimis pateiktais:

Margesson, R.; *Indian Ocean Earthquake and Tsunami: Humanitarian Assistance and Relief Operations*. CRS Report for Congress, 2005, <<http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL32715.pdf>>.

ADB *Pakistan Floods 2010. Preliminary Damage and Needs Assessment*. Pakistan, 2010 <http://gfdrr.org/gfdrr/sites/gfdrr.org/files/publication/Pakistan_DNA.pdf>.

Margesson R., Taft-Morales M. *Haiti Earthquake: Crisis and Response*. Congressional Research Service, 2010, P. 1-62. <<http://fpc.state.gov/documents/organization/139280.pdf>>.

4 PRIEDAS

Pabėgėlių teisės mechanizmų apsaugos apimtis, siekiant apsaugoti asmenis nelaimių metu

	Apsauga nelaimių metu remiantis pabėgėlių teisės konvencijomis			Apsauga nelaimių metu remiantis laikinosios apsaugos institutu		Apsauga nelaimių metu pagal šalies viduje perkeltų asmenų teisių teisę
Teisės aktai	1951 metų Ženevos Konvencija dėl pabėgėlio statuso	AVO 1969 metų Konvencija dėl specifinių pabėgėlių problemos Afrikoje aspektų	1984 Kartaginos deklaracija	Pasauliniu mastu -	ES Tarybos direktyva dėl laikinos apsaugos 2001/55/E B	1988 metų Pagrindiniai principai dėl šalies viduje perkeltųjų asmenų
Suteikiamas statusas nelaimių metu	Nepapuola į tradicinę „pabėgėlio“ sąvoką	Papuola į pabėgėlio sąvoką nelaimę interpretuojant kaip „viešosios tvarkos pažeidimą“	Papuola į pabėgėlio sąvoką nelaimę interpretuojant kaip „viešosios tvarkos pažeidimą“	Laikinosios apsaugos statusas	Laikinosios apsaugos statusas	Šalies viduje perkeltos asmens statusas
Pareigos statusas	-	-	-	Moralinė pareiga	Teisinė pareiga	Teisinė pareiga